T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖĞRETİCİLERİN VE KURSİYERLERİN BAKIŞ AÇISI İLE CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah GENÇER

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Ankara, 2022

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖĞRETİCİLERİN VE KURSİYERLERİN BAKIŞ AÇISI İLE CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah GENÇER

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ

Ankara, 2022

ONAY SAYFASI

Emrah GENÇER tarafından hazırlanan “Öğreticilerin ve Kursiyerlerin Bakış Açısı İle Camilerde Kur’an Öğretimi Programı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

<table>
<tr><th colspan="2">Jüri Üyesi</th><th>Kurumu</th><th>İmza</th></tr>
<tr><td colspan="2">Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ</td><td rowspan="2">AYBÜ Felsefe ve Din Bilimleri</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [X]</td><td>Red [ ]</td></tr>
<tr><td colspan="2">Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN</td><td rowspan="2">AYBÜ Felsefe ve Din Bilimleri</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [X]</td><td>Red [ ]</td></tr>
<tr><td colspan="2">Doç. Dr. Safiye KESGİN</td><td rowspan="2">AHBVÜ Felsefe ve Din Bilimleri</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [X]</td><td>Red [ ]</td></tr>
</table>

Tez Savunma Tarihi: 08/02/2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi öğrencisi olarak hazırladığım “Öğreticilerin ve Kursiyerlerin Bakış Açısı İle Camilerde Kur’an Öğretimi Programı” isimli yüksek lisans tezinde, etik davranış ilkelerine ve akademik kurallara uygun olarak bizzat hazırlayıp sunduğumu beyan ederim. Bu etik davranış ilkeler ve akademik kurallar gereği hazırlamış olduğum tezimde bana ait olmayan veri, düşünce ve materyalleri bilimsel atıf kurallarına uygun olarak belirttiğimi ve atıf yaparken herhangi bir tahrifat yapmadığımı beyan eder hazırladığım bu çalışmanın tamamında bilimsel ahlak kurallarının uygulanarak hazırlandığını temin ederim.

08/02/2022

Emrah GENÇER

TEŞEKKÜR

Çalışmamın ortaya çıkmasında büyük katkısı olan, adaptasyonumda, çalışmalarımı yönlendirmesinde, araştırmalarımın her aşamasında yapıcı eleştirileri, yönlendirici rehberliği, bilgi, öneri ve yardımlarını esirgemeyerek akademik ortamda olduğu kadar mesleki alanım ve insani ilişkilerde de sonsuz desteğiyle gelişmeme katkısı bulunan danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ hocama canı gönülden teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans dersleri, tezimin yazımı ve düzenlenmesi esnasındaki desteklerinden dolayı Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN hocama, Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI hocama, Doç. Dr. Safiye KESGİN hocama ve Arş. Gör. Mehmet Enis SERİNSU hocama şükranlarımı sunarım.

Ders dönemi ve tez dönemi esnasında derslerime ve çalışmalarıma devam edebilmem için her an ve her konuda desteklerini esirgemeyen Enes ÇINAR'a, çalışmalarım süresince beni her an ve her türlü destekleyen anne, babam ve ablalarıma, birçok fedakârlıklarla beni bu süreçte hiç yalnız bırakmayan ve her an destekleyen eşim Fatma GENÇER'e şükranlarımı sunarım.

Emrah GENÇER

ÖZET

Öğreticilerin ve Kursiyerlerin Bakış Açısı İle Camilerde Kur'an Öğretimi Programı

GENÇER, Emrah

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ

Şubat, 2022

Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitimi kapsamında vatandaşların ihtiyaç ve taleplerine uygun olarak Kur'an kursları öğretim programları uygulamaktadır. Bu Kur'an kursları öğretim programlarından birisi de yetişkinlere yönelik olarak uygulanan Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'dır. Yaygın din eğitimi kapsamında uzun yıllardan beri uygulanan ve akşam dersleri olarak bilinen program, 2010 yılında sistemleşmiş haline kavuşmuştur. Söz konusu programı konu aldığımız bu araştırmamızda temel amacımız, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı öğreticilerin ve kursiyerlerin bakış açısı ile değerlendirerek programla ilgili görüşler ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmanın temel sorusu; "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın hedefleri, konuları, ön gördüğü öğrenme-öğretme durumları ve değerlendirme yaklaşımları öğreticiler ve kursiyerlerin gözüyle bir bütün olarak ne anlama gelmektedir?" şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüngübilim (fenomenoloji) yaklaşımı esas alınarak yürütülmüştür. Araştırmada amaçlı örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örneklem yöntemiyle Ankara ili, 6 merkez ilçe ve 3 taşra ilçe ile beraber toplamda 9 ilçe seçilmiş, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı" açan, gönüllülük esasına dayalı olarak 10 öğretici ve programa katılan 19 kursiyer ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; yetişkin eğitimi başlığı altında tanımı, yetişkinlerin dönemleri ve özellikleri, yetişkinlikte din eğitiminin nasıl olduğu ve hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı bölümde programın uygulandığı mekânlar olarak camiler, camilerin işlevleri, Kur'an eğitiminin tarihsel gelişimi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camilerdeki eğitim faaliyetleri ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın içerikleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; öğreticiler ve kursiyerlerle yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise; "Tartışma, Sonuç ve Öneriler" başlığı altında ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlardan mütevellit geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Elde edilen bulgulardan ve alanyazın çerçevesinde yapılan tartışmalardan ulaşılan sonuçlardan bazıları şöyledir. Kur'an-ı Kerim okuma ve öğrenme isteği, kursiyerlerin programa katılımını etkiyen en önemli hususların başında gelmektedir. Orta yetişkinlik veya son yetişkinlik dönemine ulaşan kişilerin, gerek aile ortamında gerekse eğitim-öğretim sürecinde dini eğitimini tamamlayamadıkları veya eksik kaldığını düşündükleri bilgileri bu programlar aracılığıyla tamamlamaktadırlar. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, ferdi boyutta faydaları olduğu gibi toplumsal boyutta da birçok faydalı yönleri bulunmaktadır. Kursiyerler, programa katılmadan önce sadece namaz vakitlerinde bir araya gelirlerken programa katılım sebebi ile daha çok kaynaşmaktadırlar. Ayrıca program kursiyerlerin sosyalleşme süreçlerine olumlu katkı sunmaktadır. Program, her camide bulunmamakla birlikte Kur'an-ı Kerim'i okutma ve öğretme konusunda daha duyarlı olan öğreticiler tarafından yürütülmektedir. Programda öğrendikleri bilgileri aile fertleri ile paylaşan kursiyerler aile ortamında daha güzel bir manevi atmosferin yaşanmasına, kursiyerlerin teşvikleri ile kadınların Kadın Kur'an Kurslarına, çocukların Yaz Kur'an Kurslarına katılımlarını olumlu manada etkilemektedir. Öğreticilerin ders için ayrı mekanlar oluşturması, programın müfredatına uygun ders kitabı hazırlanması, yazılı, sözlü ve dijital yayın organları ile toplumu haberdar ederek söz konusu programın daha geniş kitlelere duyurulması, öğretici ve kursiyerlerin motivasyonlarına olumlu katkı sunabilecek belge, plaket vs. verilmesi gibi program hakkında öneriler de ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Camiler, Öğretim Programı, Kur'an Öğretimi, Yaygın Din Eğitimi, Yetişkin Eğitimi, Din Eğitimi.

ABSTRACT

The Curriculum for Teaching the Qur'an in Mosques from the Perspective of Teachers and Trainees

GENCER, Emrah

Master of Philosophy and Religious Studies

Thesis Advisor, Dr. Instructor Member Ahmet YEMENICI

February, 2022

The Presidency of Religious Affairs implements Qur'an courses and teaching programs in accordance with the needs and demands of citizens within the scope of non-formal religious education. One of these Qur'an courses teaching programs is the Qur'an Teaching Program in Mosques, which is applied for adults. The program, known as evening classes and applied for many years within the scope of non-formal religious education, became systematized in 2010. Our main purpose in this research, which we focus on the program in question, is to evaluate the Quran Teaching Program in Mosques from the perspective of the instructors and trainees and to reveal opinions about the program. In this context, the main question of the research is; “What do the objectives, subjects, teaching-learning situations and evaluation approaches of the Curriculum for Teaching the Qur'an in Mosques mean in the eyes of the instructors and the trainees as a whole?” expressed as.

The research was carried out based on the phenomenology approach, one of the qualitative research methods. In the research, 9 districts in total, including Ankara province, 6 central districts and 3 provincial districts, were selected with the maximum diversity sampling method, which is one of the purposeful sampling types, and 10 teachers and programs on a voluntary basis, which opened a "Quran Teaching Program in Mosques" in the 2018-2019 academic year. Interviews were held with 19 participants.

The research consists of three parts.

In the first part; Under the title of adult education, the definition, periods and characteristics of adults, how religious education in adulthood is and information about it are given. In the same section, information is given about the mosques as the places where the program is implemented, the functions of mosques, the historical development of Quran

education, the educational activities of the Presidency of Religious Affairs in mosques and the contents of the Quran Teaching Program in Mosques.

In the second part; The findings obtained in the interviews with the trainers and trainees were interpreted.

In the third section, which is the last section; The conclusions reached under the title of “Discussion, Conclusion and Suggestions” and the suggestions developed as a result of these results are included.

Some of the results obtained from the findings and the discussions made within the framework of the literature are as follows. The desire to read and learn the Quran is one of the most important issues affecting the participation of the trainees in the program. Through these programs, people who have reached the middle or late adulthood period complete the information that they think they cannot complete their religious education, both in the family environment and in the education-teaching process. The Qur'an Teaching Program in Mosques has many benefits in the social dimension as well as in the individual dimension. Before participating in the program, the trainees come together only at prayer times, but they become more socialized due to their participation in the program. In addition, the program makes a positive contribution to the socialization processes of the trainees. The program is run by instructors who are more sensitive about reciting and teaching the Holy Quran, although it is not available in every mosque. The trainees, who share the information they learned in the program with their family members, positively affect the participation of women in Women's Qur'an Courses and children in Summer Qur'an Courses with the encouragement of the trainees. Instructors create separate spaces for the lesson, prepare a textbook in accordance with the curriculum of the program, inform the society through written, oral and digital media, and announce the program to wider audiences, documents, plaques, etc. that can contribute positively to the motivation of the instructors and trainees. Recommendations about the program, such as giving.

Keywords: Mosques, Curriculum, Teaching the Qur'an, Non-formal Religious Education, Adult Education, Religious Education.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT iii

İÇİNDEKİLER v

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ viii

TABLOLAR DİZİNİ ix

GİRİŞ 1

1. Araştırmanın Problemi 1

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 4

3. Araştırmanın Sınırlılıkları 6

4. Araştırmanın Yöntemi 6

5. Veri Toplama Aracı ve Analizi 8

6. Araştırmanın Çalışma Grubu 9

7. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları 10

BİRİNCİ BÖLÜM 12

YETİŞKİN EĞİTİMİ VE CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMI 12

1.1. Yetişkin Eğitimi 12

1.1.1. Yetişkin Tanımı 12

1.1.2. Yetişkinlik Dönemleri ve Özellikleri 13

1.1.2.1. İlk Yetişkinlik Dönemi 14

1.1.2.2. Orta Yetişkinlik Dönemi 15

1.1.2.3. Son Yetişkinlik Dönemi 17

1.1.3. Yetişkin Eğitimi 19

1.1.4. Yetişkinlik Devresinde Din Eğitimi 20

1.2. Cami ve Kur'an Öğretimi 24

1.2.1. Caminin Tanımı 24

1.2.2. Camilerin İşlevleri 25

1.2.3. Kur'an Öğretiminin Tarihsel Gelişimi 27

1.2.3.1. Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Kur'an Öğretimi 27

1.2.3.2. Cumhuriyetin Kuruluş Döneminden Günümüze Kur'an Öğretimi 29

1.2.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursu Öğretim Programları 33

1.2.5. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı 41

1.2.4.1. Programın Amaçları 43

1.2.4.2. Programın Temel İlkeleri 43

1.2.4.3. Programın Yapısı 44

1.2.4.4. Programın Uygulama Esasları 44

İKİNCİ BÖLÜM 47

BULGULAR VE YORUMLAR 47

2.1. Kursiyerler ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na İlişkin Görüşler 47

2.1.1. Kursiyerler İle İlgili Bilgiler ve Kursiyerlerin Kur'an Öğretimi Programı'na Katılım Süreçleri 47

2.1.2. Programın Amaçlarına Yönelik Kursiyerlerin Görüşleri 54

2.1.3. Kursiyerlerin Neler Öğrendiği ve Öğrendiklerinin Muhtevası 59

2.1.4. Öğrenme-Öğretme Durumları ve Öğrenme Ortamları 62

2.1.5. Kursiyerlerin Kazanımları ve Programın Çıktıları 74

2.1.5.1. Öğreticilere İlişkin Dönütleri ve Değerlendirmeleri 74

2.1.5.2. Kursiyerler Kazanımlarını Neye Göre Nasıl Değerlendiriyor? Kursların Eve Yansıması 80

2.2. Öğreticiler ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na İlişkin Görüşler 88

2.2.1. Öğreticiler İle İlgili Genel Bilgiler ve Kendileri İle İlgili Yaptıkları Değerlendirmeler 88

2.2.2. Kurs Öğretim Programı ve Öğreticiler 99

2.2.3. Kursun Hedefleri ve Amaçları 105

2.2.4. Öğreticilerin Programın Bileşenleri (Konular, Öğretme - Öğrenme Ortam ve Süreci, Değerlendirme) İle İlgili Düşünceleri 109

2.2.4.1. Programın İşlevselliği 109

2.2.4.2. Muhteva 113
2.2.5. Öğrenme ve Öğretme Durumları 118
2.2.6. Öğretici Bakış Açısıyla Kursiyerin Kazanımları ve Program Çıktıları 126
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 131
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER 131
3.1. Tartışma 131
3.2. Sonuç 139
3.3. Öneriler 149
KAYNAKÇA 156
EKLER 161
EK 1. Fotoğraflar 161
EK 2. Kursiyerler İle İlgili Görüşme Soruları 163
EK 3. Öğreticiler İle İlgili Görüşme Soruları 164
EK 4. Bilgilendirilmiş Onam Formu 165
EK 5. Etik Kurulu Proje Onay Belgesi 166
EK 6. Enstitüye Araştırma İçin İzin Dilekçesi 167
EK 7. Enstitünün Ankara İl Müftülüğüne İzin Dilekçesi 168
EK 8. İlçe Müftülüklerine İzin Yazısı 169

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AK : Altındağ Kursiyer
AÖ : Altındağ Öğretici
Başkanlık : Diyanet İşleri Başkanlığı
Bkz : Bakınız
ÇK : Çankaya Kursiyer
ÇÖ : Çankaya Öğretici
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
GK : Gölbaşı Kursiyer
GÖ : Gölbaşı Öğretici
HK : Haymana Kursiyer
HÖ : Haymana Öğretici
HZ : Hazreti
KK : Keçiören Kursiyer
KÖ : Keçiören Öğretici
MK : Mamak Kursiyer
MÖ : Mamak Öğretici
PK : Polatlı Kursiyer
PÖ : Polatlı Öğretici
PUK : Pursaklar Kursiyer
PUÖ : Pursaklar Öğretici
s. : Sayfa
vs. : Vesaire
YK : Yenimahalle Kursiyer
YÖ : Yenimahalle Öğretici

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmaya katılan program öğreticilerine ilişkin bilgiler 9

Tablo 2. Araştırmaya katılan program kursiyerlerine ilişkin bilgiler 10

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Eğitim kavramı bireyin hayatının tüm dönemlerinde yaygın olarak kullanılan ve uygulanan bir kavramdır. Bireyin, eğitimle ilk karşılaştığı yer ailedir. Daha sonra okuldan ve sosyal kurumlardan almış olduğu eğitimin etkisiyle hayatını devam ettirir. Eğitim, bireyin zamanla yaşamının vazgeçilmez unsurları arasına girer.[1]

> "Eğitim; bireyin kişiliğini geliştirmesine ve toplumsal hayatta yer edinebilmesi için ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriyi elde etmesine yardım eden kurumdur. Eğitim, ailede başlayıp içinde yaşadığı toplumun oluşum durumuna göre eğitim kurumlarında devam eder. Eğitim, kişinin kendisini geliştirmesini desteklediği gibi toplumsal bir rol ve meslek öğretimini de kapsar. Bu sebeple eğitimin hem bireysel hem toplumsal yönünün olduğu söylenebilir. Bu geniş kapsam kişinin ihtiyaç duyduğu bilgi türleri için de geçerlidir. Bu bakımdan eğitim, kişilerin davranışlarını şekillendirirken çeşitli bilgilere ihtiyaç duyduğu bir süreci kapsamaktadır."[2]

Eğitim, doğumdan ölüme kadar süren, aileden başlayarak okul ve sonrasında kültürel, sosyal boyutlarıyla tüm yaşamımızda önemli bir kavramdır. Kişinin, düşünce ve davranış şekillerini değiştiren, geliştiren bir süreçtir.

Belli bir gelişim dönemine ulaşan kişi, aile eğitiminin yanında artık örgün olarak okullardan da eğitim almaktadır. Örgün eğitim, düzenli bir biçimde yapılan, öğrencilerin belirlenen zaman ve mekânlarda derslere katılmasının gerektiği eğitim türüdür. Bu örgün eğitim süreci, okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite şeklinde devam etmektedir. Bu eğitim sürecinde kişi, din eğitimini okullarda bulunan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dini Bilgiler, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri ile tamamlamaktadır. Ayrıca yaz tatillerinde gönüllülük esasına dayalı olarak yaygın eğitim ile

[1] Âdem Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Ivan Illich ve Paulo Freire'nin eğitim anlayışı üzerine* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2013).
[2] İstanbul Üniversitesi, "Eğitim Sosyolojisi" (Erişim 03 Ağustos 2021), 1.

camilerde Yaz Kur'an Kurslarında din eğitimi alabilmektedirler. Yaygın eğitim, örgün eğitim dönemi sürecinde çeşitli sebeplerle eğitim ihtiyacını karşılayamayan kişilerin ihtiyaç ve isteklerine cevap vermektedir. Bu sebeple yaygın eğitimde aktif olan kişiler, okul dışında bulunan, yaşı, cinsiyeti, eğitim seviyesi ve öğrenme istekleri bir birinden farklı özellikleri olan kişilerdir. Yaygın eğitim, insanların sürekli olarak kendilerini yenilemesine imkân sunar, böylelikle bireylerin toplumsal değişmelere uyum sağlamaları için kendilerini geliştirmek ve örgün eğitimde yarım kalan eksikliklerini tamamlamak açısından önem taşımaktadır. Örgün öğretimdeki süreçlerden sonra dini eğitim ve yaşantı noktasında ihtiyaç hisseden yetişkinler bu ihtiyaçlarını tamamlamak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camilerdeki görevliler aracılığıyla hizmete sunduğu "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı"na katılmaktadırlar. Böylece yetişkinler kendilerini eksik hissettikleri dini konularda ihtiyaçlarını tamamlama imkânı bulmaktadırlar.

Söz konusu eğitim programı ile alakalı Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) bir çalışma hazırlamış; programın amacını, temel ilkelerini, yapısını ve uygulama esaslarını ihtiva eden programın giriş kısmında da şu bilgilere yer vermiştir.

> "Diyanet İşleri Başkanlığı; yaygın din eğitimi konusunda vatandaşların ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yaparak bu çalışmaları hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Bilimsel gelişmeleri de göz önünde bulundurup bu gelişmelerden faydalanıp Kur'an öğretimi tecrübesini ortaya koyarak Kur'an kurslarının yanında gerektiğinde camilerde uygulamaya yönelik yeni bir proje hayata geçirmiştir. "Camilerde Kur'an Öğretimi Programının" planlanıp hayata geçmesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı, eğitim sürecinde Kur'an-ı Kerim, meali ve gerekli dini bilgileri öğrenemeyen bireylerin taleplerine cevap verme imkânına ulaşmış böylelikle de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi hizmetlerinde aktif rol almasına imkân sunmaktadır."[3]

Yetişkin eğitimi, özü itibari ile örgün eğitim dışında ya da yanında ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli amaç ve muhteva ile yetişkinlere yönelik planlı ve programlı olarak yapılan eğitimdir. Kapsadığı alan çok geniştir. Bunlara örnek olarak siyasal eğitim, yaşlılara yönelik eğitim, ana-babalara yönelik eğitim, hapishanelerde yapılan eğitim ve mesleki eğitimler verilebilir.[4] Yetişkin eğitimi, kendini yetiştirmek isteyen kişilerin çeşitli alanlarda

[3] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2.
[4] Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 184.

tam gün öğrenimden ayrı olarak, değişik eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere bireylerin gelişimine imkân veren eğitimdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an öğretimi tecrübesiyle birlikte bilimsel gelişmelerden faydalanarak Kur'an kursları ile birlikte yetişkinler için camilerde de Kur'an öğretimini içeren bir uygulama hayata geçirmiştir. Böylelikle yetişkinlerin bu yönlü taleplerine cevap verme imkânına kavuşmuş, aynı zamanda din görevlilerinin de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi hizmetlerinde aktif rol alma imkânına kavuşmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2010 yılından itibaren ihtiyaç duyulan bir alanda sunduğu hizmetin paydaşlar açısından nasıl deneyimlendiğine yönelik bilgiler, iyi yürüyen ya da iyileştirmeye açık olan noktaların neler olduğuna yönelik veriler hem katılımcılar hem de kurum açısından önem arz etmektedir. Ancak alanda söz konusu programa yönelik bu tür verilerin çok fazla araştırma konusu olmadığı görülmüştür. Bu bakımdan programa katılan öğreticiler ve kursiyerlerin görüşleri ve deneyimleri üzerinden Camilerde Kur'an Öğretimi Programı hakkında ulaşılan bulgu, sonuç ve öneriler ile alana katkı sağlamak ön görülmektedir.

Araştırmanın problemi, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın hedefleri, konuları, ön gördüğü öğrenme-öğretme durumları ve değerlendirme yaklaşımları öğreticiler ve kursiyerlerin gözüyle bir bütün olarak ne anlama gelmektedir? şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmanın Alt Problemleri;

1. Kursiyerlerin kursa gelme kararlarını almalarında hangi deneyimler etkili olmuştur? Amaçları nelerdir?
2. Kursiyerler eğitim sırasında geçirdikleri zamanı nasıl anlamlandırıyorlar?
3. Söz konusu kursun açılması için gereken şartlar yeterli ve anlamlı mıdır?
4. Kurslarda kullanılan öğretim materyalleri nelerdir? Öğreticiler ve kursiyerler öğretim materyallerini nasıl kullanmaktadır?
5. Öğreticiler için yeterlilik düzeyi ifadesi nasıl bir anlam taşımaktadır? Öğreticiler kurslarda hangi alanlarda zorluk yaşamaktadırlar?
6. Öğreticiler programda öngörülen süreyi etkin kullanabiliyorlar mı?
7. Kursiyerlerin eğitim-öğretimi için hazırlanan fiziki şartlar uygun mudur? Geliştirilmesi düşünülen şeyler var mıdır ve nelerdir?

8. Programı uygulama esnasında öğreticilerin ve kursiyerlerin karşılaştıkları problemler nelerdir?

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Din duygusu insanda doğuştan var olan bir duygudur. İnsan için doğumuyla başlayıp ölümüyle sona eren din, insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Her insan Allah'a inanma duygusu, bir dine, bir yaratıcıya dayanıp sığınma fıtratı ile dünyaya gelir. Yaşamı boyunca insan, yeryüzünün halifesi olma görevini en iyi şekilde idame ettirebilmek için gelişmeye, öğrenmeye, salih amel işlemeye ihtiyaç duyar. Bu yolculuk çocukluk çağından itibaren ailede başlayıp eğitim hayatında, toplum içinde ve hayat boyu öğrenme sürecinde devam etmektedir.

Bireydeki öğrenme ihtiyacı, ruhundaki manevi doygunluğa olan özlem ile perçinlenmekte ve sonu olmayan bir merdivende adım adım yürüme çabasından doğmaktadır. İnsanların bir kısmı doğduğu andan itibaren ailede bu eğitimi almaya başlayıp toplum içinde öğrenme sürecini devam ettirerek İslami değerler ile ilgili donanıma sahip olmaktadır. Bir diğer kısım ise hayatın getirdiği şartlar ve imkânlar doğrultusunda bu eğitimi hiç alamamakta ya da sekteye uğrayan eksik bir eğitime tâbi olmakta yahut buna mecbur bırakılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, küçük yaşlarda din eğitimini tamamlayamamış, Kur'an öğrenme imkânı bulamamış veya yarım bırakmış yetişkinlerin bu ihtiyacını karşılamak amacıyla bir takım yaygın din eğitimi faaliyetleri yürütmektedir. Bu faaliyetlerinden birisi de camilerde yetişkinler için hazırlamış olduğu "Camilerde Kur'an Öğretimi Programıdır." Şartları oluşturulan her camide talep edilmesi durumunda açılan bu kurslar, yetişkin din eğitimi alanında topluma büyük faydalar sağlamaktadır.

Konu hakkında yürütülen literatür taramasında, Diyanet İşleri Başkanlığı yetişkinlerin Kur'an eğitimi ile ilgili tez çalışmalarına az rastlanılmış, konu hakkında "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı" ile alakalı sadece program öğreticilerinin değerlendirmelerini konu alan ve Adana örneğini ihtiva eden bir yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.[5] Bu tezde DİB tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulayan 34

[5] Sabri Kararmaz, *Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Uygulamasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2017).

öğretici ile programın uygulamasına ilişkin görüşme yapılmış öğreticilerin görüşleri ortaya konularak bu görüşler doğrultusunda program hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Hazırlanan bu çalışmada yöntem olarak nitel yöntem kullanılmış veriler odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada öğreticilerin görüşleri üzerinden programın kursiyerler üzerindeki etkilerinden, program içeriği, ders mekânları, materyaller hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler üzerinden programı uygulayan öğreticilere, müftülüklere ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na öneriler sunulmuştur. Kursiyerleri konu alan herhangi bir yüksek lisans ve doktora tezine rastlanmamıştır. Ayrıca konu ile alakalı hazırlanmış makale ve görüş bildirimleri de araştırılmış ve az sayıda çalışmaya rastlanmıştır.

Konu hakkında, Onay tarafından hazırlanan. "Cami Eksenli Din Hizmetleri" isimli makale bulunmaktadır.[6] Söz konusu makalede imam-hatipler ve müezzin-kayyımlar tarafından camilerde yürütülen din hizmetleri ele alınmıştır. Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde bulunan on ilden belli sistem dâhilinde belirlenen camilerde görev yapan 96 imam-hatip ve 56 müezzin-kayyım olmak üzere 152 kişi ile görüşme yapılmıştır. İmam-hatip ve müezzin-kayyımların cami içi ve cami dışı uyguladıkları dini faaliyetler, genel anlamda hazırladığımız çalışma ile alakalı olduğu söylenebilir.

Hakkında az sayıda çalışma bulunan konu hakkında bu bilgilerden yola çıkarak yetişkinlerin eğitiminin verildiği söz konusu Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı incelemek; bunun için öğreticiler ve kursiyerlerle gerekli çalışmaları yaparak konu ile ilgili bir bilimsel çalışma hazırlamanın alana olumlu katkı yapacağı öngörülerek böyle bir çalışma planlanmıştır.

Araştırmamızın temel amacı; toplum tarafından kendisi ve başkaları için sorumluluk alabilecek duruma gelmiş ve fonksiyonel bir nitelik kazandığı kabul edilmiş bireyler olarak tanımlanan yetişkinlerin bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için geldikleri Kur'an öğretim programlarının ihtiyaçları ne derecede karşıladığı ve hedeflerine ne derece ulaşabildiklerini kursiyerlerin ve öğreticilerin gözüyle ortaya koymaktır.

Araştırmamız ayrıca, eğitimin sadece eğitim-öğretim çağı ile sınırlı olmadığı, kurumların ve kişilerin kendi alanları hakkında üzerine düşen görevleri ifa ettikleri zaman

[6] Ahmet Onay, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/12 (01 Aralık 2006), 149-175.

toplum için ne kadar faydalı olduğunu ve yapılan faaliyetlerin toplum tarafından ne kadar kabul gördüğünü yansıtmaktadır.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camilerde, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında ülkemiz ve Ankara genelinde programı uygulayan öğreticiler ve programa katılan kursiyerlerin tamamı ile görüşme yapmamız mümkün görülmemektedir. Bu sebeple araştırmamız Ankara İl Müftülüğü bünyesindeki Çankaya İlçe Müftülüğü'ne bağlı Sokullu Mehmet Paşa Camii, Yenimahalle İlçe Müftülüğü'ne bağlı Hz. Ebubekir Camii, Keçiören İlçe Müftülüğü'ne bağlı Selahaddin Eyyubi Camii, Altındağ İlçe Müftülüğü'ne bağlı Diriliş Camii, Mamak İlçe Müftülüğü'ne bağlı Zabıta Blokları Camii, Pursaklar İlçe Müftülüğü'ne bağlı Merkez Camii, Gölbaşı İlçe Müftülüğü'ne bağlı Merkez Camii, Polatlı İlçe Müftülüğü'ne bağlı Adnan Menderes Site Camii ile Menteşe Camii ve Haymana İlçe Müftülüğü'ne bağlı Bostanhüyük Mah. Camii'lerinde bu programı uygulayan öğreticilere ve programa katılan kursiyerlere yönelik bir çalışmayı içermektedir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın her camide verilme imkânı mümkündür. Din görevlilerinin hassasiyeti burada devreye girmektedir. Bu sebeple araştırmamız, tüm camileri değil sadece bu programın verildiği camiler üzerinden gerçekleşmiştir. Programın verildiği camiler içerisinden de söz konusu program konusunda daha fazla deneyim ve bilgi sahibi din görevlilerinin olduğu camiler seçilmiş ve camilerin bulundukları ilçelerde sosyo-ekonomik yapısını yansıtacak camiler ile sınırlandırılmıştır.

Öğreticiler ve kursiyerlere ilişkin herhangi bir yaş sınırlamasına gidilmemiştir. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı sadece erkekler üzerinden yürütülmektedir. Bayanların eğitimi ise İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları üzerinden yürütülmektedir. Bu sebeple çalışmamızda öğreticiler ve kursiyereler sadece erkekler ile sınırlıdır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırmacılar sıklıkla, katılımcıların üzerinde çalışılan konu veya sorunu tecrübe ettikleri alandan veri toplarlar. Bireyler ne laboratuvara (yapmacık bir durum) ortamına getirilir, ne de anket araştırmalarında olduğu gibi tamamlamaları için bireylere veri toplama

araçları gönderilir. Bunu yerine, nitel araştırmacılar insanlarla doğrudan konuşarak ve kendi ortamlarındaki davranış ve hareketlerini görerek yakından bilgi toplarlar. Doğal ortamda, araştırmacılar zaman içinde yüz yüze etkileşim halinde olurlar.[7]

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik araştırma (görüngübilim) kullanılmıştır. "Bir anlatı araştırması bir veya birkaç kişinin deneyimlerine ilişkin hikayeleri rapor ederken, fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar".[8] Fenomenoloji, nitel ve nicel araştırma arasındaki bir süreklilik çizgisi üzerinde herhangi bir yerde yer alır. Veri toplama süreci genellikle, fenomeni deneyimleyen bireylerle gerçekleştirilen mülakatları içerir.[9]

Veriler fenomen ile ilgili deneyimi olan bireylerden toplanmaktadır. Fenomenolojik çalışmalarda veri toplama genellikle katılımcılarla derinlemesine ve çoklu mülakatlar kullanılarak toplanmaktadır. Araştırmacıların mülakatları, fenomeni bütünüyle deneyimleyen ve sayıları 5 ile 25 kişi arasında değişen bireyler ile yapması gerekmektedir.[10]

Araştırmada amaçlı örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örneklem yöntemiyle ve gönüllülük esasına göre öğretici ve kursiyerlerden teşekkül eden 29 kişilik bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Deneyim farklılıkları göz önünde bulundurularak bu kapsamda kursa devam etmekte olan, merkez ve taşra ilçelerde amaçlı örnekleme giren ve maksimum çeşitliliği karşılayacak belirgin özellikleri karşılayan öğreticiler ve kursiyerler çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

Çalışma grubu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camilerde eğitim-öğretim faaliyetine devam eden 10 erkek öğretici ve 19 erkek kursiyer ile toplamda 29 kişiden teşekkül etmektedir. Çalışmada görüşme yapılacak kişiler erkek kursiyerlerden oluşmaktadır. Kadın kursiyerler, 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından uygulamaya konulan "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları" ile Kur'an kurslarında bu eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

---

[7] John W Creswell vd., *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 45.
[8] Creswell vd., *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 77.
[9] Creswell vd., *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 79.
[10] Creswell vd., *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 81.

Fenomenolojik çalışmaların temel veri toplama tekniği derinlemesine yapılan görüşmelerdir. Bu bağlamda araştırmayı kabul eden örneklem grubu ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, görüşmelerden önce araştırmanın amacı ve süreci hakkında öğreticiler ve kursiyerler bilgilendirilmiştir.

5. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Araştırmada Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın amaçlarının gerçekleşme seviyesini incelemek amacıyla öğreticiler için ayrı kursiyerler için ayrı iki farklı görüşme formu hazırlanmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler öğretici ve kursiyerlerin kendilerinden izin alınarak, ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir.

Görüşme soruları hazırlanırken, araştırmacı tarafından alan yazında farklı örneklemlerde benzer konular üzerinde düzenlenmiş sorular değerlendirilmiştir. Veri toplama aracı, ilgili alan öğretmenleri, akademisyen ve uzman görüşleri alınarak geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve kişisel bilgilerin yer aldığı formdan oluşmaktadır. Sorular alana çıkmadan önce birkaç uygulama yapılarak denenmiştir. Çalışmanın yürütülebilmesi için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ve Ankara İl Müftülüğü'nden gerekli izinler alınmış olup etik kurulu onay belgesi EK-5'de, Enstitünün Ankara İl Müftülüğünden onay aldığı izin dilekçesi EK-7'de sunulmuştur.

Görüşme kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilmiş, deşifre edilen görüşmeler araştırmacı tarafından fenomenolojik kodlama çerçevesinde çözümlenmiştir. Çözümleme sürecinde, ilk aşamada görüşme metinleri üzerinde çalışılarak ön kodlamalar yapılmıştır. İkinci aşamada araştırma soruları kodlarla ilişkilendirilerek eksenler oluşturulmuş, üçüncü aşamada eksenler bağlamında açıklayıcı temalar belirlenmiştir. Dördüncü ve son aşamada ise konu başlığını açıklayan öze ulaşılmaya çalışılmıştır. Çözümlenen veriler sonucunda oluşan temalar yorumlanarak araştırma bulgularına ulaşılmaya çalışılmış, bulgular alan yazındaki ilgili araştırmalar ışığında tartışılarak sonuçlara ulaşmaya ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

6. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ankara ilinin merkez ve taşra ilçelerinde DİB'e bağlı camilerde görev yapmakta olan din görevlileri ile bu programda eğitim alan yetişkin kursiyerlerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılmıştır. Bu örneklem yönteminde amaç, çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum düzeyde yansıtmaktır.[11] Bu amaçla Ankara'nın 6 merkez ilçesi (Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Altındağ, Mamak, Pursaklar) ve 3 taşra ilçesinden (Gölbaşı, Polatlı, Haymana) bu programın uygulandığı camiler seçilerek araştırma hakkında oldukça çeşitli görüşlere ulaşmaya çalışmak hedeflenmiştir. Araştırmaya 10 öğretici ve 19 yetişkin kursiyer katılmıştır. Çalışma grubuna ilişkin bilgilere Tablo 1 ve Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan program öğreticilerine ilişkin bilgiler

S.No	Rumuz	İkamet	Yaşı	Görev Yılı	Eğitim Seviyesi	Görev/İş	Mezhebi
1	ÇÖ	Çankaya	46	24	Lisans	Uz. İmam-Hatip	Hanefi
2	YÖ	Yenimahalle	37	19	Lisans	Müezzin-Kayyım	Şafi
3	KÖ	Keçiören	46	22	Önlisans	İmam-Hatip	Hanefi
4	AÖ	Altındağ	47	28	Lisans	İmam-Hatip	Hanefi
5	MÖ	Mamak	50	30	Önlisans	İmam-Hatip	Hanefi
6	PUÖ	Pursaklar	47	26	Lisans	Müezzin-Kayyım	Hanefi
7	GÖ	Gölbaşı	50	31	Lisans	İmam-Hatip	Hanefi
8	PÖ1	Polatlı	56	32	Önlisans	İmam-Hatip	Hanefi
9	PÖ2	Polatlı	39	10	Önlisans	İmam-Hatip	Hanefi
10	HÖ	Haymana	29	9	Lisans	İmam-Hatip	Şafi

Araştırmaya katılan öğreticilerin 6'sı lisans kalan 3 öğretici ise ön lisans mezunudur. Öğreticilerden 1'i Uzman İmam-Hatip, 7'si İmam-Hatip kalan 2 öğretici ise Müezzin-Kayyımdır. Öğreticilerden 3'ü 9-20 yıl, 4'ü 20-30 yıl, diğer 3 öğretici ise 30-32 yıl görev yapmaktadırlar. Öğreticilerden 2' si Şafi mezhebine bağlı olup kalan 8'i Hanefi mezhebine bağlıdır.

[11] Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 112.

Tablo 2. Araştırmaya katılan program kursiyerlerine ilişkin bilgiler

S.No	Rumuz	İkamet	Yaşı	Eğitim Seviyesi	Görev/İş	Mezhebi
1	ÇK1	Çankaya	65	İlkokul	Emekli	Hanefi
2	ÇK2	Çankaya	64	İlkokul	Emekli	Hanefi
3	YK1	Yenimahalle	51	Lisans	Emekli	Hanefi
4	YK2	Yenimahalle	56	Lise	Emekli	Hanefi
5	KK2	Keçiören	50	İlkokul	Emekli	Hanefi
6	KK1	Keçiören	66	Lise	Emekli	Hanefi
7	AK2	Altındağ	38	Lise	İşçi	Hanefi
8	AK1	Altındağ	44	Lise	Esnaf	Şafi
9	MK	Mamak	72	Lise	Emekli	Hanefi
10	PUK1	Pursaklar	68	İlkokul	Emekli	Hanefi
11	PUK2	Pursaklar	75	İlkokul	Emekli	Hanefi
12	GK1	Gölbaşı	28	Lise	Esnaf	Hanefi
13	GK2	Gölbaşı	61	Ortaokul	Emekli	Hanefi
14	PK2	Polatlı	64	Ortaokul	Emekli	Hanefi
15	PK1	Polatlı	61	Lise	Emekli	Hanefi
16	PK3	Polatlı	65	Lisans	Emekli	Hanefi
17	PK4	Polatlı	71	İlkokul	Emekli	Hanefi
18	HK1	Haymana	26	Lise	Çiftçi	Şafi
19	HK2	Haymana	44	İlkokul	Çiftçi	Şafi

Araştırmaya katılan kursiyerlerin 7'si ilkokul, 2'si ortaokul, 8'i lise kalan 2'si ise lisans mezunudur. Kursiyerlerin yaş aralığı ise 5'i 26-45 yaş aralığı, 7'si 45-65 yaş aralığı kalan 7'si 65 ve üstü yaş aralığındadır. Kursiyerlerden 5'i farklı meslek gruplarında çalışmakta olup kalan 12' si emeklilerden oluşmaktadır. Buna göre kursiyerlerin çoğunluğu emeklilerden oluşmaktadır.

7. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Nitel yöntemin kullanıldığı çalışmalarda bir araştırma, hazırlanma aşamasında veya tamamlandığında anlaşılır, uygun, alandaki hazırlanan diğer çalışmalarla çelişmeyen ve konu hakkında diğer araştırmacılar tarafından da onaylanabilmesinin mümkün görülmesiyle;

alanyazına kattığı bilgi ve karşılaşılan problemlere getirmiş olduğu çözüm önerileri ile değerlendirilir.[12]

Nitel araştırmalarda geçerlik, şeffaflık, iletişime açık olma ve iç tutarlılık ölçütleriyle nesnelleşir ve elde edilen sonuçların farklı zamanlarda aynı araştırmacı ya da farklı araştırmacılar tarafından aynısının veya benzerinin tekrar elde edilmesiyle de güvenilirlik elde edilmiş olur. Bu kriterlere haiz olan çalışmalar geçerli ve güvenilir olarak değerlendirilmektedir.[13]

Araştırmada inanılabilirliği sağlamak için araştırmacı, öğretici ve kursiyerler ile daha fazla görüşmeler yaparak programın işleyişi hakkında daha iyi bilgi edinme ve iletişim sağlama imkânı bulmuştur. Araştırmacı, görüşme öncesinde katılımcılarla bilgilendirilmiş onam formunu paylaşmış, formun da ihtiva ettiği gibi katılımcılara araştırma süreci hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgiler vermiş, dilediklerinde araştırmadan ayrılma imkânlarının olduğunu onlara açık bir şekilde belirterek yalnızca gönüllü katılımcıların araştırmaya katkı yapmasını sağlamıştır.

Araştırmada aktarılabilirliği sağlamak yani ulaşılan sonuçların uygulanabilirliği için araştırma sürecine ilişkin ayrıntılı betimlemeler yapılmıştır. Böylelikle, araştırmacının rolü, araştırmaya katılacak olan katılımcıların nasıl tespit edildiği, veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve çözümlenmesi ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Araştırmacı, tutarlılığı sağlamak ve güvenilir veriler elde edebilmek için araştırmanın içerisinde yapmış olduğu kodlamaları, din eğitimi alanındaki diğer hocaların denetimine sunmuştur. Her bir kodlamanın ilgili anlamı açıklayıp açıklamadığı konusunda onların görüşlerini almıştır. Ayrıca elde edilen ham veri ve kodlar başka araştırmacıların incelemesine imkân verecek biçimde saklanmaktadır.

Onaylanabilirlik/teyitedilebilirlik için çalışmanın her bir aşaması (veri toplama araçları, çözümleme ve raporlama) şeffaf bir biçimde yazılmıştır.

[12] Creswell vd., *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 255-265.
[13] "321-5215464198793928767-5._nite.pdf" (Erişim 05 Kasım 2021), 1-17.

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİŞKİN EĞİTİMİ VE CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMI

1.1. Yetişkin Eğitimi

1.1.1. Yetişkin Tanımı

İnsan doğumundan ölümüne kadar gelişim sürecini belirli dönemler içinde sürdürür. Bu dönemleri kesin yaş sınırı ile birbirinden ayırmak güçtür. Her dönem bir öncekinin etkisi altında oluşur ve bir sonraki evreyi etkiler.[14] Bu itibarla yetişkinlik, ergenlik ve gençlik yıllarını takiben hayatın sonuna kadar devam eden dönemin adı olarak tanımlanabilir.[15]

Yetişkinlik dönemi başlarında dini tutum ve davranışlar belli bir istikrar ve kararlılık kazanmaktadır. Orta yaş dönemine geldiğinde kendi durumunu değerlendirmeye alan yetişkinin hayatında yaş ilerledikçe hayat daha sade bir hal almaya başlar ve önemli şeyler etrafında odaklaşır. Bu dönemde yetişkinin hayatında önemli değerler arasına giren unsurlardan biri de dindir. Daha önce çeşitli sebeplerle az da olsa dini tecrübe sahibi olan yetişkinler, içine düştükleri bunalım, kararsızlık ve gerilimlerden kurtulmak ve yeni bir yol çizmek için dine ilgi duyabilmektedir.[16]

Yetişkin kişilerin fiziksel ve psikolojik olarak, gerekli olgunluğa ulaşmış kişiler olduğu düşünülür. Bu psikolojik ve fiziksel süreçler yaşlılık yıllarına kadar gelişmeyi devam ettirdiği için fiziksel olgunluğu ölçmek, psikolojik olgunlaşmayı tanımlamak müşkildir. Fiziksel ve psikolojik olgunlaşmayı ölçmek müşkil olmasından dolayı bilirkişiler, problemi atlayarak kişilerin yaş seviyelerine göre bir açıklama yapmışlardır. Hâlbuki yaş ve yaş sınırları hakkında da kesin sınırlar çizilememektedir.[17]

Freud, "yetişkin hayatı daha önce meydana gelmiş kişilik yapısının yüzeyinde sadece bir değişken süreç olarak görülür", der. Piaget ergenlikten sonra önemli bilişsel değişimlerin

[14] Muallâ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 24.
[15] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ts.), 281.
[16] M. Faruk Bayraktar, "Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Planı", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, ed. Veysel Uysal (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 241.
[17] Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi* (Ankara: İmge Kitabevi, 2008), 56.

olmadığını söylerken, Kohlberg ise, "ahlak gelişimi erken yetişkinlik dönemlerinde tamamlanmaktadır." fikrini savunur. Yetişkinliğin tanımı problemi, onun sadece fiziki özellikler itibariyle değil, psikolojik farklılıklar bakımından da dikkate alınması gereğinden meydana gelmektedir. Gelişimciler genellikle fiziki ve psikolojik olgunlaşmayı ölçmenin zor olduğunu söyledikleri için yaş düzeyine bağlı olarak tanımlama yapmayı benimsemişlerdir. Ancak burada da bir ortak fikrin olduğunu söylemek zor olsa da birçok toplumda yetişkinliğin başlangıcı öğrenim yaşını bitirme, bir işe girme ve evlenme şeklinde tanımlanmaktadır. Çoğu ülkedeki resmi belgeler de yetişkini, yaşı 17 ile 21'in üzerinde olan kişiler olarak tanımlamakta ve zorunlu öğrenim ötesinde bir eğitim kurumuna tam zamanlı öğrenci olarak devam etmeyen kimse olarak açıklamaktadır. Günümüzde yaygınlaşan görüşe göre ise yetişkin sayılmanın belli bir yaş sınırını aşmış olmaktan farklı olarak başka yönleri de bulunmaktadır. Çünkü genel kabul için geçerli olmamakla birlikte insanların psikolojik olarak olgunlaştıkları yaşlar farklı olabilmektedir.[18]

Köylü yetişkin kavramını "Her ne kadar psikolojik ya da sosyal alanda bir kişinin yetişkinliğinin neye ya da hangi yaşa tekabül ettiği toplumdan topluma farklılık gösterse de, genelde psikolojik özellik ve toplumsal bir ölçü olarak kabul edilen, kişinin çalışıp kendi geçimini temin edebilme yeteneği bir ölçü olarak kabul edilebilir." şeklinde tanımlamıştır. Psikoloji ve yeteneğin genellikle birlikte geliştiği düşünülür. Çünkü psikolojik açıdan yeterli olan bir kişinin aynı zamanda bir iş sahibi de olabileceği gibi, psikolojik açıdan yeteri kadar gelişmemiş olan bir kişinin bir iş sahibi olması da düşünülemez.[19]

1.1.2. Yetişkinlik Dönemleri ve Özellikleri

Sosyal bilimcilerin yetişkinlik dönemlerini farklı alt yapıda ele aldığı görülse de çalışmamızın bu başlığında yetişkinlik dönemleri üç kategoride ele alınmaktadır. İlk yetişkinlik, orta yetişkinlik ve son yetişkinlik dönemleri.

Yetişkinlik dönemi, çocukluk ve ergenliğin keşfedilmesinden sonra ortaya atılmıştır. Yetişkinlik süreci ile ilgili ilk sistematik araştırmalar, 1920'li yıllarda başlamış, 1940'lı yıllardan sonra gelişme dönemine girmiştir. Günümüzde ise yetişkinliğin genel kapsamıyla ilk yetişkinlik, orta yetişkinlik ve ileri yetişkinlik olarak ele alındığı görülmektedir. Gelişim sürecindeki bireysel farklılıklara rağmen, gelişimi inceleyen birçok bilim adamı yetişkinliği

[18] İhsan Kurt, *Yetişkinler Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayın, 2000), 4.
[19] Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 49.

üç dönemde incelemenin yararlı olacağı görüşündedirler: İlk (genç) yetişkinlik, 20-40 yaş; orta yetişkinlik, 40-65 yaş; son (ileri) yetişkinlik, 65 yaşından sonra olan zaman dilimi olarak görmektedirler.[20]

Yetişkinlik dönemleri hakkında kesin çizgilerden söz edilemese de bir başka tasnifte söz edilen aralıklar: ilk yetişkinlik, 17-45 yaş; orta yetişkinlik, 45-65 yaş; son yetişkinlik, 65 ve sonrası olan dönem olarak görülmektedir.[21]

1.1.2.1. İlk Yetişkinlik Dönemi

İlk yetişkinlik dönemini Kurt şu cümleler ile tanımlamaktadır: "Bireyin kendini yetişkin olarak gördüğü, başkalarının da ona yetişkin gibi davrandığı, böylece bireyin benliğinin, alıştığının dışında değişimler gösterdiği bir dönemdir."[22]

Sosyal bilimciler kronolojik olarak ilk yetişkinliği yaklaşık 18 yaşından 35-40 yaşına kadarki bir devreyi kapsayan bir yaş dönemi olarak tarif etseler de, bu devreyi daha sınırlı devrelerde değerlendiren de vardır. Örneğin Levinson bu dönemi, erken yetişkinlik geçişi (17-22), yetişkin dünyasına giriş (22-28), yetişkin dünyasına geçiş (28-33), ve sakinleşme ve durulma (33-40) olmak üzere dört döneme ayırmaktadır.[23]

Din olgusunun yerleşmesi sürecinde; "Yetişkinliğin ilk yıllarında kişiler bireysel bir varlık şuuruna, bireysel bir misyona ve bireysel bir güce sahip olduklarının farkındadırlar. Bununla birlikte hayatın bir sonunun olduğu fikrini de geliştirmeye başlarlar. Bu fikir bireyi hayatı anlama arayışına sürükler. Birey yaratıcının gücünü anlar ve inancın kendi hayatındaki önemini kavramaya başlar."[24]

Yetişkinlik, ilk yetişkinliğe geçişle başlar. Fiziksel olarak hareketliliğin en fazla olduğu, bununla birlikte en büyük çelişki ve stresin yaşandığı çağdır. 20'li ve 30'lu yaşlar biyolojik açıdan yaşam döngüsünün en yoğun olduğu dönemdir. Toplumsal ve psikolojik açıdan ilk yetişkinlik güçlü dileklerin biçimlendirilmesi ve izlenmesi, toplumda kendine uygun bir alan oluşturulması, bir aile kurulması ve bu dönemin sonunda yetişkin dünyasında

[20] "Gelişim Psikolojisi" (Erişim 21 Şubat 2022).
[21] Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 180.
[22] İhsan Kurt, *Yetişkin Psikolojisi* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008), 178.
[23] Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 2014, 56.
[24] Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri* (Samsun: Etüt Yayınları, 2000), 139.

daha saygın bir alana ulaşılması dönemidir. Bu dönem cinsellik, aşk, aile yaşamı, mesleki kariyer ve yaşamın büyük hedeflerinin gerçekleştirildiği çağdır.[25]

İlk yetişkinlik dönemi dinî gelişimde, ergenlik dönemlerinde yaşanan dinî şüphe, kararsızlık ve çalkantıların nispeten durulmaya başladığı görülür. Dinî hayatta bir dengelenme ve çeki düzen verme yönünde gelişmeler yaşanır. Bu gelişmeler duygusallıktan akılcılığa doğru kayar.[26]

İlk yetişkinlik döneminde birey dini sembolleri, ibadet ve onların biçimlerini eleştirir. Onları kavramlar halinde kendi düşünce dünyasına göre tekrar tanımlamaya başlar. Böylelikle bu devredeki iman daha net, daha açık bir hale gelebilir. Yine bu dönemde, daha önceden değer verdiği bazı ibadet biçimleri o kişinin gözünde eski değerini yitirebilir. Fakat bu çoğu zaman bireyin itikadını terk etmesi değil, ona daha eleştirel gözle bakması anlamına gelir. Kişinin tesadüfen ya da sosyal olarak kazandığı değerleri, iç dünyasına taşırken verdiği yeni yorumlama biçimi olarak da görülmektedir.[27]

1.1.2.2. Orta Yetişkinlik Dönemi

Orta yaşlı yetişkinler gelişimin üst seviyesine ulaşmış kişilerdir. Gelişimde orta yaşların ne zaman başladığını tespit etmek zordur. Çünkü bu tespiti sağlayacak özel biyolojik değişimler bulunmamaktadır. İnsanların kişisel, toplumsal ve ekonomik yönden en üst düzeye ulaştıkları yaşlardan başlayarak birçok görevinden emekliye ayrıldığı yaşına kadar olan dönemi gelişimde orta yıllar olarak düşünebiliriz. [28]

İlk yetişkinlik döneminde eş seçimi, ailenin kuruluşu, ana baba rollerinin benimsenmesi görevleri yerine getirilirken, orta yetişkinlik döneminde artık çocuk yetiştirme üzerine yoğunlaşıldığı yıllardır. Bir çocuğun, öncelikle kendisine, ailesine ve topluma faydalı bir birey olarak yetiştirilmesi, büyük çalışmaların, emeklerin ve özveri ile birlikte fedakârlıkların sonucunda gerçekleşmektedir. Ergenlik döneminde çocukları olan ailelerde, bu dönem hem çocuğun kendisi hem de ailesi için oldukça zor geçmektedir. Çünkü aile ergene hem duygusal destek sağlamak hem de belirli sınırlar içinde bağımsızlık vermek

[25] Onur, *Gelişim Psikolojisi*, 101.
[26] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 280-283.
[27] Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001), 64.
[28] Onur, *Gelişim Psikolojisi*, 179.

arasındaki hassas dengeyi sağlamak zorundadır. Neticede orta yıllar aile ilişkilerinin en verimli yaşam dönemidir. Orta yetişkinlik dönemindeki bireyin yerine getirmesi gereken diğer bir görevi ise kendi yaşlı ana babalarına bakmaktır.[29]

Araştırmalar 30 yaş civarında, kişilerin yeni bir hayat aşamasına girdiğini ve yeni ayırt edici bir inanç biçimine sahip olduklarını göstermektedir. Bu yeni inanç, yetişkinlerin kendi ihtiyaçlarını toplumsal düzeyde karşılayacak şekilde olmasını gerektirir. Orta yaş dönemine gelen insanlar tekrar dine doğru yönelme ve dinî ibadetlerini yerine getirmeye başlarlar. Orta yaş döneminde dinî inançlar konusunda gerçekleşen gelişim dinî yasayış konusunda henüz tam gerçekleşmez. Bunun en önemli sebebi bu dönemin iş ve görevler açısından en yoğun olduğu bir dönem olmasıdır.[30]

Ayrıca bu dönemde insanlar toplumsallaşma yeteneklerine bağlı olarak toplumsal ilişkilere katılmakta ve buralarda etkin roller oynamaktadırlar. Bu dönemin gelişim görevlerinden biri arkadaşlık sanatına ulaşmaktır. Orta yaşlılıkta kişi arkadaşlık konusunda daha seçici olmakta, ancak arkadaşlıktan beklentilerini daha çok gerçekleştirmektedir. Yakın arkadaş yetişkinin en güvendiği ve önem verdiği kişidir.[31]

Orta yaş devresi insan hayatının kritik bir dönüm noktasıdır. Birey, hayatında birtakım değişikliklerin olduğunu düşünür ve her şeyin artık eskisi gibi olmadığının farkına varmaya başlar. Bu dönemde meydana gelen fiziksel ve ruhsal değişikliklerin yanında, birey kendi iç dünyasında hayatta yaptığı işler hakkında muhasebe yapmaya başlar. Gençliğin idealist, erişilmesi güç isteklerine ilk yetişkinlik yıllarında ne derece ulaşabildiğini, hayatta bekledikleriyle elde ettikleri arasında ne derece bir fark olduğunu araştırır. Çoğu zaman kendi iç dünyasında yapmış olduğu bu muhasebe kendisini tatmin edecek şekilde neticelenmez.[32]

Orta yaş insan hayatında endişe, huzursuzluk ve çatışmaların gözlemlenebildiği bir dönemdir. Kişi bu çatışma ve huzursuzluklardan kurtulmak için bu dönemde dine daha fazla ilgi duymaya başlar. Diğer ilgi alanları daralırken, buna karşın dine karşı duyulan ilgi artar.[33] Bu dönemde birey ölüm hakkında daha fazla düşünür ve dini yaşantısını sorgulamaya başlar.

---

[29] Onur, *Gelişim Psikolojisi*, 242.
[30] Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 141.
[31] Onur, *Gelişim Psikolojisi*, 257.
[32] Hatice Semiz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi* (Rize: Rize Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011), 54.
[33] Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları), 175.

Neleri yapıp yapamadığının genel bir değerlendirmesini yapar. Bu gelişmeler dine yoğun ilgi duyulmasına ve dini yaşantılara dönüşün yoğunlaşmasına neden olur. Birçok yönüyle olumlu ve olumsuz durumların yaşandığı bu dönemin, özellikle 40 yaşın, insan hayatının kritik bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz.[34]

1.1.2.3. Son Yetişkinlik Dönemi

Son yetişkinlik devresi, yetişkinliğin bir uzantısı olarak yaşam süresinin ileriki döneminde fiziksel ve ruhsal değişimlerin görüldüğü bir evre olarak tanımlanmaktadır. Son yetişkinlik dönemi, 65 yaş sonrası dönem olarak görülmektedir.[35]

Yaşlılık, insan hayatının geç dönemindeki gelişmenin devam ettiğini ve kişideki yaşanan değişimleri ifade eder. Son yetişkinlik dönemi, yani başka bir ismi ile yaşlılık insan için kaçınılmaz ve geri dönülmez bir süreçtir. Bu dönem yaşam karşısında kayıpların ve çöküşün görüldüğü bir zaman dilimidir. Aynı zamanda kültürel, çevresel ve ekonomik etmenlerin hazırladığı bir sonuçtur. Yaşlanma, bireysel bir değişim olup kişilerin fiziksel ve ruhsal yönden gerilemesidir.[36]

> "Yaşlılık gelişim döneminin son basamağı olduğu için bu döneminde artık hayatın sınırlı olduğu bilindiği ve yok oluşun kaçınılmazlığı idrak edildiği için dinî inançlar önem taşır. Bu önem daha çok, yaşlı bireyin var oluş ve ölüm olgularını anlamlandırma ihtiyacından kaynaklanır. Nitekim konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalar, yaşlılarda Allah inancının daha kesin ve kararlı olduğunu; ölüm sonrası hayata, cennet ve cehennemin varlığına, ilahî mahkemeye duyulan inancın, bu dönemdeki bireylerde belirgin bir oranda artış gösterdiğini saptamıştır."[37]

Neugarten'a göre insanlar yaşlandıkça, iç dünyalarında hissettikleri duygu ve düşüncelere dış etkilerden daha fazla duyarlı olmaktadırlar. Ona göre bu değişim etkinlikten edilginliğe bir geçiştir. Dünyayı edilgen bir bakış açısıyla değerlendirmeye başlayan yetişkinler dış dünyadan iç dünyaya yönelmeye başlamaktadırlar. Yetişkinlerin iç

[34] Semiz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi*, 55.
[35] Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 180.
[36] Vedia Emiroğlu, *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu* (Ankara: Başkent Yayınevi, 1989), 5.
[37] Mustafa Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/12 (01 Haziran 2002), 296.

dünyalarıyla uğraşmaları artmakla birlikte diğer insanlarla duygusal bağları da azalmaktadır.[38]

İnsanlar yaşlandıkça dine karşı olan ilgilerinin de artacağına dair yaygın bir kanaat vardır. Yaşlıların dine karşı olan ilgilerinin artmasının başlıca nedeni ölüm olayıyla karşılaşacakları günün yaklaşmış olmasıdır. Ayrıca onların din hakkında daha fazla düşünmeye vakitleri vardır.[39] İleri yaşlarda dinî inanç ve tutumlar hem duygusal hem de zihinsel açıdan büyük ölçüde yerleşik hale gelir.[40] Yine yaşlılarda hem zihinsel hem de duygusal açıdan önemli ölçüde bir donuklaşma görülür; artık dinî konular hakkında bir endişe ve duygusal bir heyecan yaşanmaz. Dolayısıyla bu dönemde daha çok, ağırbaşlı ve kararlı, kaderci bir tevekkül ve teslimiyet tutumu söz konusudur.[41]

Dini inancın yaşlıların hayatlarında, ölüm korkusunu hafifletme, arkadaşlık temin etme, dinî etkinlikleri içten bir kabul gösterme, yoksulluk, acı, keder durumunda uyum sağlamada yardımcı olma, cesaretsizlik ve kriz anlarında destek verme ve ihtiyaç durumunda ona yardım etme gibi konularda pek çok faydalarının olduğu söylenebilir.[42]

Yapılan araştırmalara göre, son yetişkinlik döneminde genel gözlem dini inanç ve uygulamalarda bir artış görülmesidir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ölüme doğru iyice yaklaşıldığı düşüncesidir. Bu dönemde görme ve işitmedeki gerilemeler, hareket ve motor becerilerindeki düşüş ve kronik hastalıklar bireyi psikolojik ve sosyal manada olumsuz olarak etkileyip kişinin içine kapanmasına ve yalnızlaşmasına sebep olabilmektedir. Eşin ölümü de kişiyi daha da yalnızlaştırmaktadır. İşte din bu devrede, sosyal bir destek kaynağı ve kişinin kendisini değerli hissetmesi konusunda en önemli destektir.[43]

Yetişkinler için yapılan din eğitimi faaliyetlerinde yetişkinlerin öğrenme durumları göz önüne alınarak onların ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda faaliyet planlaması yapılmalıdır. Kılavuz'a göre din eğitiminde bu planlama çok kez göz ardı edilmektedir. Din eğitimcileri ilk olarak inanç, ilmihal, ibadet ve dini değerlerin öğretimini ön plana alarak kendilerince önemli buldukları bu konuları öğretmeye öncelik vermektedir.[44] Camilerde

[38] Onur, *Gelişim Psikolojisi*, 334.
[39] Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 141.
[40] M. Akif Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi* (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 14.
[41] Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim", 297.
[42] Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 14.
[43] Semiz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi*, 66.
[44] M. Akif Kılavuz, "Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi", *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse (İstanbul: Tidef Yayınları, 2010), 149.

Kur'an Öğretimi Programı'na katılan yetişkinler için de dinin emir ve yasakları önemli olmakla birlikte öğreticilerin, kursiyerlerin ilgi ve beklentilerinin daha ön planda bir yere sahip olduğunu dikkate almaları gerekmektedir. Hazırlanan bu çalışma, bu anlamda programa katılan kursiyer ve öğreticilerle birebir kendi alanlarında onlarla temas kurup, onların beklentilerini öğrenip onların görüşlerini alarak alana katkı sunabilecek veriler ve düşünceler üretmeyi hedeflemektedir. Böylelikle bu beklenti, görüşler ve program için esas teşkil edecek veriler, hem kursiyerlere daha iyi bir eğitim ve destek vermek için hem de programı daha işlevsel hale getirmek için önem arz etmektedir.

1.1.3. Yetişkin Eğitimi

Yetişkin eğitimi; zorunlu öğrenim çağının dışına çıkmış ve asıl uğraşısı artık okula gitmek olmayan kimselerin, yaşamlarının herhangi bir aşamasında duyacakları öğrenme gereksinimi ve ilgisini karşılamak üzere düzenlenen etkinlikleri ve programları ifade eder.[45]

Eğitimin yaşam boyu sürmesi, insanların okul eğitimi sonrasında eğitim olanaklarına sahip olmasıyla; yani yetişkin eğitimi ile mümkündür. Bilgilerin, becerilerin hızla eskidiği ve yetersizleştiği yaşantımızda, hangi düzeyde eğitim alırsa alsın, herkesin yetişkin eğitimi hizmetlerinden sürekli yararlanarak kendini yenilemesine, geliştirmesine gereklilik vardır. Bu yüzden yetişkin eğitimi, giderek artan ölçüde insanların ve ulusların geleceğini belirleyen en can alıcı hizmetlerden biri olmaktadır.[46]

Günümüzde dünyada sürekli ve hızla değişen bir yaşam tarzının ortaya çıkması, özellikle gelişmiş ülkelerde yetişkin eğitimine artan bir şekilde ilgi duyulmasında etkili olmuştur. Yetişkinlere böyle bir dünyada uyumlu ve verimli bir şekilde yaşayabilmelerinin yollarının öğretilmesi gerekmektedir.[47] Bunun içindir ki, yetişkin eğitimi, genel eğitimin çok önemli bir parçası olarak, kuşaklararası eğitim farkını azaltmayı, örgün eğitimin ulaşamadığı kitlelere iletişim araçlarının desteği ile eğitim vermeyi sağlayacak, hızlı sosyo-ekonomik gelişmenin çıkardığı bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu yolla, gelişen dünyada genç-

[45] Ahmet Duman, *Yetişkinler Eğitimi* (Ankara: Ütopya Yayınevi, 1999), 37.
[46] Talha Söylemez, "Talha SÖYLEMEZ: Yetişkinlik Dönemi ve Orta Yetişkin Dönemi Eğitim ve Din Eğitimi", *Talha SÖYLEMEZ*, 30 Ağustos 2012, 1.
[47] M. Akif Kılavuz, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002), 61.

yetişkin-yaşlı arasındaki farkın kaldırılmasına, kitlelerin bütün olarak sürekli eğitilmesine çalışılmaktadır.[48]

> "Yetişkin eğitimi sisteminin yeterliği ve niteliği; bilgi üretebilmenin, yeni bilimsel buluşlardan ve bunların sonucu olan yeniliklerden yararlanıp yararlanamamanın ve dolayısıyla çağdaş kalabilmenin anahtar etmeni durumundadır. Giderek yaşamsal olmaya başlayan yetişkin eğitimi hizmetinin dünyada etkin ve verimli olarak sağlanabilmesi, küreselleşmenin yetişkin eğitiminde ne tür zorunluluklara ve sakıncalara yol açtığını anlamakla mümkündür. Zorunlulukları yerine getirmeye, sakıncaları gidermeye yönelik çözümler aramaya ancak böylece girişilebilir."[49]

İnsanoğlu hayatı boyunca bazı hususlarda aynı yöntemlerle öğrenmeyi devam ettirirken, yaşının ilerlemesi sonucunda öğrenme metot ve biçiminde çocukluk dönemine göre farklılıklar göstermektedir. Bu ihtiyaç sebebiyle çocukların eğitimi ve öğrenmesiyle ilgili olan "pedagoji" kavramından sonra "yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilimi" olarak "andragoji" kavramı ortaya çıkmıştır. Yetişkinlerin eğitimi konusunda, her şeyden önce yetişkinlerin bedensel, ruhsal, sosyal ve zihinsel gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olma durumuna gereksinim vardır.[50]

1.1.4. Yetişkinlik Devresinde Din Eğitimi

Yetişkin din eğitimi, örgün din eğitimine göre daha önceki tarihlere dayanmaktadır. Bütün dinlerde olduğu gibi, İslam'da da eğitim, yetişkin eğitimi olarak başlamış, zaman içerisinde örgün halini kazanmıştır. Bütün toplum ve milletlerde genel eğitim, din, dini kurumlar ve din adamları odağında başlamıştır. Hayatın ve bilimin çeşitli alanlarındaki gelişmeleri, ayrışmaları ve branşlaşmaları beraberinde getirmiş, eğitim öğretim işleri ayrı bir uğraş ve bilim alanı halini almış ve bütün bu gelişmelerin sonucunda genel eğitim dini temelli olmaktan uzaklaşmış ve din eğitimi genel eğitim içerisinde bir branş haline gelmiştir. Ayrışmalar ve branşlaşmalar sonucu ortaya çıkan her disiplin ve alt disiplinler kendi

[48] Suat Cebeci, *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Kızılay, Ankara: Akçağ), 185.
[49] Rıfat Miser, "'Küreselleşen' Dünyada Yetişkin Eğitimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 35/1-2 (ts.), 56.
[50] M. Akif Kılavuz, "Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12/1 (2003), 136.

bilimsellikleri üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Kısaca mahiyetlerini, hedeflerini, teorilerini, metotlarını, çalışma kapsam alanlarını tespite gayret göstermişlerdir.[51]

Yetişkin Din Eğitimi'nin, literatürde yer alan tanımlarından birisinde "yetişkinlere ve okul dışındakilere dinî bilgiler kazandırmak ve dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla yürütülen planlı, programlı ve örgütlü bir din eğitimi çabası" olduğu ifade edilmektedir.[52]

> "İnsanlığın tarih boyunca ilgilendiği en temel konulardan birisi, hiç şüphesiz din konusu olmuştur. Her ne kadar zaman zaman din eğitimi ve öğretimi konusunda, farklı görüş ve uygulamalar olsa bile, bir bütün olarak bakıldığında, tüm toplumların din eğitimiyle bir şekilde ilgilendikleri görülmüştür. Günümüz modern dünyasında ise, geçmiş dönemlerin aksine, dinin birey ve toplumlar açısından gerekliliği ya da gereksizliği gibi konular yerine, onun en etkili bir şekilde bütün gelişim dönemlerinde insanlara nasıl öğretilmeye çalışılacağı konusu incelenmekte ve araştırılmaktadır. İşte böyle bir ortamda, her ne kadar mazisi çok uzun zamanlara dayansa da "yetişkin din eğitimi" diye yeni bir inceleme ve araştırma alanı ortaya çıkmıştır."[53]

Dinin varlık amacı, duygu ve psiko-motor alanlarda gerçekleşen insan davranışlarının, belirlenen amaçlar doğrultusunda değiştirilmesi ve yönlendirilmesidir. Başka bir ifade ile din insanların zihin, duygu ve fiili hareketleri ilahi esaslara uygun amaçlar istikametinde, kendi iradeleri ile kalıcı davranışlar haline getirmeyi hedefler. Bu durum dinin varlık amacını gerçekleştirebilmesi ile eğitim arasında ayrılmaz bir ilişkinin olduğunu açıkça ortaya koyar.[54]

Hz. Peygamber, vahiy sürecinin başlaması ile birlikte din eğitimine yetişkinlerden başlamıştır. Konuya bu açıdan bakıldığında yetişkinlik dönemi din eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır.

> "Hz. Peygamberden sonra da yetişkin din eğitimine önem verilmiştir. Camiler, Medreseler, Enderun Mektebi, tekke ve zaviyeler, ahilik teşkilatı, kahvehaneler, yetişkinlere din eğitimi hizmeti sunan kurumlar olarak işlev görmüşlerdir. Hatta medreselerde ikindiden sonra halka açık olarak verilen derslere yetişkinlerden düzenli

[51] Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 192.
[52] Cemal Tosun, *Din ve Kimlik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 26.
[53] Mustafa Köylü, "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel, 2015), 133.
[54] Zeki Salih Zengin, "Din Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi", *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 13.

olarak katılanlar olmuştur. Meslek kuruluşları olarak bilinen ahi zaviyelerinde eğitim görerek kitap yazacak seviyeye gelen yetişkinler de olmuştur."[55]

Hz. Peygamberin ve Kur'an'ın örnekliğinde baktığımızda duygu ve düşünce, korku ve güven, üzüntü ve mutluluk, çocukluk ve yaşlılık gibi tüm özellikleriyle insan, bir bütün olarak dikkate alınmakta ve değer görmektedir. Çünkü insanda tezahür eden hâller onun fıtratından bağımsız düşünülecek şeyler olarak görülmemektedir.[56]

Konuyu İslamî perspektiften ele aldığımızda durum daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü İslam'da, eğitim-öğretimin ne kadar önemli olduğu ve ilmin beşikten mezara kadar devam eden bir süreç olduğu bilinmektedir. Bu sebeple din eğitimi denince, akıllara yalnızca çocuklar gelmemelidir. Başka bir ifadeyle din eğitimi veya din eğitimine ilişkin yapılan akademik çalışmalar sadece çocuklara özgüleştirilmemelidir. Ancak ülkemizde son zamanlara kadar çoğu zaman din eğitimi denildiğinde akıllara hep çocuklar gelmiş ve bu eğitim genellikle çocuklarla kısıtlı tutulmuştur. Daha önceki İslam eğitimcileri de aynı çizgide ilerleyerek, eserlerini daha çok çocukların eğitimleri üzerine yoğunlaştırmışlardır. Hâlbuki dini konular, dini sorumluluk ve yükümlülükler çocuklar yerine daha çok yetişkinleri ilgilendirmektedir. Örneğin namaz, abdest, oruç, zekât gibi temel ibadetlerle hem dünyevi hem de dini boyutu olan ticari işler, yardımseverlik, komşuluk ilişkileri, evlilik, boşanma, faiz, kumar, sigorta vs. öncelikli olarak çocukları değil yetişkinleri ilgilendirmektedir. O halde bu önemli konuların yetişkinler tarafından öğrenilmesi ve öğretilmesi daha önceliklidir. Ancak burada şu hususu da önemle belirtmek gerekir ki, hiç bir zaman çocukların dini eğitiminin önemsiz ya da gereksiz olduğu iddia edilemeyeceği gibi din eğitiminin sadece yetişkinlere verilmesinden de bahsedilemez. Vurgulanmak istenen husus din eğitiminin sadece çocukluk dönemi ile sınırlı olmayıp hayat boyu devam eden bir süreç haline gelmesidir. Elbette bunun yolu da yetişkinlerin biyolojik, psikolojik, sosyal ve dini özelliklerini ilgilerini ve zihinsel kabiliyetlerini tanıyıp ona göre bir eğitim vermekten geçmektedir.[57]

Bu sebeple yetişkinlerde din eğitimi, din eğitimi alanında önemli bir yere sahip olmaktadır.

[55] Kılavuz, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi", 66.
[56] Ahmet Yemenici, "İslam Ahlakının Eğitim Müfredatına Aktarım Sorunu", *Eğitim ve Ahlak Şûrası: "Mehmet Akif İnan Hatırasına"*, ed. Musa Kazım Arıcan - Mehmet Akif İnan, *Eğitim-Bir-Sen Yayınları: 59* (Ankara: Eğitim-Bir-Sen, 2015), 360.
[57] Köylü, "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi", 2015, 134.

> "Yetişkin din eğitimi; yetişkinlere ve okul dışındakilere, din eğitimi ve öğretimi imkân ve fırsatlarından yararlanamayanlara, resmî ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dinî bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir. Yetişkin Din Eğitimi, hayatın din ile ilişkili olan ve yetişkinleri ilgilendiren her konuyu ilgi, araştırma ve uygulama alanı olarak görür."[58]

Yetişkinlik dönemi din eğitiminde program çalışmaları önemli boyutu oluşturmaktadır. Yetişkinlerin, din eğitimi programlarına devam etmelerini sağlayabilmek için onların öğrenme ihtiyaçlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Yetişkinler, öğrenecekleri bilgilerin, ihtiyaçlarına cevap vermesini beklerler. Bu yüzden yetişkin eğitim programının planlanmasında akademik konulara ağırlık verilmesi yerine yetişkinlerin ilgi, istek ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması esastır. Bu bakımdan yetişkinlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda din eğitimcilerinin ilk yapması gereken şey kendilerinin belirlediği müfredatı ya da içeriği öğretmekten ziyade yetişkinlerin ilgi ve ihtiyaçlarını belirlemeye çalışmak olmalıdır.[59]

İslam dinin eğitime bakış açısını ve eğitime verdiği önemi anlamak için Zengin'in çalışmalarında yer verdiği şu bilgilere de bakabiliriz.

> "İslam dini inanç, ibadet ve ahlak esasları çerçevesinde insanların davranışlarını değiştirmeyi amaçlamıştır. Dinin varlığını sürdürebilmesi de bilinmesine ve kavranmasına bağlıdır. Bu nedenle islam, eğitime önem vermiş bilgi sahibi olmayı üstünlük nedeni olarak görmüştür. Eğitimi, insanın yaratıcısına ve çevresindekilere karşı sorumluluklarını yerine getirebilmesi için ihmal edilmeyecek bir görev olarak kabul etmiştir."[60]

Günümüzde, yetişkinler yaşamlarında dini hassasiyetleri ön plana çıkarak hayatlarına yön vermek istediklerinde, yetişkin eğitimini ve yetişkin din eğitimini göz ardı etmemelidirler. Eğitim belli bir yaş ya da zamanla sona ermemekte hayat boyu devam etmektedir. Bu durum aslında dinî bir görevdir. Çünkü dinî bilgiler, dinî konular ve onların uygulamaları çocuklardan ziyade yetişkinleri ilgilendirmektedir. Kişi hayatta olduğu sürece de öğrenme sorumluluğu devam etmektedir. Yetişkinlik dönemi hayatımızın önemli bir

[58] Rüştü Acar, *Basamak teorilerine göre ilk yetişkinlik döneminde (21-30 yaş) dini gelişim ve eğitim* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008), 52.
[59] M. Akif Kılavuz, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 146.
[60] Zeki Salih Zengin, "İslam Dinin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", *Din Eğitimi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 35.

bölümünü oluşturmaktadır. Yetişkinlik dönemini kendine has biyolojik, psikolojik, sosyal ve dinî gelişim özellikleriyle iyi tanımak başarılı bir dinî eğitimi açısından çok önemlidir.[61]

1.2. Cami ve Kur'an Öğretimi

1.2.1. Caminin Tanımı

İslam'ın başlangıcından günümüze kadar Müslümanların hayatında önemli bir yere sahip olan camiler/mescitler, toplumun her kesiminden, her yaş ve seviyeden insanları bir araya getiren, onları Allah'a kulluk bilinci ile kaynaştıran, dini bilgilerin usulüne uygun olarak öğretilmesini sağlayan dini ve sosyal amaçlı kurumlardır.[62]

Cami'nin Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde tanımı yapılırken şu bilgilere yer verilmiştir.

> "Arapça cem' kökünden türeyen, "toplayan, bir araya getiren" anlamındaki câmi' kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılan el-mescidü'l-câmi' (cemaati toplayan mescid) tamlamasının kısaltılmış şeklidir. "el-câmi'" ifadesi, hicrî IV. yüzyılın başlarında "cami" kelimesinin tek başına kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra, içinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mâbedler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur. V. (XI.) yüzyıl hukukçularından Mâverdî ve Ebû Ya'lâ da bu ayırımı açıkça belirtirler. Ancak Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksâ ve genellikle mezhep imamlarıyla ileri gelenlerinin kabirlerinin bulunduğu camilere de mescid denilmektedir."[63]

İslam tarihinin başlangıcından itibaren, camiler ve mescitler çok amaçlı olarak kullanılan dini kurumlar olmuştur. Bu kurumlar, İslam dini ile bütünleşmiş ve İslam dininin insan ve dünya ile ilgili temel yaklaşımının sonucu oluşturulmuştur. Evrensel bir anlayışa sahip olan İslam dini, insanların bir arada ve birlik içinde hayat sürmelerini isteyen bir anlayışa sahiptir. Camiler, İslam dininin bu anlayışının somut bir göstergesidir. Camiler bu

[61] Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, 243.
[62] Hüseyin Yılmaz, "Cami Eksenli Din Eğitimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan-Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 297.
[63] Ahmet Önkal - Nebi Bozkurt, "CAMİ - TDV İslâm Ansiklopedisi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 17 Ağustos 2021).

bağlamda, mimarisi ve işlevleriyle insanlara kendi mesajlarını yansıtması bakımından önemlidir.[64]

Hz. Peygamber döneminde sade mimari özellikleri ile dikkat çeken camilerin giderek geliştiği, günümüzde de görkemli yapıları ve göz alıcı süslemeleri ile sanatsal bir yapıya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Başlangıçta pek çok dini/sosyal hizmeti bünyesinde barındırdığı için yoğun bir harekete sahne olan camilerin bu özelliği zaman içerisinde zayıflamış, toplumsal hayatta meydana gelen bazı değişiklikler nedeniyle daha çok ibadet ve kısmen de eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir kuruma dönüşmüştür.[65]

1.2.2. Camilerin İşlevleri

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren gelişerek bir medrese gibi görev yapan camilerde Müslümanlar tarafından bilinen dönemin bütün bilimleri okutulmuştur. Kur'an tefsiri, hadis, fıkıh, kelam gibi dini ilimlerin yanında edebiyat, mantık, felsefe, matematik, tıp ve astronomi gibi sosyal ve tabi ilimler de camilerde öğretilmiştir. Kısacası camiler ibadet mekânları olma yanında, adeta birer okul gibi işlev görmüştür. İslam dininin "beşikten mezara kadar eğitim" ilkesi asırlardır camiler aracılığıyla uygulanmaya çalışılmaktadır. Her yaş ve kültür seviyesinden pek çok insan camiye gitmekte hutbe, vaaz, sohbet, akşam kursları, yaz aylarında düzenlenen yaz kursları, dini gün ve geceleri kutlama programları gibi etkinliklerle camilerde bir çeşit halk eğitimi verilmektedir.[66]

Camiler, ibadet yapılan yer olma özelliği yanında din eğitiminin temel konuları olan; iman, ibadet ve ahlak gibi insanın ruhen ve bedenen işlendiği, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı, toplu eğitim merkezilerinin başında gelmektedir. Toplumun dini ihtiyaçlarının karşılanmasında birlik ve beraberliğin pekiştirilmesinde ve insanların birbirleri ile kaynaşmasında camiler müstesna bir fonksiyon icra etmektedir. Bilindiği gibi ülkemizin bütün yerleşim birimlerine yapılan ve topluma etkin din hizmeti vermek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmetleri alanlarının tamamına yakınını camiler oluşturmaktadır.[67]

---

[64] Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 2014, 348.
[65] Yılmaz, "Cami Eksenli Din Eğitimi", 298.
[66] Yılmaz, "Cami Eksenli Din Eğitimi", 298.
[67] "Kuruluştan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı (Tarihçe-Teşkilat-Hizmet ve Faaliyetler) (1924-1997)", Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 661.

Caminin iç içe geçmiş pek çok işlevi bulunur. Ancak ibadet, bilgi ve bütünleştirme merkezi olması, en temel özelliğidir. İnananların yaratanı ile buluştuğu, onun varlığını hissettikleri, onu yücelterek ibadet ettikleri mekânlar olma bakımından camiler, yüce Allah'ın evi olarak adlandırılırlar. Yeryüzü, mabed olarak telakki edildiği gibi cami de kâinatla benzerlik gösterir. Öyle ki kubbesi dünya semasını; sütun ve direkleri yeryüzündeki dağları, ağaçları; minaresi Allah'ın birliğini hatırlatmakta, diğer bir ifadeyle cami, sembolleşmiş mimari özellikleriyle kâinatın küçük bir örneği haline gelmektedir.[68]

Camiye gelen insanlarda birlikte hareket etme, bilgi ve düşünceleri paylaşma, toplumla bütünleşme ve insanları eşit görme kültürü gelişmektedir. Camilerde herkesin aynı safta omuz omuza bir arada bulunmasıyla zengin, fakir, amir-memur, işçi-işveren gibi farklılıklara dayalı ayrımcılıkları ortadan kalkmakta, herkes Allah'a kulluk etmenin bilinci içerisinde huşu ile ibadet etmektedir. Camilerde güçlenen sevgi, saygı, eşitlik, sosyal adalet, sosyal dayanışma, ahlak ve disiplin duygusu cami dışındaki sosyal çevreye de yansımaktadır.[69]

Bugün camiler Cuma ve Bayram hutbeleri, vaazlar, Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğretimi ile toplum için hizmet veren yaygın din eğitimi kurumlarının başında gelmektedir. Toplumumuzun içinde bulunduğu ruhi, itikadı, manevi ve ahlaki bunalımlar ortamında hutbe ve vaazların önemi günden güne artmaktadır. Zira hutbeler ve vaazlarla kitleler uyarılmakta insanların kalp ve kafa gözleri açılmakta, inanç dünyasına açılan pencereleri aralanmaktadır. İnançlı kişilerin hayra, iyiliğe, doğruya, güzele, fazilete, karşılıklı sevgi, saygı ve güven ortamına sevk edilmeleri, hutbe ve vaazların manevi etkinliği ile kolayca sağlanabilmektedir. Bu nedenlerle camilerde verilen din hizmetleri her zaman olduğu gibi önemini günümüzde de devam ettirmektedir.[70]

Cami, ibadet mekânı olmanın ötesinde, hicri ilk asırdan itibaren toplumsal hayat ile iç içe olmuştur. Hayatın hem uhrevi hem de dünyevi tarafını temsil eden caminin hedef kitlesi ise Hz. Peygamber döneminden beri kadın-erkek, genç-yaşlı bütün Müslümanlar olmuştur. Caminin hedef kitlesi geniş olmakla birlikte, camiye devam durumu ve cami eğitiminden yararlanma açısından cemaatin farklılık arz ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin cami cemaatinin çoğunlukla yetişkinlerden oluştuğu bilinmektedir. Öncelikle namaz vakitlerinde

[68] Ahmet Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 28.
[69] Yılmaz, "Cami Eksenli Din Eğitimi", 298.
[70] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", 661.

yetişkinlerin, özellikle de yaşlıların cemaate devam ettiği, aynı şekilde yaygın din eğitimi veren camilerden daha çok yetişkinlerin faydalandığı görülmektedir. Yetişkin cemaat içerisinde de erkeklerin, Cuma ve bayram namazları vesilesiyle, kadınlara nazaran camide daha fazla bulundukları, camilerde hutbe ve vaazlardan istifade ettiği bilinmektedir.[71]

1.2.3. Kur'an Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Kur'an öğretimi Hazreti Peygamber'in Allah'tan aldığı ilk ayetlerdeki "oku" emri ile başlamış bundan sonraki tarihi süreçte ilk Müslümanlardan günümüze kadar tüm Müslümanların hem ibadet hayatlarının hem de eğitim ve öğretim hayatlarının bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. Hatta Müslümanların öğrettiği bilim, kültür, sanat, edebiyat ve felsefi düşünce gibi beşeri üretimlerin hemen hepsinin Kur'an motifli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle İslam medeniyetinin bir Kur'an medeniyeti olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.[72]

Kur'an öğretiminin tarihsel gelişimi köklü bir geleneği uzun bir geçmişi kapsamaktadır. Konunun daha sistemli aktarılması ve daha anlaşılabilir olması açısından Kur'an öğretiminin tarihsel gelişimi iki temel alt başlık halinde aktarılacaktır.

1.2.3.1. Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Kur'an Öğretimi

İslam dinin en temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an öğretiminin tarihsel sürecine bakıldığında Kur'an-ı Kerim'in öğretimine büyük önem verilmiştir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in öğretimi ilk vahiy ile başlamıştır. Hz. Peygamber Kur'an ayetlerini hem kendisi ezberlemiş, hem de ashabına okuyarak onların da ezberlemesini sağlamıştır. Ayrıca Kur'an ayetlerini vahiy kâtipleri aracılığıyla kayıt altına aldırmış ve Kur'an'ın hükümlerini uygulayarak tüm Müslümanlara göstermiştir. Kur'an öğretimi hicret öncesi Mekke döneminde Darü'l Erkam gibi bazı mekânlarda yapılmaya çalışılmıştır. Mekke döneminde dinin ve Kur'an'ın hem öğrenilmesi hem de yaşanılması oldukça zor şartlar altında gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, farklı coğrafyalara Kur'an'ı öğretebilecek İslam'ın ilk

[71] Hasan Dam, *Din Eğitimi* (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018), 202.
[72] Dam, *Din Eğitimi*, 214.

öğretmenleri yetiştirilmiştir. Akabe biatlarından sonra Hz. Peygamber'in Mus'ab b. Umeyr'i Medinelilere öğretmen olarak göndermesi bunun en bilinen örneğidir."[73]

Mekke'de yaşam şartları Müslümanlar açısından çok zorlaşmaya başlamıştı. Bu baskılara rağmen tebliğ görevini devam ettiren Hz. Peygamber başta Dâr'ul-Erkam olmak üzere çeşitli ortamlarda Müslümanlara Kur'an'ı öğretmiştir.[74]

Hicretin ardından Medine'de yapılan ilk önemli iş bir mescit inşası olmuştur. Peygamber Mescidi (Mescid-i Nebi) ibadethane olma yanında eğitim başta olmak üzere birçok faaliyetin gerçekleştirildiği mekân olmuştur. Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği eğitim ve öğretim faaliyetleri esnasında bazen ashabın şahitliğinde ayetler nazil olurdu. Peygamber bir hurma kütüğüne dayanarak vahiyleri müminlere okur, açıklar ve öğrenmelerini sağlardı. Müminler onun çevresinde halka şeklinde otururlar, dinlediklerini tekrar ederek ezberledi.

Medine döneminde de, Mescid-i Nebi'nin yanında inşa edilen Suffa, Kur'an okulu niteliğinde faaliyet göstermiştir. Küttap denilen eğitim kurumlarında da Kur'an'ın öğretimi önemli bir yer tutmuştur. Raşit halifeler Kur'an öğretimi ile özel olarak ilgilenmiş, bu dönemde eğitim programları yapılmış, Kur'an'ın öğretilmesi için ülkenin her tarafına mektepler açılmış ve ücretli öğretmenler görevlendirilmiştir. Kur'an'ın toplanması, yazılması ve çoğaltılması işlemleri de, dört halife döneminde Kur'an eğitim ve öğretim faaliyetleri açısından önemli bir hizmet gerçekleştirmiştir. Sonraki dönemlerde Kur'an öğretimi öncelikle camilerde, Abbasi döneminde ise medreselerde yapılmıştır. Çeşitli ilim dallarının oluşma sürecinde ise Kur'an okuma ve okutma, ayrı bir uzmanlık alanı olarak medreseler de yerini almıştır. Ayrıca hafız yetiştirmek amacıyla Kur'an öğretimine yönelik ihtisas medreseleri kurulmuştur.[75]

Kur'an ilimlerinin yüksek seviyede verildiği bu medreseler, Eyyubiler döneminde Dâr'ul Kur'an, Selçuklular devrinde Dâr'ul Huffaz ve Osmanlılar döneminde Dâr'ul Kurra olarak adlandırılmıştır. Söz konusu kurumlarda ve diğer birçok medresede "Kıraat" ve "Maharic-i Huruf" ilimleri tedris edilmiş ayrıca hafızlık eğitimi verilmiştir. Kendilerine

[73] Hatice Zengin, *Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 19.
[74] Zeki Salih Zengin, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kur'an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 11/2 (01 Haziran 2011), 2.
[75] Süleyman Akyürek, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/18 (01 Haziran 2005), 176.

"Kurra", "Kari", "Mukri" denilen bazı hocalar sadece Kur'an öğretimi ile görevlendirilmiştir. Selçuklu eğitim sistemini örnek alan Osmanlı döneminde de Kur'an öğretimi okulların türlerine göre basit ya da yüksek seviyede devam etmiştir. Medreselerdeki Kur'an öğretimi, İslam eğitim tarihi boyunca her dönemde müfredat programlarının değişmeyen derslerinden ilk ve en önemli dersi olarak programdaki yerini korumuştur. Örneğin Endülüs Medreseleri için İbn-i Hazm (994-1064) tarafından geliştirilen müfredat programında Kur'an öğretimi müfredata ilk ders olarak planlanmıştır. Kur'an dersleri Osmanlı döneminde Sıbyan, mahalle ve taş mektep isimleri ile anılan okulların programında önemli bir yere sahip olmuş ve Tanzimat'tan sonra açılan modern ilkokullarda da kendine yer bulmuştur. İkinci Mahmut'un 1824'te çıkardığı Talim-i Sıbyan hakkında fermanda dinin öğrenilmesini ve çocuklara Kur'an talimi, tecvit, ilmihal okutulması istenilmiştir. Tarihi süreçte Kur'an'ın öğretilip ezberletildiği ve temel dini bilgilerin verildiği Küttap, Sıbyan mektebi, Dâr'ul Kur'an ve Dâr'ul Kurra gibi kurumların Cumhuriyet dönemindeki karşılığı Kur'an kursları olarak hayat bulmuştur.[76]

Tanzimat'tan sonra birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel eğitim kurumlarının yanında yeni eğitim kurumları da (Rüştiye, İdadi, Dâr'ul Muallimin, Dâr'ul Funun vb.) açıldı. Haliyle bu değişiklikler din eğitimi kurumlarını ve uygulamalarını da etkilemiştir. Bu döneme kadar Osmanlıdaki eğitim sistemi ve kurumları dini bir karaktere sahipken, bu dönemden sonra, medreseler hariç tutulursa, din bu sisteme ruhunu ve rengini veren kurum olmaktan çıkıp, okullardaki diğer derslerden biri ders haline gelmiştir.[77]

1.2.3.2. Cumhuriyetin Kuruluş Döneminden Günümüze Kur'an Öğretimi

Cumhuriyet ile birlikte genelde din eğitimi özel de ise Kur'an öğretimi konusunda yeni bir döneme girildi. 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile ülkedeki bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâleti'ne devredildi. Bu alandaki ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak, imamlık ve hatiplik gibi görevlerini yerine getirecek elemanları yetiştirmek amacıyla İmam-Hatip Mektepleri, ayrıca yüksek din mütehassısları yetiştirmek

[76] Dam, *Din Eğitimi*, 216.
[77] Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege, thk. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 326.

gayesi ile de Darülfünun bünyesinde bir ilahiyat fakültesinin açılması kararlaştırıldı. Aynı yılın mayıs ayına gelindiğinde ise, medreseler kapatıldı.[78]

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1924) ilk mekteplerin programlarında "Kur'an-ı Kerim ve Malumatı Diniye" adlı bir derse yer verilmiş, dolayısıyla ilkokullarda Kur'an öğretimi de gerçekleştirilmiştir. Ancak iki yıl sonra bu dersin içeriğinden Kur'an-ı Kerim'in öğretimine ilişkin konular çıkarılmıştır. Bundan sonraki süreçte İmam Hatip Okulları hariç gerek ilköğretim gerekse orta öğretim programlarında Kur'an-ı Kerim öğretimine ilişkin herhangi bir derse yer verilmemiş, okullardaki din öğretimi uygulamaları kesintilere uğramıştır. Keza 1924 yılında açılan İmam Hatip Okulları ve Darülfünun ilahiyat fakültesi 8-10 yıl bile geçmeden öğrencisizlik gibi gerçeklerle kapatılmıştır.[79]

Cumhuriyet döneminde çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekâlet'ine bağlanan Osmanlı döneminden kalma Kur'an öğretim merkezleri olan Daru'l Kurralar, 1926'da kapatılmıştır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin girişimleri ile bu kurumlar Kur'an kursuna dönüştürülerek, on iki yaşın üstü öğrenciler için hizmetlerini sürdürmelerine izin verilmiştir.[80]

Cumhuriyet döneminde Kur'an öğretimi, örgün olarak sadece İmam Hatip Liseleri, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlâhiyat Fakülteleri gibi mesleki din eğitimi kurumlarında, yaygın olarak ise daha çok camiler ve Kur'an kurslarında yapılmıştır. Ancak İmam Hatip Mektepleri 1930'da, Darü'l Fünun İlâhiyat Fakültesi de 1933'te öğrenci bulunamaması gerekçesiyle kapatılmıştır. 1939'dan itibaren ilk ve ortaokullardaki din derslerinin bütün programlardan çıkartılmasıyla 1950'li yıllara kadar din öğretimi yapılan tek kurum Kur'an kursları olmuştur.[81]

Tevhid-i Tedrisat kanununun 2. maddesi uyarınca resmi ve gayr-i resmi bütün medrese ve mekteplerin, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasının sonucu olarak medreselerin kapatılması anılan kanunun 4. Maddesi gereği imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetleri yürütecek memurları yetiştirecek. İmam-hatip mekteplerinin öğrenci azlığı nedeniyle kapanması ve oldukça az sayıda olan Kur'an kurslarının dışında din eğitim-öğretimi verecek bir kurumun bulunmaması, imam-hatip yetiştirilmesini engelleyen nedenler olarak

[78] Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı), 24-30.
[79] Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", 327.
[80] Mustafa Çağırıcı, "Kur'an Kursu", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 2002, 26/424.
[81] Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 474.

görülmektedir. İmam-hatiplik bilgi ve beceriye, liyakate sahip kişilerin zaman içerisinde vefatı nedeniyle bu görevi yapacak kimse bulunamaz duruma gelmiştir. 1945'li yıllarda halkın dini görevleri yerine getirecek bir imam bulamayışı kendisini iyice hissettirmiştir. Halkın yoğun talep ve ihtiyacına cevap vermek üzere 1949 yılına gelindiğinde on ilde on ay süreli imam-hatip kursları düzenlenmiştir. 1951 yılında ise, bu kursların ihtiyaçları karşılamaktan uzak ve çok yetersiz oldukları anlaşılmıştır. Söz konusu kursların imam-hatip okullarına dönüştürülmesi için bir komisyon tarafından başlatılan çalışma, 13.10.1951 tarihinde toplanan Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonunda görüşülerek uygun bulunmuştur. I. Devresi 4, II. Devresi 3 yıl olmak üzere ilkokula dayalı 7 yıl süreli İmam-Hatip Okulları 17.10.1951'de zamanın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin onayı neticesinde, Adana, Ankara, İstanbul, Isparta, Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş illerinde olmak üzere 7 İmam-Hatip Okulu açılmıştır.[82]

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı kanun ile hayrat hademelerinin yönetim ve denetiminin tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredildiği ve bu tarihten itibaren hademe-i hayrat kadrolarında az da olsa bir artış olduğu görülmektedir. 1961 Anayasasının 154. maddesi ile hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki 633 sayılı kanun, 22.6.1965 tarihinde kabul edilerek, 15.8.1965 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu kanun Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatının görev ve çalışmaları ile ilgili büyük yenilik ve değişiklikler getirmektedir. 633 sayılı kanun imam-hatiplik için birçok yeni şartlar ve imkânlar getirmiştir. İlk defa atanacaklarda, devlet memurluğu için aranan genel şartların yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapacak ortak/özel şartlar da getirilmiştir. Ayrıca kadrolu imam-hatipler için en az İmam-Hatip Okulu birinci devre mezunu olma, köy imam-hatipliği için ise en az ilkokul mezunu olma ve dini bilgi durumunu gösterir, kurslardan alınmış belgelerin olması şartı getirilmiştir. Bu kanunun imam-hatiplik için getirmiş olduğu en önemli değişiklik/yenilik, ilk defa köylerdeki ve bucaklardaki camilere ihtiyaçları karşılanıncaya kadar, her yıl iki bin olmak üzere kadro verilmesi sağlanmış olmasıdır. Atamalarda, yer değiştirilmelerinde il ve ilçe müftülerinin yetkileri belgelere dayandırılarak arttırılmıştır.[83]

1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an kursları ile alakalı çok stratejik kararlar alınmış, 1965 tarihinde 633 sayılı kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra

[82] Kararmaz, *Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Uygulamasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)*, 38.
[83] Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü* (Kızılay, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 35-50.

Kur'an kurslarının hızla geliştiği, halkın da bu kurumlara ilgi gösterdiği, halk tarafından yaptırılanların yanında, tarihi niteliği olan medrese, Sıbyan mektebi ve Dâr'ul Kurra gibi kurumların da kurs binası olarak kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredildiği görülmektedir. Aynı yıl "Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatı", 1971 tarihinde de "Kur'an Kursları Yönetmeliği" hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. 1971 tarihli yönetmelik, 16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve 633 sayılı kanuna dayanılarak hazırlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği"nin yürürlüğe girmesine kadar bazı maddelerinde yapılan değişiklikle birlikte uygulanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Kur'an kurslarının yönetim, eğitim ve öğretim işleri Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Diyanet İşleri Başkanı'na verilmiştir. 1990 tarihli yönetmelik ile yaz tatillerinde çocukların katılabileceği yaz Kur'an kurslarının açılmasının ve camilerde de Kur'an öğretiminin önü açılmıştır. Söz konusu 1990 tarihli yönetmelik ile yaygın din eğitimi hizmetleri daha da geliştirilmiş akşam kursları da açılmıştır. Diğer taraftan kurslarda isteyenlere hafızlık yaptırılabileceği gibi, Kur'an ve dini bilgilerin öğretimi yanı sıra seçmeli olarak kültür derslerine de yer verilmiştir. 28 Şubat süreci olarak bilinen 1997 ve 1999 yıllarındaki yasal düzenlemelerle Kur'an kurslarına kayıt yaptırabilmek için ilköğretim beşinci sınıfı bitirme şartı getirilmiş, olumsuz atmosferin dağılmasıyla Kur'an öğretiminde yeniden olumlu gelişmeler meydana gelmiştir.

2000 yılında yayınlanan "Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği" ve "Kur'an Kursları Yönergesi", Kur'an öğretmenin lehine yönelik önemli katkılar sağlamıştır. 2004 yılında, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an kurslarında yürütülen din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinin daha etkin ve verimli hale getirilmesi ve bu kurslarda takip edilen programların; çağdaş, bilimsel, program geliştirme anlayışına uygun olması için Kur'an kurslarında (yüzünden okuyanlar için) uygulanmakta olan öğretim programını geliştirme komisyonu kurulmuş ve Kur'an kursları öğretim programı hazırlanmıştır. 2005 yılında "Uzun Süreli Kur'an Kursları Öğretim Programı" ve "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı" yürürlüğe konmuş, böylece kurslar bilimsel temelli programlara kavuşmuştur. Bu programlarda ağırlık Kur'an-ı Kerim öğretiminde olmak üzere İtikat, Siyer ve Ahlak öğrenme alanlarına yer verilmiştir. Ortaya konulan programlarla yaz Kur'an kurslarında kur sistemine geçilmiş, dersler dokuzar haftadan oluşan üç kur halinde verilmeye başlanmıştır. Uzun süreli kurslarda ise halktan gelen talepler doğrultusunda 2010 yılında "Kur'an Kurslarında Hizmet Çeşitliliği" adıyla yeni bir çalışma başlatılmış "Kur'an Kursları Temel Öğretim Programları" ve "Ek Öğretim Programları" uygulamaya

konulmuştur. 2012 yılında ise yaz kurslarına devam edebilmek için konulan beşinci sınıfı bitirmiş olma şartı kaldırılmıştır.[84]

Tarihte ve günümüzde Kur'an okuma ve okutmaya Müslüman halklar gerçekten gönülden destek vermiş, bu desteği çeşitli vakıf, dernek gibi kurumsal yapılar ve Kur'an ehli topluluklarla her zaman sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde de, Kur'an kursu öğreticilerinin istihdamı devlet tarafından sağlanırken, kursların diğer tüm ihtiyaçları ise halk tarafından karşılanmıştır. Dine hizmet Kur'an'a hizmet olarak görülmüştür.[85]

Daha önce mevzuatta bulunmasına ve uygulanmasına rağmen 2010 yılından itibaren daha planlı ve uygulanabilir hale kavuşturularak Türkiye genelinde uygulanmaya devam edilen "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı" sayesinde de toplumun her kesiminin Kur'an öğretiminden faydalanabilmesi hedeflenmiştir. Bütün bu düzenlemelerden sonra, bugün de faaliyette olan Kur'an Kursları, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı; İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları; 4-6 Yaş Grubu Öğrencilere Yönelik Kur'an Kursları; Hafızlık Eğitimi verilen Kur'an Kursları ve Yaz Kur'an Kursları gibi farklı kategorilerde hizmet vermektedir. Bu programlar Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde veya arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim ve meâli ile gerekli dini bilgileri öğretmek üzere ilgili müftülüğün teklifi ve mülki amirin onayı ile açılabilmektedir. Bu programlar, eğitim-öğretime uygun fiziki şartları haiz camilerde, müştemilatında veya müftülükçe uygun görülen yerlerde açılabilmektedir.[86]

1.2.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursu Öğretim Programları

Yaşadığımız topraklarda millet olarak asırlarca Kur'an-ı Kerim'i en güzel şekilde öğrenmek, öğretmek, okumak, hıfz etmek ve onun eşsiz mesajlarını anlamak için her daim gayret içine girilmiştir. Bu süreçte devletin dini kurumları her daim etkin rol almıştır. Günümüzde de Diyanet İşleri Başkanlığı bu misyonu sürdürmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da toplumun tüm kesimlerini belli gruplara ayırarak; yaş, cinsiyet, sağlık vs. yaygın eğitim kapsamında din eğitimi ve öğretimini topluma ulaştırmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla yaygın din eğitimi

[84] Ömer Demir, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019), 218.
[85] Dam, *Din Eğitimi*, 218.
[86] "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği.pdf", 5.

programlarını yürütmektedir. Aşağıda ana başlıklar halinde kısaca bu programlar hakkında bilgiler verilecektir.

a-) İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları

Dini bilgilerin öğrenilebileceği sağlıklı ve yetkin kaynak arayışı, "hayat boyu öğrenme" ve "öğrenmeyi öğrenme" gibi evrensel yaklaşımlar, iletişim imkânlarının artması, eğitim ortamlarının ve Kur'an kursu öğreticilerinin öğrenme ortamındaki rollerinin değişmesi, kurslara devam eden öğrenci profilinin meslek/sektör, yaş, eğitim, zaman vb. faktörler sebebiyle farklılık göstermesi, Kur'an kurslarında uygulanan programların yapı ve muhteva açısından sürekli güncellenmesini ve çeşitlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Kur'an kurslarında uygulanan programların en geniş yelpazede uygulandığı ve katılımın en fazla olduğu kategori İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programıdır. 2012 yılında uygulamaya konulan program, gelişen ve değişen sosyo-kültürel şartlar, muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri, yaygın eğitimin yapısından kaynaklanan durumlar gibi eğitim sürecini doğrudan etkileyen faktörler sebebi ile 2019 yılında tekrar güncellenerek uygulanmaya devam edilmektedir. Söz konusu program, sağlıklı bir dini hayat için İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili esaslarını öğrenmek, İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'i Arapça metinden doğru ve usulüne uygun okuyabilmek ve ibadetleri yerine getirebilecek yeterlilikte Kur'an Kerim ezberi sahip olabilmek, Kur'an-ı Kerim'in temel mesajları hakkında farkındalık, bilgi ve bilinç kazanmak ve ibadetlerle ilgili gerekli bilgileri edinmeleri ve davranışa dönüştürebilmeleri hedefiyle uygulamaya konulmuştur.[87]

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları gelişen ve değişen sosyo-kültürel şartlar, muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri, yaygın eğitimin yapısından kaynaklanan durumlar gibi eğitim sürecini doğrudan etkileyen faktörler göz önünde bulundurularak komisyon ve birim çalışmaları marifetiyle güncellenmiş ve akaid, ilmihal, tefsir, hadis, siyer gibi alanlara yönelik yeni programlar geliştirilmiştir.[88]

Program haftada 18 saat olarak toplamda 612 saat veya haftada 12 saat olarak toplamda 408 saat olarak iki seçenek ile hazırlanmıştır. Dersler; Kur'an-ı Kerim 1, 2 ve Dini Bilgiler 1, 2 ismi ile başlıktan oluşmaktadır. Dersler; Kur'an-ı Kerim 1, 2 ve Dini Bilgiler 1,

[87] "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları - 2019.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 5.
[88] "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları - 2019.pdf", 6.

2 ismi ile başlıktan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim dersinde Kur'an-ı Kerim okuma, öğrenme, geliştirme ve belli sureleri hıfz etme içeriğinden oluşmaktadır. Dini bilgiler dersi de itikad, ibadet, siyer-ahlak derslerinden oluşmaktadır.[89]

b-) Camilerde Kur'an Öğretimi Haftasonu Kur'an Kursları Programı

Araştırmamız ile aynı isme sahip olsa da bazı farklılıkların bulunduğu söz konusu program gençlere yönelik olarak hazırlanmıştır. Programa katılan kursiyerlerin İslam dinin değerlerinin insan ve toplum hayatına anlam kazandırması amacıyla, Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler hakkında bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, kursiyerlerin Cami ve Kur'an kurslarıyla olan iletişimlerinin güçlendirilmesi, olumlu tutum ve davranışlar geliştirmeleri amacıyla hafta sonlarını, amaçlı etkinlikler vasıtasıyla daha nitelikli hale getirilmesi amacıyla yaygın din eğitimi hizmetlerinden yıl boyu faydalanmaları için öğrencilere yönelik hazırlanmış Kur'an öğretim programıdır.[90]

Haftalık 4 krediden oluşan program; 2 kredi Cumartesi 2 kredi Pazar olacak şekilde uygulanmaktadır. Her biri 12 hafta/48 kredi olmak üzere iki düzey olarak hazırlanmış ve toplamda 96 kredidir.[91]

c-) Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı

Peygamber efendimiz, gençlik dönemine özel bir anlam vermiş ve gençlerin eğitim-öğretimleri ile özellikle ilgilenmiştir. Sağlıklı bir geleceğin yetişmesi değerleri ile barışık ve bu değerleri özümsemiş bir gençliğin yetişmesi ile mümkündür. Bu sebeple DİB, hayatın bütün anlamıyla değişim ve dönüşümlerin yaşandığı günümüzde, toplumun geleceği ve güvencesi olan gençlere, Kur'an kurslarında sahih dini bilgiyi en doğru şekilde sunmak amacıyla onların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak, anlama, kavrama ve yorumlama becerilerini geliştirecek ve iç dünyalarına daha çok temas edecek gençliğe yönelik Kur'an kursları öğretim programı hazırlamıştır.[92]

Program haftada 18 saat olarak toplamda 612 saat veya haftada 12 saat olarak toplamda 408 saat olarak iki seçenek ile hazırlanmıştır. Dersler; Kur'an-ı Kerim 1, 2 ve Dini Bilgiler 1, 2 ismi ile başlıktan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim dersinde Kur'an-ı Kerim okuma,

[89] "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları - 2019.pdf", 12.
[90] "Camilerde Kur'an Öğretimi Haftasonu Kur'an Kursları Programı - 2019.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 5.
[91] "Camilerde Kur'an Öğretimi Haftasonu Kur'an Kursları Programı - 2019.pdf", 6.
[92] "Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı (YENİ-2021).pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 4.

öğrenme, geliştirme ve belli sureleri hıfz etme içeriğinden oluşmaktadır. Dini bilgiler dersi de itikad, ibadet, siyer-ahlak derslerinden oluşmaktadır.[93]

Gençliğe yönelik Kur'an kursları öğretim programı, gençlere sahih dini bilgiyi en doğru şekilde sunmak amacıyla daha uzun süreli ve ders saati bakımından iki seçenekli olarak hazırlanmıştır. Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an kursları programı da yaz Kur'an kurslarında ve örgün eğitim sürecinde öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler alanında elde ettikleri bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, yaygın din eğitimi hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, öğrencilerin okul dışındaki zamanlarının amaçlı etkinlikler vasıtasıyla nitelikli hale getirilmesi, muhatapların cami ve Kur'an kurslarıyla olan iletişimlerinin güçlendirilmesi amacıyla derslerin sadece hafta sonu uygulanabildiği Kur'an kursları öğretim programıdır.

d-) İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı, yurt içinde toplumun bütün kesimlerine yaygın din eğitimi hizmetlerini ulaştırmayı kendine hedef olarak görmektedir. Zaman ilerledikçe geliştirdiği eğitim-öğretim programlarının muhatap kitlesini çeşitlendirmektedir. Kur'an kurslarını her yaşta ve seviyede isteyen tüm vatandaşlara yaygın din hizmeti aracılığıyla ulaştırmaktadır. Kur'an kurslarının muhatap kitlelerinden birisi de engelli vatandaşlardır. Engelli vatandaşların ilgi, ihtiyaç, beklenti ve özelliklerini dikkate alarak verilecek eğitim faaliyetlerinin standartlarının geliştirilmesi amacıyla başkanlık tarafından ders materyalleri hazırlanmış, bu alanda istihdam edilecek personelin eğitimlerine büyük önem verilerek eğitici eğitimleri, sertifika programları, hizmet içi eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Engelli bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim sürekliliğinin sağlanması ve Kur'an kursu öğreticileri tarafından sürecin planlı-programlı bir şekilde etkin olarak yürütülmesi amacıyla, alanında uzman akademisyenler, uygulayıcılar ve Başkanlık temsilcilerinden oluşturulan komisyon marifetiyle; yapılandırılmasında ve detaylandırılmasında işitme engelli bireylerin hazırbulunuşluk düzeyleri, öğrenme güçlükleri, öğrenim süreçlerini etkileyen faktörler dikkate alınarak İşitme Engellilerine Yönelik Kur'an Kursu Özel Öğretim Programı hazırlanmıştır.[94]

[93] "Gençliğe Yönelik Kur'an Kerim Kursları Öğretim Programı (YENİ-2021).pdf", 6.
[94] "İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı - 2021.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 5.

Söz konusu program aracılığıyla ülke genelinde her yıl yaklaşık 1000-1500 işitme engelli vatandaş yaygın din eğitimi hizmeti almaktadır. Engelli vatandaşların ilgi, ihtiyaç, beklenti ve özelliklerini dikkate alarak verilen eğitim faaliyetlerinin standartlarının geliştirilmesi amacıyla başkanlık tarafından ders materyalleri hazırlanmış, bu alanda istihdam edilecek personelin eğitimlerine büyük önem verilerek eğitici eğitimleri, sertifika programları, hizmet içi eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.[95]

Program haftada 18 saat olarak toplamda 612 saat veya haftada 12 saat olarak toplamda 408 saat olarak iki seçenek ile hazırlanmıştır. Dersler; Kur'an-ı Kerim 1, 2 ve Dini Bilgiler 1, 2 ismi ile başlıktan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim dersinde Kur'an-ı Kerim okuma, öğrenme, geliştirme ve belli sureleri hıfz etme içeriğinden oluşmaktadır. Dini bilgiler dersi de itikad, ibadet, siyer-ahlak derslerinden oluşmaktadır.[96]

e-) Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı

Öğreticilerin rehberliğinde uygulama ağırlıklı, kısa süreli, yoğunlaştırılmış bir eğitim almak isteyen öğrencilere yönelik hazırlanan ve amaçlı sosyal-kültürel etkinliklerle desteklenen "Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı" da söz konusu program çeşitliliğini artırmaya yönelik çalışmalardan biridir. "Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı" ile; öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler alanında, öğrenme düzeylerine ve gelişim evrelerine uygun olarak temel düzeyde bilgi, bilinç ve beceri kazanmaları hedeflenmektedir. Aynı şekilde program kapsamında ders sonrası gerçekleştirilecek sosyal, kültürel, sportif etkinlikler ve ortak kullanım alanlarının sağlayacağı 'ortam öğrenmesi' ile, öğrencilerde sorumluluk, fedakârlık, yardımlaşma, saygı, zaman yönetimi, empati kurma gibi değerlerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Programın hazırlanmasında, muhatap kitlenin bilgi, duygu ve davranış yönünden gelişimlerini dikkate alan, öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran çerçeve esnek öğretim programı anlayışı benimsenmiştir.[97]

Program, Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler dersinin ihtiva ettiği İtikat, İbadet, Ahlak-Siyer dersleri, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler derslerinden oluşmaktadır. Program, haftada 5 gün, günde 6 saat olmak üzere 4 hafta olarak uygulanır.[98]

[95] "İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı - 2021.pdf", 4-5.
[96] "İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı - 2021.pdf", 6.
[97] "Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı - 2017.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 4.
[98] "Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı - 2017.pdf", 5.

f-) Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca gerçekleştirilen önemli yaygın din eğitimi faaliyetlerinden biri de örgün eğitimin tatile girdiği yaz tatili döneminde açılan "Yaz Kur'an Kursları"dır. Camiler başta olmak üzere Kur'an kursları ve Başkanlıkça uygun görülen diğer mekânlarda açılan Yaz Kur'an Kursları'na her yaş grubundan öğrenciler katılmaktadır. Yaz Kur'an Kursları'nda; yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'i okuma, dualar ve sûreler ezberlemenin yanı sıra temel dini bilgiler, İslam'ın inanç esasları, ibadetler, ahlaki değerler ve Hz. Peygamberin (s.a.s) örnek hayatından davranışlar öğretilerek muhataplara manevi hayatlarını şekillendirme noktasında önemli fırsatlar sunulmaktadır. Yaz Kur'an Kursları süresince gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri ile öğrencilerin öğrenme düzeylerine ve gelişim evrelerine uygun olarak temel düzeyde bilgi, bilinç ve beceri kazanmaları hedeflenmektedir. Aynı şekilde program kapsamında gerçekleştirilecek sosyal, kültürel, sportif etkinlikler ve ortak kullanım alanlarının sağlayacağı ortam öğrenmesiyle de öğrencilerde sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, empati gibi değerlerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.[99]

Programın hazırlanmasında, muhatap kitlenin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimlerini dikkate alan, öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören; bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran yapılandırmacı öğrenme yaklaşımını temel alan esnek çerçeve öğretim programı anlayışı benimsenmiştir. Program, haftada 5 gün, günde 3 saat olmak üzere toplamda 120 kredi, 8 hafta olarak uygulanmaktadır. Program, Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler dersinin ihtiva ettiği İtikat, İbadet, Siyer-Ahlak dersleri, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler derslerinden oluşmaktadır.[100]

g-) Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)

Din eğitiminde yaş sınırlamasının kaldırılmasıyla, toplum tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na gelen talepler doğrultusunda Kur'an kurslarından önemli olarak gerçekleştirilen bir programdır. Her yaş grubundan öğrencinin Cami ve Kur'an kurslarına gelebilmesi, kurslara devam eden öğrencilerin çoğunun yetişkin ev hanımlarının teşkil etmesi ve önemli bir kısmının okul öncesi yaş grubu çocuk sahibi olması, çocuklarının din eğitimi ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak söz konusu program geliştirilmiştir. Bu program sebebiyle çocukların kendi seviyelerinde sevgi, saygı, yardımlaşma, iyilik, adalet,

[99] "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı - 2018.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 4.
[100] "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı - 2018.pdf", 6.

sorumluluk, doğruluk ve sabır gibi İslam dinin temel değerlerini insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerinin yanında dinimizin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i ses ve şekil olarak kendi seviyelerinde tanımaları amaçlanmıştır. İslam dininin değerlerini insan hayatına kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini sağlayan, iyi alışkanlıklar kazanmalarının yanı sıra beden, zihin ve duygu gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikte öğrenim görmelerini sağlayacak uygun bir ortam sunmayı amaçlamaktadır.[101]

h-) Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim)

2019 yılının sonlarına doğru Çin'de başlayıp kısa süre içerisinde bütün dünyaya yayılan Covid-19 salgın hastalığı hayatın birçok alanını etkilediği gibi, Kur'an eğitim-öğretim faaliyetlerini de etkilemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, tarihin hiçbir döneminde kesintiye uğramayan Kur'an hizmetlerinin bu süreçte de kesintiye uğramaması için uzaktan eğitim faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Ülkemizde örgün eğitim kurumlarında ve üniversitelerde uzaktan eğitime geçilmesi, kamuda esnek-uzaktan çalışma alternatiflerinin sunulması ve mesai saatlerinin azaltılarak hafta içi ve hafta sonlarında sokağa çıkma kısıtlamalarının getirilmesi, şimdiye kadar Kur'an-ı Kerim eğitimi almamış ve buna ihtiyaç duyan vatandaşlarımızın evde kaldıkları süre içerisinde Kur'an-ı Kerim eğitimi almalarına imkân tanımıştır. Bu bağlamda salgın sürecinin getirmiş olduğu sınırlılıklar da göz önünde bulundurularak lise-üniversite öğrencileri ile yetişkinlere yönelik "Haydi Türkiye Evden Kur'an Öğrenmeye" şiarıyla Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) geliştirilmiş ve vatandaşların istifadesine sunulmuştur.[102]

Program, Kur'an-ı Kerim Okumayı Öğreniyorum ve Kur'an-ı Kerim Okuyorum olmak üzere iki dönemden oluşmaktadır. Programda yer alan her bir dönem, haftada 3 gün, günde 2 saat olmak üzere 8 hafta ve toplam 48 krediden oluşmaktadır. Esnek çerçeve öğretim programı anlayışına dayalı olarak hazırlanan Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim)'nda öğreticiler, programın amacı doğrultusunda öğrencilerin bilgi düzeylerini, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak muhtevanın sınırlarını belirleyebilecek; neyi, ne kadar ve nasıl işleyeceklerine kendileri karar vererek programı yürütebileceklerdir.[103]

[101] "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)" (Erişim 24 Kasım 2021), 5.
[102] "Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) - 2021.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 3.
[103] "Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) - 2021.pdf", 4.

ı-) Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı

Kur'an kurslarının muhatap kitlesine bakıldığında her yaş grubundan farklı sosyo-kültürel ve eğitim seviyesine sahip kişilerin bu kurslardan yararlandığı görülmektedir. DİB yaygın din eğitimi hizmetlerinden faydalanan kesimlerin artırılmasına yönelik çalışmaları sürdürmektedir. Bu kesimlerden biri de ülkemize iltica eden kişilerdir. Ülkemize göç etmek durumunda kalan kişilerin hayat standartlarının geliştirilmesi noktasında çeşitli kurumlar tarafından kendi görev alanları çerçevesinde farklı çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nca da gerek kamplarda gerekse diğer yerlerde sosyal ve kültürel hizmetler yanında din eğitimi ve din hizmetlerine yönelik pek çok çalışma yapılmaktadır. Başkanlıkça söz konusu muhatap kitlenin sahih ve sağlam bilgiler ışığında din eğitimi almalarını, dini görünümlü terör örgütlerinin propagandaları karşısında bilinçlenmelerini, toplumdaki birlik, beraberlik ve kardeşlik ruhunun güçlendirilmesini amaçlayan eğitim faaliyetleri bu çalışmalardan bazılarıdır. Bununla birlikte alana yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerinin, muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alındığı hedefleri, kazanımları ve kapsamı belirlenmiş müstakil bir program dâhilinde planlanması söz konusu çalışmalara ayrıca katkı sağlayacaktır.[104]

Programda yer verilen alanlardan Kur'an-ı Kerim haftada 8 saat, Temel Dini Bilgiler 6 saat (İtikad 2, İbadet 2, Siyer 1, Ahlak 1), Türkçe 2, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 2 saat şeklinde toplamda 18 saat olarak 34 hafta işlenecektir.[105]

j-) Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları)

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca gençlere yönelik yaygın din eğitimi hizmetleri bağlamında toplumun ilgi, ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak programlar geliştirilmesi, cami-gençlik buluşmaları düzenlenmesi, 2015 yılı Camiler ve Din Görevlileri haftası temasının 'Cami ve Gençlik' olarak belirlenmesi gibi, gençlerin cami ve cami etrafında şekillenen manevi değerlerle buluşmaları noktasında önemli hizmetler gerçekleştirilmiştir. "Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları)" da gençliğe yönelik din eğitimi hizmetlerine katkı bağlamında yapılan faaliyetlerden biridir. Bu programla Başkanlığın en önemli insan kaynağı potansiyelini

[104] "Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı - 2019.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 5.
[105] "Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı - 2019.pdf", 6.

oluşturan İmam Hatip Lisesi öğrencileri başta olmak üzere örgün eğitime devam eden öğrencilerin okul dışındaki zamanlarını, amaçlı etkinlikler vasıtasıyla nitelikli hale getirmek, örgün eğitimde elde ettikleri bilgi ve becerilerini geliştirmek hedeflenmektedir.[106]

Program hafta içi 3, hafta sonu ise 1 gün olarak planlanmıştır. Haftalık 10 krediden oluşan program, hafta içi 8, hafta sonu ise 2 kredidir. Programda, Kur'an-ı Kerim, Arapça, İlmihal Bilgisi, Siyer, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri olarak haftalık 8 kredi meslek derslerine, 2 kredi ise Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersine yer verilmiştir. Program toplamda 140 kredi olarak planlanmıştır.[107]

k-) Camilerde Kur'an Öğretim Programı

Araştırmamızın da konusu olan Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın muhtevası sonraki başlık altında etraflıca incelenecektir.

1.2.5. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı

Yaygın din eğitimi kurumları her yaştan kişilerin örgün eğitim kurumları haricinde, isteğe bağlı olarak eğitim destekleri alabildikleri önemli yerlerdir. Camiler, din eğitimi konusunda yaygın eğitim alınan en önemli kurumlar arasında görülmektedir.

Cami eğitimini, genel olarak şu şekilde tanımlamak mümkündür: Örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitim ve öğretiminin dışında; çocuk, genç ve yetişkin, toplumun bütün fertlerine dini bilgi vermek, dini pratikleri öğretmek ve uygulamasına yardımcı olmak amacıyla camilerde yapılan faaliyetlerin tümüdür.[108]

Toplumun camiler aracılığıyla din konusunda bilgilendirilmesi ve aydınlatılması görevi, bir anayasal kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na aittir. DİB tarafında yürütülen din eğitimi faaliyetleri müftü, vaiz, din hizmetleri uzmanı, imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an kursu öğreticisi gibi görevliler tarafından yerine getirilmektedir. Camide gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri ise vaaz, hutbe, yaz Kur'an kursları, sohbetler ve isteğe

[106] "Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) - 2017.pdf" (Erişim 24 Kasım 2021), 5.
[107] "Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) - 2017.pdf", 6.
[108] Ahmet Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitim", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi İstanbul* 8 (2001), 149.

bağlı olarak açılan kurslardan oluşmaktadır.[109] Yetişkinler, kendilerini geliştirmek için hem hürriyete hem de bağlılığa ihtiyaç duyarlar. Bu bakımdan eğitimde otonomi, rehberlik ve ferdin bizzat kendini tanıması yoluyla terbiyeye yardımcı olmak önem kazanır.[110] Bu sebeple öğreticiler eşliğinde uygulanan Camilerde Kur'an Öğretimi Programı yetişkinler nezdinde daha önemli hale gelmektedir.

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı - 2010" için hazırlamış olduğu program hakkında şu bilgilere yer vermiştir.

> "Yaygın Din Eğitimi konusunda vatandaşlarımızın ihtiyaçlarına uygun çalışmalar yapmayı hedefleyen Başkanlığımız, Kur'an öğretimi tecrübesinden ve bilimsel gelişmelerden faydalanarak, vatandaşlara yönelik Kur'an öğretiminin Kur'an kursları yanında gerektiğinde camilerde de uygulanabilir bir şekilde yürütülebilmesi için yeni bir projeyi hayata geçirmiştir. Daha önceden beri mevzuatta bulunmasına rağmen Kur'an öğretimi kurslarının açılış kriterlerinin, programının, uygulama esaslarının belli olmaması, görevlendirilenlere ücret ödenememesi vb. nedenlerle hayata geçirilemeyen bu kursların yeni proje kapsamında uygulanabilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır.
>
> Bu amaçla öncelikle Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 2009 tarihli ve 27298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı'nca düzenlenen eğitim faaliyetlerinde uygulanacak ders ve ek ders saatlerine ilişkin kararı ile Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap vermeyen yerlerde Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarının açılmasına ve ders verecek öğreticilere ek ders ücreti ödenmesine imkân sağlanmıştır. Bu kursların amacına uygun olarak planlanıp gerçekleştirilmesi, verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla gerçekleştirilen önemli adımlardan biri de "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın geliştirilmesidir.
>
> Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulamaya geçmesiyle Başkanlığımız, Kur'an-ı Kerim, meali ve gerekli dini bilgileri öğrenmek istediği halde Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanma imkânı bulamayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamış, aynı zamanda din görevlilerinin Başkanlığın yaygın din eğitimi hizmetlerinde aktif rol almalarını sağlamış olacaktır."[111]

[109] Gülsüm Pehlivan Ağırakça, "Camide Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2018), 200.
[110] Hasan Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 167.
[111] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", 1.

1.2.4.1. Programın Amaçları

Diyanet İşleri Başkanlığı, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün alt birimi olan Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı tarafından Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın daha sistemli bir şekilde yürütebilmesi için 2010 yılında bir izlence ve plan hazırlanmıştır. Hazırlanan bu izlence ve planda programın amaçlarına yönelik aşağıdaki şu bilgilere yer verilmiştir.

"Programın Amaçları:

1. Program, Başkanlığımızın yürütmekte olduğu Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanma imkânı bulamayan, ama Kur'an-ı Kerim, meali ve gerekli dini bilgileri öğrenmek isteyen bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla hazırlanmıştır.
2. Kursiyerlerin Kur'an-ı Kerim'i hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde yüzünden okumayı öğrenmelerine yardımcı olmak,
3. Kursiyerlerin ibadetlerini yerine getirirken okudukları sure ve duaları hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde ezbere okumayı öğrenmelerine yardımcı olmak,
4. Kursiyerlerin öğrendikleri sure ve duaların anlamlarını öğrenmelerine rehberlik etmek,
5. İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak konularını kursiyerlerin öğrenmelerine yardımcı olmak,
6. Programda yer alan sure/duaların anlamlarından hareketle ve dersler içerisinde yapılan müzakerelerle kursiyerlerin dini duygu ve bilinçlerini geliştirmelerine katkı sağlamaktır."[112]

1.2.4.2. Programın Temel İlkeleri

Hazırlanan bir programın sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için dayandırılması gereken temel ilkeler gerekmektedir. Hazırlanan söz konusu izlence ve planda programın temel ilkelerine yönelik aşağıdaki şu bilgilere yer verilmiştir.

"Programın Temel İlkeleri:

1. Program, Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde açılan kurslarda uygulanacaktır.

[112] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", 3-4.

2. Program, kur esasına göre hazırlanmış ve 3 kur olarak planlanmıştır. 3. kur nihai öğrenme birimi niteliğinde değildir. Bu anlamda 3. kuru başarı ile bitiren kursiyerler daha sonra bu kura yeniden kayıt yaptırarak Kur'an-ı Kerim'in hatmine, ihtiyaca göre belirlenecek sure ezberlerine ve dini bilgiler öğrenimine devam edebilecektir.
3. Programda, katılımcıların Kur'an-ı Kerim okuma bilgi ve becerilerini geliştirmeye ağırlık verilmiştir.
4. Programda, kursiyerlerin gündelik hayatlarında özellikle ibadetlerini yerine getirirken ihtiyaç duyacakları temel dini bilgileri edinmeleri ve bu bilgileri anlamlandırabilmeleri öngörülmüştür.
5. Programda, sadece "Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri'ne katılan ve bu hizmeti yapması uygun görülen personel görevlendirilecektir."[113]

1.2.4.3. Programın Yapısı

Hazırlanan söz konusu izlence ve planda Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın yapısı hakkında aşağıdaki şu bilgilere yer verilmiştir.

"Programın Yapısı:

Programda, Kur'an-ı Kerim'i temel tecvit bilgilerine uygun olarak yüzünden okuma ve ezbere ilaveten, öngörülen bölümlerin meali ve temel dini bilgiler de yer almaktadır.

50'şer saatlik 3 kur olarak hazırlanan programın her kurunda 34 saat Kur'an-ı Kerim ve 16 saat dini bilgiler dersi öngörülmüştür. Dini bilgiler alanı kendi içerisinde 5 saat itikat, 5 saat ibadet ve 6 saat siyer-ahlak olarak ayrılmıştır.

Haftada 6 saatlik programın 3 saati Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma, 1 saati ezber ve 2 saati dini bilgiler olarak planlanmıştır."[114]

1.2.4.4. Programın Uygulama Esasları

Hazırlanmış olan izlence ve planda Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulama esasları hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

[113] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", 4.
[114] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", 4.

“Programın Uygulama Esasları:

1. Camilerde Kur’an Öğretimi Programı, Kur’an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği’nin 33’üncü Maddesi çerçevesince;
   a. Kur’an kursu bulunmayan veya bulunup da kapasite, çalışma saatleri gibi nedenlerle ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde,
   b. “Camilerde Kur’an Öğretimi Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri’ne katılan ve başarılı olan personel bulunduğu takdirde,
   c. Eğitim-öğretime uygun fiziki şartları haiz cami veya müştemilatında,
   d. Yaygın din eğitiminin bir gereği olarak kursiyerlerin talepleri doğrultusunda, hafta içi veya hafta sonu günün herhangi bir zaman diliminde,

   Müftülüğün teklifi ve mülki amirin onayıyla açılan kurslarda uygulanır.

1. Program uygulanırken, programın bütünlüğünün bozulmamasına dikkat edilerek, kursiyerlerin ihtiyaçlarına göre ders ağırlığında değişiklik yapılabilecektir.
2. Öğretim sürecinde, din eğitimi talep eden vatandaşların mezhep vb. farklılıkları öğreticiler tarafından dikkate alınacaktır.
3. Görevli ve kursiyer sayısına göre, bir camide birden fazla kurs düzenlenebilecektir.
4. Dersler, Kur’an kurslarında okutulan ders kitapları, Başkanlıkça hazırlanan ve tavsiye edilen İslam ilmihalleri vb. kaynaklardan yararlanılarak işlenecektir.
5. Kursta görevlendirilen personel ders öncesi hazırlıklarını, Başkanlıkça eğiticilerin eğitimi amacıyla hazırlanan kılavuz kitaplarla görsel-işitsel materyallerden faydalanarak yapabilecektir. Derslerin işlenmesinde grupla öğretim tekniklerinden faydalanılacaktır.
6. İhtiyaç duyulması halinde Kur’an-ı Kerim alanı derslerine bir personel, dini bilgiler alanı derslerine başka bir personel görevlendirilebilecektir.
7. Tüm kursiyerlerin katılımıyla dersin birlikte işlenmesi asıl olmakla birlikte, farklı yerleşim yerlerinde, kursiyerlerin ihtiyaçları/talepleri, kursun açıldığı mekân ve kursta görevlendirilecek personelin durumu vb. hususlar göz önüne alınarak ilgili müftülüğün koordinesi ile toplamları en az 15 olan kursiyere aynı gün içinde 2 farklı zamanda gruplar halinde de kurs düzenlenebilir.

Örnek: Kayıtlı 15 kursiyerden 8'i günün ikindi vaktinde, 7'si de yatsı vaktinde derslere devam edebileceğini beyan etmesi halinde; müftülüğün koordinesi, görevlendirilecek personelin bu şekilde öğreticilik yapmaya gönüllü olması durumunda her bir grupla günlük 2'şer saat ders işlenecek ve görevliye o gün için sadece 2 saat ders ücreti tahakkuk ettirilecektir.

1. Yürütülen hizmetlerin değerlendirilebilmesi amacıyla, programda yer alan kursun başlangıcında Kurs Başı Bilgi Formu Ek-1, bitişinde ise Kurs Sonu Bilgi Formu Ek-2 doldurulacaktır. Bu formların bir örneği müftülüklerde bulundurulacak, bir örneği de dinegitimi@diyanet.gov.tr elektronik posta adresine gönderilecektir.
2. Programda görev alan personelin rehberlik ve denetimi il/ilçe müftülüklerince yapılacak ve kurs faaliyetleri başarılı görülen personel ile yürütülecektir."[115]

[115] Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı", 4-5.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmamızın bu bölümünde, fenomenolojik çalışma kapsamında yapmış olduğumuz Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda öğrenim gören kursiyerler ve programı yürüten öğreticilerden almış olduğumuz cevaplar doğrultusunda değerlendirmeler yapılacaktır.

Her bir ilçedeki öğreticiler, ilçenin baş harfi ile "Ö" harfi, kursiyerler için de bulundukları ilçenin baş harfi ile "K" harfi eklenerek kodlama yapılmıştır. Görüşme yapılan kursiyer ve öğreticilerin tamamı erkeklerden oluşmaktadır.

2.1. Kursiyerler ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na İlişkin Görüşler

2.1.1. Kursiyerler İle İlgili Bilgiler ve Kursiyerlerin Kur'an Öğretimi Programı'na Katılım Süreçleri

Kursiyerlerden kendilerini tanıtmaları istenmiş ve birçoğunun orta yaş yetişkinlik döneminde olan kişilerden oluştuğu görülmüştür. Programa genellikle orta yaş ve üzeri yetişkinler daha çok katılmaktadır. Çünkü dini konulardaki eksiklikleri hissetme, orta ve üzeri yaşlarda daha çok görülmektedir. Konu hakkında kursiyerlerin görüşleri şöyledir;

"1956 doğumluyum. Çankaya'da oturuyorum. Emekliyim." (ÇK2)

"Konya Cihanbeyli'yim. Emekliyim." (YK1)

"1963 Kızılcahamam Kızılören köyü doğumluyum. Emekliyim." (YK2)

"Şereflikoçhisar'lıyım. 1969 doğumluyum. Emekliyim. Eğitim düzeyini soracak olursanız ilkokul mezunuyum." (KK1)

"Kırıkkaleliyim, 66 yaşındayım, kamudan emekli oldum." (KK2)

Görüşlerine başvurduğumuz ve paylaştığımız birkaç örnekte görüldüğü üzere kursiyerler genellikle orta yetişkinlik ve son yetişkinlik dönemlerinde programa katılmaktadır.

Kursiyerlere, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılma kararını nasıl aldıkları ve programa katılma kararı sürecinde nelerin etkili olduğu sorulmuştur. Konu hakkında kursiyerlerin görüşleri şöyledir:

"Namaz için camiye gidip geliyordum. Bu esnada hocamın daveti oldu. Küçükken yaşamış olduğum bi olay her şeyin yarıda kalmasına neden olmuştu. İçimde uhde kalmıştı. Şimdi kursa devam ediyoruz." (ÇK2)

"Hocalarımız tavsiyesi ile karar verdim. Hocamız bizlere gelerek sordular, böyle bir programımız var katılmak ister misiniz diye? Bizler de katıldık. Çok memnun olduk. Kendimizde büyük bir eksiklik vardı, onu tamamlama fırsatı bulduk." (KK2)

"Bu konuda çok istekleydim. Tabi önceden camilerde böyle dersler yoktu, yapılamıyordu. Çocukları bile ilkokul diploması ile alıyorlardı. Burada hocalarımız Allah razı olsun bize teklif ettiler. Hocalarımız akşam namazı ile yatsı namazı arası böyle bir ders olacak diye bir hafta anons yaptılar. Bizde bu vesile ile katılmış olduk. Allah hocalarımızdan razı olsun. " (PUK2)

"Bizler Müslümanız. Bilmediğimiz konuları hocamızdan daha güzel ve daha detaylı öğrenelim diyerek hocamızın daveti ile böyle bir girişimde bulunduk. Burada kurs devam ederken ben de katılmak istedim." (PK2)

"Hocamızın daveti beni çok etkiledi, zaten çok öğrenmek istiyordum. Hocamız da bu kursu verince katılmayı düşündüm." (PK4)

Kursiyerlerin kendi geçmişlerinden getirdikleri eksiklikler, programa katılım sürecinde etkili olmaktadır. Kursiyerlerin görüşlerinden hareketle, kursiyerlerin programa katılım sürecinde din görevlilerinin daveti ön plana çıkmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı her camide bulunmamaktadır. Programın bulunduğu Camiler genellikle Kur'an-ı Kerim'i öğretme konusunda hassasiyeti ve girişimi olan din görevlilerinin bulunduğu camilerdir. Din görevlilerinin davetleri ile bu programların başladığı görülmektedir.

"Kur'an öğrenmeyi çok arzu ediyordum. Öncelerde böyle bir isteğim yoktu. Hocamız, hacı amca akşam namazından sonra böyle bir programımız var katılmak ister misin dedi. Hocam ben elifi görsem mertek zannederim dedim ben hiçbir şey bilmiyorum dedim. Namaz surelerini bile bilmiyorum. Sen bir elif cüzü

al gel ben seni bir haftada Kur'an-ı Kerim'e geçiririm dedi. Biz o sevinçle hemen derslere başladık. Allah razı olsun 15 gün içinde de Kur'an-ı Kerim'e geçtim." (PUK1)

"Benim içimde zaten bir uhde vardı. 15-20 senedir öğrenemiyordum. Geç kaldık, nasip olmadı diye düşünüyordum. Artık öğrenemeyeceğim diye korkuyordum. Hocamızın daveti beni çok mutlu etti. Dersler başlayınca öğrenemem diye çok heyecanlıydım ve korkuyordum. Hocamız bizleri çok rahatlattı ve destek oldu. Ben de zaten böyle bir şey arıyordum dedim." (AK2)

Öğreticilerin kursiyerleri daveti o kadar önemli ki, öğrenme noktasında hiç umudu olmayan veya tamamen öğrenme ve okuma konusunda umudunu kesmiş kişilere de umut olarak kursiyerlerin programa katılıp Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmelerine katkı sağlamıştır.

"Allah razı olsun. Hocamız aşağı yukarı 3-4 senedir bu camide görevde. Onunla tanışmamız ve onunla muhabbetimin olması ayrıca hocamızın da insanlara karşı biraz daha yakın olması, benim olduğu kadar da cemaatimizin de camiye daha bir ilgi alaka göstermesine sebep oldu. Hem de öğrenme heveslerimizi ön plana çıkardı. Allah razı olsun hocamızın teşviki ile oldu. Bir aile ortamı oluştu ve hepimize katılım için teşvik oldu." (KK1)

"Daha önceki katılan arkadaşların olumlu düşünceleri, Hocamız hakkındaki olumlu söylemlerin olması ve tabi ki bizim de bu konuda eksiklerimizin olması diyebilirim. Arkadaşların teşvikiyle ve Hocamızın bize buradaki davetleriyle katıldık." (ÇK1)

Programa katılımı etkileyen etkenlerden birisi de din görevlilerinin kendilerini bu konuda sorumlu hissetme durumları ve yetişkinleri bu programa teşvik etmeleridir. Hocaların ahlak yönünden güzel temsilleri ve insanlarla olan sıcak iletişimi kursiyerler tarafından önemsenmiş, programa başlama konusunda kursiyerlere teşvik noktasında olumlu etkileri olmuştur. Çünkü her din görevlisinin Kur'an Öğretimi Programı'na hassasiyetinin aynı olmadığı görülmektedir.

"Kendimde eksiklikler olduğunu biliyordum. Namaz kılma yönünden vs. eksikliklerimi telafi etmek istiyordum. Ben de arayış içindeydim. Hocamız da

camimizde böle bir programın açılacağını söyleyince ben de katılmak istedim. Zamanında az okuduk, kısa okuduk daha geniş bilgi sahibi olmak ve iyi bir Müslüman olmak için, iyi bir Müslüman neler yapar neler yapmalı bunları öğrenmek için bu programa katıldım." (PK3)

"Kendi kendimize böyle bir eksiklik hissediyorduk. İçimizde şöyle bir problem vardı. Dinimizi öğrenmek, Müslümanız ne kadar Müslümanız. Bir Müslüman nasıl olmalı. Sadece kulaktan duymak ve hocanın Cuma günleri sadece hutbeden verdiği vaatler kadar mı olacak, yoksa dinini bilen ve Allah'ın göndermiş olduğu kitabı bilen veya bilmese bile okuyabilen anlamaya çalışan ve yorum getirmeye çalışan birisi olmak. Küçükken yaz tatillerini fırsat bilerek gitmeye çalıştık ama yeterli olmamıştı. Babamın tavsiyesi o yönde idi ki oğlum sizler hocanın olmadığı yerde hoca olmalısınız derdi. Hocamızın davetiyle elimize bir fırsat geçmiş oldu ve ben de tekrar hocanın önüne diz çökmenin heyecanını yaşamış oldum." (YK1)

"Bu iş için çok istekliydim. Ama bir baş çeken arıyorduk. Evde uğraşıyordum ama bir türlü öğrenememiştim. Ama bir öğle namazı vaktiydi ve hocamız yanıma geldi. Kur'an-ı Kerim okumayı biliyor musun diye sordu. Ben de bilmiyorum hocam dedim. Biz derslere başladık, katılmak ister misin dedi. Ben de bu teklifi fırsat bildim ve hemen katıldım. Allah razı olsun hocamızdan bize davetçi oldu ve bizde hemen katıldık." (AK1)

"İçimde yanan bir aşktı. Sağolasın hocamızın teşviki ile başladık. Geçen sene ve bu seneki aldığımız derslerle baya baya Kur'an-ı Kerim okumaya başladık. Benim hayatımdaki en büyük eksiklik buydu. Bunu da buralarda tamamlamış oluyorum inşallah. Yaşadığımız hayat bizi öyle sürükledi ki hiçbir dini eğitim alamadık. İlkokula giderken aldığımız derslerle bu zamana kadar geldik. Gördüğümüz ve duyduğumuz kadar yaşamaya çalıştık. Ama şimdi buradaki aldığımız derslerde, Kur'an-ı Kerim ve mealini okumaya devam ettikçe daha iyi yaşamaya ve bilinçli ibadet etmeye çalışıyoruz." (GK2)

Yetişkinlik öncesi din eğitimini yapamayan veya tamamlayamayan bireyler yetişkinlik ve son yetişkinlik dönemlerinde dini eğitimdeki eksikliklerini tamamlamaya çalışmaktadırlar. İşte tam bu arayış sürecinde yaygın eğitim kapsamında Camilerde Kur'an

Öğretimi Programı devreye girmektedir. Önceki dönemlerden gelen bu eksiklik, yetişkinleri bu ihtiyacı gidermek için arayışa sokmaktadır. Arayış içerisinde olan yetişkinlere öğreticiler tarafından gelen teklif, onların bu programa katılmalarına imkân sağlamış ve kendilerini eksik hissettikleri konularda tamamlama ve yenileme fırsatı sağlamıştır.

> *"Kur'an'ı bilmemek benim için bir eziklikti her zaman. Biz köy çocuğuyuz, 13 yaşımda Kur'an'ı öğrenecektim ama tam Kur'an'a geçecek oluyorum okullar açılıyordu. Yıllarca hep böyle oldu. Bir gün Cuma hutbesinde hocamız böyle bir programın olduğundan bahsetti ve davet etti. Biz de davete icabet ettik ve böylelikle kursumuza katılmış olduk."* (YK2)

Vakit namazları öncesi verilen vaazlarda, Cuma günü verilen vaaz ve hutbelerde Kur'an öğrenmenin ve okumanın faziletlerinden bahsetmenin hatta davetlerde bulunmanın, insanların bu programlara katılımlarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

> *"Sayın hocamın sayesinde oldu. Bizim köyde bize hocalar derler. Babamızın döneminde camiye çok gitmezdim. Babam hoca, dedem hoca, abim hoca olmasına rağmen. Bir nikâh meclisinde beni çağırdı gel sana Kur'an öğretelim dedi. Hocamız beni çağırdı ben yapamam dedim. Bir deneyelim dedi. Ben de bu günlere geldim hamdolsun. Hocamız izinlere gittiği zaman namazları ben kıldırıyorum, ezanı ben okuyorum, camiyi ben kilitliyorum."* (MK)

Öğreticilerin cami dışında katılmış olduğu sosyo-kültürel faaliyetlerde Kur'an öğrenmenin öneminden bahsetmeleri ve bununla beraber camilerde bu programın devam ettiğini söyleyerek programa davet etmeleri programa katılımın artırdığını göstermektedir.

> *"Hocam çok manevi bir kitap okudum ve o kitapla beraber namaza başladım. Bir yılı geçiyor. Namaza başladıktan sonra da hocamız gibi değerli bir hocamızla tanıştım. Onunu vesilesi ile de bu programlara katıldım. Onun haricinde de bu kitap maneviyatımı yükseltmekte çok etkili oldu. Anıl Öztekin yazmış kitabın ismi Fesleğen. Yüzde elli anısını anlatıyor yüzde elli de namazı sentezlemiş. Beni namaza teşvik eden bir kitap oldu. Namaza başlama aşkı ile camiye geldim. Hocam da yeni tayin ile buraya gelmişti. Bi kaç oturduk ve hocamla belli bir samimiyet olunca böyle bir programın varlığından bahsetti. Beni bu programa davet etti ve ben de katıldım. Ben sadece namaza başlayıp*

yüzeysel bir şekilde dinimi yaşamayı düşünüyorken Hocamın teşviki ile bu kurslara başladık ve şu an her şey çok güzel ilerliyor." (GK1)

Okuduğu kitaplardan, dinlediği kıssalardan vs. manen duygu yoğunluğu yaşayan kişiler bu yoğunlukla namaz kılmak için camilere gelmektedirler. Namaz kılmak için gelen kişiler, bazı sorular sorarak öğreticilerle iletişime geçmektedirler. İşte bu süreçte öğreticiler bu kişilerle güzel iletişim kurarak Kur'an-ı Kerim'i öğrenmenin faziletlerini anlatarak onları söz konusu programa kazandırmaktadır.

"Sabah namazı buluşmalarında camiye geldim ve namaz sonrası yapılan çorba dağıtımından etkilenerek camiye devam ettim bu vesileyle de Kur'an Öğretimi Programı'yla tanıştım. (ÇK1)

Camilerde eğitim faaliyetlerinin yanı sıra sosyal faaliyetlerin yapılmasının cemaate katılım sayısının artmasına olumlu yönde etkisi olmaktadır. Cemaat sayısında artış olması, söz konusu programdan daha fazla kişinin haberdar olmasına imkân sunmaktadır. Bu sosyal faaliyete katılan kişilerin de cemaate devam etmesi sebebi ile Kur'an Öğretimi Programı ile tanışmasına vesile olmuştur.

Küçük yerleşim yerleri ve kırsal kesimlerde de Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulanması mümkün olmaktadır.

"Aslında benim böle bir programdan haberim yoktu. Köy konağına bir gün geldiğimde içerinin kalabalık olduğunu gördüm. İçeri girdiğimde hocamız Kur'an sohbeti yapıyordu ve yarın öğrenmek isteyenler de gelsin deyince ben de katılma kararı aldım. Ben 45 yaşındayım ve Kur'an-ı Kerim'in hiçbir harfini bilmiyordum. Ailem göndermedi veya gönderdi biz gitmedik. En ufak çocuğum 6 yaşında, ben Kur'an'a başlıyorum dedim çocuk hemen yanıma geldi ve çok sevindik beraber mutluluk gözyaşları döktük. O da yaz Kur'an kurslarına gitmişti. Ben elif, be, te diyorum unutuyorum ama o hepsini biliyor." (HK1)

"Hocamızın bu şekilde program yaptığını gördüm ve eksiklerimin olduğunu biliyordum, ben de eksikliklerimi tamamlamak için katıldım. İçimdeki iman ve Kur'an sevgisi bu programa katılmama sebep oldu." (HK2)

Küçük yerleşim yerlerinde ve kırsal kesimlerde ufak hareketlilik ve değişiklikler o bölgede bulunan hemen herkese ulaşmaktadır. Köylerde görev yapan öğreticilerin köy

konağı vs. gibi yerlerde bu faaliyetleri başlatmaları orada iskân eden herkesin programdan haberdar olmasına ve katılım oranının yüksek olmasına imkân vermektedir. Kırsal kesimde yaşayan insanların bilhassa akşamları çok meşguliyetleri olmadığından genellikle bu tür programlara vakit ayırma fırsatı bulabilmektedirler.

> *"Hocayla çok ilgim yoktu. Benim hanım benden habersiz daha önceden arkadaş olduğu hocanın hanımı ile beraber hocaya söylemişler. Hoca akşam bana telefon etti ve ben gitmedim. Ertesi gün bir bakayım dedim ve daha sonra camiye gittim. Böylelikle programa katılmış oldum. Bu ortamı görünce Allah bana zihin açıklığı verdi ve devam etmeye karar verdim."* (PK1)

Din görevlilerinin cemaati ile daha yakın olması cemaatin bu programa katılımlarını kolaylaştırmıştır. Bununla beraber yukarıda gördüğümüz örnekte olduğu gibi din görevlilerinin hanımlarının da bu konuda kadınlar cihetiyle aktif olmalarının din görevlilerinin daha geniş alanda etkili olmasına böylelikle daha verimli olmasına olanak verdiği görülmektedir.

Bazı kursiyerle, konuyu daha çok içselleştirip eksiklerinden öte İslam ahkâmını daha iyi yaşama ve daha nitelikli bir hayat yaşama adına programa katılmayı istediklerini dile getirmişlerdir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlere, programa ne kadar zamandan beri katılmakta oldukları ile ilgili soru yöneltilmiştir. Kursiyerler şu cevapları vermişlerdir;

PUK1 ve PUK2 rumuzlu kursiyerler yaklaşık 10 yıldır devam ettiklerini söylemişleridir. MK rumuzlu kursiyer 4 yıldır devam ettiğini söylemiştir.

ÇK1, ÇK2, YK2, AK2, GK1, GK2, PK1, PK3 ve PK4 rumuzlu kursiyerler 2 yıldır katıldıklarını söylemişler, geri kalan kursiyerler ise 6 ay ile 1.5 yıl aralığında programa katıldıklarını söylemişlerdir.

Kursiyerlerden bazıları programa katılmak için daha istekli olmuşlardır. Program bulundukları mahallelerindeki camide devam ettikçe, PUK ve PUK1 rumuzlu kursiyerlerde görüldüğü gibi uzun yıllar katılmışlardır. Ancak bulundukları mahalledeki camide programın olmadığını görünce söz konusu programın yapıldığı camileri araştırmış ve o camilerde programa katılmışlardır.

"Ben bu programa farklı camileri de söyleyecek olursak yaklaşık 2011 yılından beri devam ediyorum. Bulunduğum mahalledeki camide bu program daha yeni başladı. 7-8 yıldır, araştırdım ve programın yapıldığı başka camilerde derslere katıldım." (PK4)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın, camiler özelinde başlaması veya devam etmesi o camide bulunan din görevlisi ile çok ilgilidir. Görüşme yaptığımız öğreticilerin yer değiştirmeleri sebebi ile göreve geldikleri şu an ki camilerde, geldikleri zamandan itibaren programı açtıkları gözlemlenmektedir. Bu sebeple ki kursiyerlerin kursa devam süreleri, öğreticilerin camiye geldikleri süre ile ilgili olarak genellikle 1 yıl ile 10 yıl arasında değişmektedir. Ayrıca görüşme yaptığımız kursiyerler, bu program camilerinde devam ettiği sürece katılmak istediklerini dile getirmektedirler. Bu süreyi belirleyen en önemli etken, programın da başlaması ile ilgili olan etken, öğreticinin bu programa önem vermesi ve uygulamaya koymasıdır. Çünkü bu programın her camide açılması mümkün iken belli başlı camilerde açılmış olması öğreticilerin yani din görevlilerinin program hassasiyeti ile ilgili olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

2.1.2. Programın Amaçlarına Yönelik Kursiyerlerin Görüşleri

Kursiyerlere, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın neden önemli olduğu ve söz konusu program hakkında neler düşündüğü sorulmuştur. Kursiyerler kendi bakış açılarına göre programın önemi hakkında farklı düşünceler ortaya koymuşlardır.

"Bizler İslam dinini yaşıyorsak ve Müslümansak eksiklerimizi, Kur'an öğrenme olsun namaz kılmak olsun, gidermemiz gerekiyor. Zamanımızı boşa geçirmememiz gerekiyor, boş zamanlarımızda Kur'an okumamız namaz kılmamız gerekiyor. Bu program bilmediklerimizi öğrenmemiz için bize öğrenme imkânı sunuyor. Ayrıca böyle bir hocamız var bu da bize bir nimet. Hocamızın gayreti var, özverisi var ve çok hoşgörülü bir hocamız. Allah başımızdan eksik etmesin. İyi ki böyle bir hocamız var." (ÇK1)

"Dinimizi daha iyi öğrenmek için, ibadetimizi eksiksiz yapabilmek için faydalı, mesela sureleri okuyorduk ama eksik okuyorduk. O eksiklerimizi giderme fırsatı bulduk çok şükür. Ondan dolayı bu programların olması gerekir diye düşünüyorum." (KK2)

"Bu Kur'an-ı Kerim, Allah'ın kelamıdır ve Müslümanım diyen herkes Kur'an-ı Kerim'i bilmelidir. Bundan dolayı bunu öğrenmemiz gerekiyor. Her camide bu program olmuyor, sağolasın hocamız bizim için uğraşıyor." (AK1)

"Müslümanız Elhamdülillah. Şimdiye kadar hata yapmışız, bu zamana kadar öğrenmemişiz. Bu programlara katılmak Müslümanlığın bir gereğidir." (PK1)

"Dinimizi öğrenmenin en güzel yolu, hatalarımızı düzeltmenin en güzel yolu. Eksiklerimiz olabilir bu eksiklikleri dinleyerek gidermek yani birebir de çekingen olan kişiler toplu okumalarda dinleyerek eksikliklerini tamamlama fırsatı bulabilir. O yüzden önemli olduğunu düşünüyorum."(HK2)

Kursiyerlerin görüşlerinden hareketle programın önemi ile ilgili olarak Müslümanlık şuuru ve geçmişten getirdikleri bilgi eksikliklerini bu program aracılığıyla tamamlama imkânı bulduklarından söz edilebilir. Ülkemiz şartlarında dini eğitim-öğretim bebeklikten itibaren ailelerinin destekleri ile başlamaktadır. Okul çağına ulaştıklarında da okullarda örgün eğitim olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle ve yaygın eğitim olarak yaz Kur'an kursları ile devam etmektedir. İşte bu süreçte dini eğitimini tamamlayamamış veya kendisinde eksiklikler olduğunu düşünen orta yetişkin ve yaşlı kişilerin eksiklerini bu program aracılığıyla tamamladığı görülmektedir.

"Dinimize göre yaşamak için, dolu dolu yaşamak için bilgili olmak gerekir. Bunları öğrenmek için neresi var. Tabi ki camilerimiz var. Dini yaşamak için de elbette bilgi lazım olduğuna göre. İşte o bilgileri doğru bir yöntemle ve doğru olarak ancak buralarda öğrenebiliriz." (ÇK2)

"Kendini bilen her Müslüman için çok çok önemli olduğunu düşünüyorum. Şimdi misafirhanedeyiz dünyada misafirhanedeyiz. Biz ebedi âleme kendimizi bir şekilde hazırlamamız gerekiyor. Derler ya hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, hemen ölecekmiş gibi ahirete çalış. Bu söz mucibince bizim öbür tarafta ahiretimizi düşünen Müslümanlar olarak ister istemez hazırlık yapmamızı gerektiriyor. İşte bu hazırlık sürecinde yol gösterici olan bu programın çok çok önemli olduğunu düşünüyorum." (KK1)

"Müslüman bir toplum olduğumuz için. Toplumumuz kendi örf ve ananelerine sahip çıkması lazım. Benim dedelerim hacı annem hacı babam hacı. Bir hacı

çocuğu olarak namaz kılmamak ve Kur'an okumamak benim için her daim bir eziklikti. Ben böyle bir aileden geldim ve neden namaz kılmıyordum diye kendime kızıyordum. O yüzden bence bu programların çok önemli olduğunu düşünüyorum." (YK2)

"Bu program bence çok önemli. Çünkü Müslüman bir ülkede doğdum, Müslüman bir ülkede yaşıyorum. Müslüman olan bir insan, İslam'ın kurallarını kaidelerini ve Kur'an'ı okumayı ve anlamayı ve Kur'an'a göre yaşamayı istemelidir. Eğer bizler İslam'ı yaşarsak hayatımız daha düzenli olur ve memleketimizde daha iyi daha doğru insanlar olacaktır. Onun için bu sebepten dolayı çok önemli olduğunu düşünüyorum." (PK3)

"Bu program şu yönden önemli. Dış görünüşü ile bir cemaat var ama içi boş. Böyle bir durum insanı ürkütüyor. Filmlerde Kur'an-ı Kerim var ama bizim yorumumuza göre anlayacaksınız diyor. İster istemez siz bazı şeylere bilinçli bakınca ülkemizde bu müessesenin temsilcisi Diyanet İşleri Başkanlığı ise ve hocaları da onların buralarda temsilcileri ise bizi doğru yola iletecek kurum budur diyorsunuz. Mezara varınca ben de Müslümanlardandım ve ben de namaz kılanlardandım demek yeterli olmayacaktır. Biz de bu işi bir bilene soralım diyoruz. İşte bunun yeri buralardır diyoruz. Bizler bu işi emekli mantığıyla veya vakit öldürmek için değil bu işe el sıvayalım, rabbimin emrine muhatap olalım ve nasıl Müslüman olunması gerekiyorsa öyle olalım demek için buradayız o sebeple çok önemli görüyorum." (YK1)

Kursiyerlerden bazıları programın amacına yönelik, kendisini de içine katarak camilerdeki cemaatin birçoğunun bilgi düzeyinin düşük seviyede olduğunu dile getirmiştir. Bu seviyenin ancak camilerde uygulanan bu programa katılarak, programa vakit öldürme veya zaman geçirme olarak bakmaktan öte önceden öğrenmiş oldukları bilgi seviyelerini yükseltmek bununla birlikte bu eğitim esnasında camiyi, hocayı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı daha iyi tanıyarak daha anlamlı bir dini hayat yaşayabileceğini dile getirmiştir. Camilerin dinimizdeki ve toplumuzdaki işlevlerinin farkındalığını bilerek gerekli ihtimamı gösterdiğini söyleyerek camilerde yapılan bu derslere katılarak ibadetlerini ve yaşantılarını daha planlı ve anlamlı hale dönüştürmenin gayreti içerisine girdiklerini de söylemişlerdir.

"Aslında çok güzel bir şey. Ben çok lüzumlu görüyorum. Önceden evlerde de sohbetlere gidiyorduk. Ama evlerde farklı camilerde farklı elbette. Dinimizin temel kaynaklarını öğrenmek için böyle yerlere gelmemiz lazım." (AK2)

"Bizler Müslümansak dinimizi öğrenmemiz gerekir. Bunu da burada öğrenebiliyoruz. Buralar doğru bilgiye ulaşabilmemizin için en sağlıklı yerler." (PK4)

"Şu anki sistemde, bilmediğimiz dini meseleleri burada çok net bir şekilde öğreniyoruz. Haram ve helaller konusunda bilgilerimiz bizi yanıltmış ve helal bildiğimiz şeylerin haram, haram olarak bildiğimiz şeylerin helal olduğunu öğrendik. Doğru bilgiyi doğru kaynaktan öğrenebileceğimiz için herkesin katılması gereklidir."(HK1)

"Dinimizi bilmiyoruz, yaşamıyoruz. Her şeyi yüzeysel geçiyoruz. Sadece dilde kelime-i şehadet getiriyormuşuz o kadar. Ben bin sayfa siyer-i nebi okudum. Bir kimse Kur'an-ı Kerim'i okuyup anlamadan önce bence bir siyer-i nebi okumalı. Kesinlikle okumalı çünkü ayetler nasıl indi ve neler yaşandı da hangi ayetler indi bunlar çok etkiliyor. Dinimizin yasakladıklarını ve Allah'ın emirlerini doğru kaynaktan ve doğru kişilerden öğrenmemiz için bu kursların önemi büyük." (GK1)

Programa katılan kursiyerlerden bazıları, programa katılmadan önce de kendilerini dini bilgiler konusunda geliştirmeye çalışmışlardır. Ama doğru bilgiyi doğru kaynaktan alma noktasında endişeler yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Teknoloji çağının gereği olarak televizyon programları olsun sosyal medya kanalıyla olsun insanlar hemen her ortamda dini bilgiye ulaşabilmektedir. Bu kolaylık beraberinde dez avantaj olarak bilgi kirliliklerinin de artmasına yol açmıştır. Takip edilen televizyon programları veya sosyal medya kanalları takipçilerine kendi düşüncelerini bir şekilde aktarmaktadırlar. Ayrıca cami dışındaki oluşumların programlarına zaman zaman katılan kursiyerler de olmuştur. Ancak güven noktasında endişeler olduğu için devam etmemişlerdir. İşte bu süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bulunan camilerde öğreticiler tarafından yapılan Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın önemi ortaya çıkmaktadır. Doğru bilgiye doğru kaynaktan ulaşmaya çalışan vatandaşlarımız, programlara katılarak kendilerini eksik hissettikleri konularda gereken desteği öğreticilerden alma imkânı elde etmektedirler.

"Ben bunu çok düşünüyorum. Dedelerimiz diyor ki biz samanlıklarda okuyorduk, gizli saklı okuduk diyorlardı. Dinimizi öğrenmek istiyorsak camilerimiz çok önemlidir." (PUK1)

"Bu programlar camilerimizde gerçekten olmalı. Buna başta ben kaniyim. Bu programlar olsun ki benim gibi bilmeyenler öğrenmiş olsunlar. Öyle kişiler var ki namaza geliyor ama namaz surelerini bilmiyor. Bu adam bunları nerede öğrenecek. Tabi ki camide öğrenecek tabi eğer böyle bir öğrenme imkânı varsa. Çünkü biz küçükken köyde camiye gelen jandarmalar bizi camilerden kovdular. Bu programlar olsun, olmalı. Bu programı yapanlardan, teşvik edenlerden Allah razı olsun." (MK)

Kursiyerlerden bazıları, ülkenin geçmiş süreçlerinde yaşanan bazı olaylardan dolayı din eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalmışlardır. Şu anki süreçte din eğitimi konusunda bir engel olmadığını dile getirerek hem eksikliklerini tamamlamaya çalışmak hem de din eğitiminin bir engel olmadan icra edebilmenin imkânlarını yaşamak için programı çok önemli görerek programa devam ettiklerini söylemişlerdir.

"Camilerin anlamı ne o zaman. Camiler neden var. Evde kıldığımız namaz ile camide kıldığımız namazın arasında onlarca fark var. En azından camilerin önemi buradan da ortaya çıkıyor. Evde namaz kılarken mutlaka bir hata yapıyoruz. Namaz bitince namazı dört rekât mı mü kıldım üç rekât mı, şüphe içinde kalıyorum, ama camide öyle mi hayır her şey çok doğru ve her şey çok net, kafalar rahat anlayacağınız. Hocamızın önderliğinde yaptığımız derslerde anlamamız çok daha iyi oluyor. Evde kendi kendimize öğrenmemiz çok zor oluyor. Hatta yanlış öğrendiklerimiz de oluyordu." (PUK2)

Bazı kursiyerler, kendi çabaları ile din eğitimini tamamlamaya çalışmaktadırlar. Bilgisayarlardan eğitici videolar izleyerek veya konu hakkında kitaplar okuyarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Ancak camilerde bir öğretici nezaretinde yapılan toplu derslerden istifadenin çok çok daha fazla olduğunu söylemiş, vaktini daha verimli kullanarak daha nitelikli bilgilere ulaşmasına yardımcı olduğunu söylemiştir. Yani evde kendi başına öğrenmek istediği bir bilgiyi, bir öğretici nezaretinde ve toplu halde öğrendiği zaman daha kalıcı ve daha nitelikli olduğunu dile getirmiştir. Ders halkasında öğrenilen bilginin

niteliğine dikkat çekmiş, böylelikle programın ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

2.1.3. Kursiyerlerin Neler Öğrendiği ve Öğrendiklerinin Muhtevası

Kursiyerlere söz konusu programda neler öğrendikleri ile ilgi soru yöneltilmiştir. Kursiyerlerin programa devam sürelerine bağlı olarak elif cüzü ve Kur'an-ı Kerim okuma olarak farklı düzeyler oluştuğu görülmektedir. Her bir kursiyer ayrı ayrı memnuniyetlerini dile getirerek konu hakkında şunları söylemişlerdir:

> *"Şuan Elif cüzündeyim, Kur'an-ı Kerim'e geçmeme az kaldı. Dualardan Rabbena'dayım. İlmihal derslerimiz de namaz abdest konularına göre ilerliyor işte."* (HK1)

> *"Derslerimiz iki grup halinde devam ediyor. Benim dâhil olduğum grup yani Elif cüzü okuyan grup. Bir de Kur'an-ı Kerim okuyanlardan oluşan grup var. Ezber derslerini ve ilmihal derslerini beraber yapıyoruz. Ben de bir an evvel elif cüzünü bitirip Kur'an-ı Kerim okuyanlar grubuna dâhil olmak istiyorum. Çalışıyorum lakin kafam biraz zor alıyor. Hocamızın sayesinde yapabileceğime inanıyorum."* (GK2)

> *"Kursa başlarken hiç öğreneceğime dair umudum yoktu. Ama hocamızın teşviki ile bismillah dedik başladık. Elif cüzü bitirmek için üç dersim kaldı. Ezberler yavaş gidiyor ama bi yandan namaz dualarını bi yandan namaz surelerini ezberlemeye çalışıyorum. İlmihal derslerimiz çok zevkli geçiyor. Bi yandan sohbet havasında ilmihal derslerini yapıyoruz. Namazdır, abdesttir, imanın şartları baya eksiklerimizi tamamlıyoruz."* (AK2)

> *"Elif cüzündeyim. Yavaş yavaş öğrenmeye çalışıyorum. Namaz dualarını ezberlemeye çalışıyorum, Rabbena duasındayım. Peygamberimizin hayatından, savaşlarından, çekmiş olduğu o sıkıntılardan okuyoruz. İlmihal derslerimiz de gayet güzel ilerliyor. Otuz iki farzı öğreniyoruz."* (PK2)

> *"Elif cüzündeyim, namaz surelerini ezberlemeye çalışıyorum. Fil suresini ezberliyorum. İlmihal derslerimiz de aynı hızla devam ediyor. Peygamberimiz*

hakkında İslam tarihi hakkında bilgiler alıyoruz. Peygamberimizin katıldığı savaşları, hicret vs. güzel bilgiler öğreniyoruz." (HK2)

Kursiyerler programdan çok faydalandıklarını söylemişlerdir. Elif cüzü okuma düzeyinde bulunan kursiyerler bir an evvel elif cüzünü bitirip Kur'an-ı Kerim okuma gayreti içerisindedirler. Elif cüzü okuyan kursiyerlerin aynı zamanda ilmihal dersleri ve siyer-i nebi derslerini de aldığı görülmektedir. Öğreticiler program için hazırlanan müfredata bağlı kalarak elif cüzü okuyan kursiyerlerle sadece cüz dersi yapmayıp, ilmihal dersleri ve siyer-i nebi dersleri de yapmaktadırlar. Böylelikle kursiyerler, program sürecince Kur'an-ı Kerim'i öğrenmenin yanında siyer-i nebi ve İslam tarihi ile alakalı bilgiler de öğrenmiş olup, ilmihal dersleri ile de dinimizin nasıl yaşanması gerektiği konusunda bilgiler almaktadırlar.

"Küçükken yaz Kur'an Kurslarında öğrendiğimiz bilgiler vardı. Onları tazelemek ve hatalarımı düzelterek yeni sureler ezberlemek için buradayım. Kur'an-ı Kerim okuyoruz, bunun yanında ilmihal dersleri yapıyoruz. Peygamber efendimizin hayatından bilgiler de öğreniyoruz." (ÇK1)

"Kur'an-ı Kerim'i okumayı tamamen unutmuştum. Yıllar sonra okumayı tekrar hatırladım. İlmihal ezberleri yapıyoruz. İslam'ın şartları, imanın şartları vs. eksik olduğumuz bilgilerimizi tamamlamaya çalışıyoruz. Namaz surelerinden de Maun suresini ezberliyorum. Peygamberimizin hayatından okumalar yapıyoruz." (YK2)

"Kur'an-ı Kerim okuyoruz. İlmihal bilgilerini, namazdır abdesttir eksiklerimizi tamamlıyoruz. Peygamberimizin hayatını öğreniyoruz. Bir yandan namaz surelerini ezberlemeye çalışıyorum." (KK2)

"Kur'an-ı Kerim'i çok iyi okuduğumu düşünüyordum ama hocamızın rahlesine diz çökünce anladım ki çok fazla yanlışlarımız ve eksiklerimiz varmış. Burada bunları düzeltme ve tamamlama imkânı buldum. Namaz surelerinden eksiklerim vardı onları ezberlemeye çalışıyorum. İlmihal ve siyer derslerimiz oluyor. O derslerde de güzel bilgiler öğreniyoruz." (PUK1)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerler arasında Kur'an-ı Kerim'i yeni öğrenenler olduğu gibi daha önce öğrenmiş ama tamamen unutmuş olanlar da

bulunmaktadır. Unutmuş oldukları bilgileri tekrar hatırlamak için programa katıldıklarını söylemişlerdir.

> *"Kur'an-ı Kerim okumayı bilmiyordum, okumayı öğrendim. Namaz duaları ve surelerini bilmiyordum, yavaş yavaş onları ezberliyorum. Kâfirun süresini ezberlemeye çalışıyorum. İlmihal derslerimiz çok zevkli oluyor. İmanın şartları bitti. İslam'ın şartlarını öğreniyoruz."* (ÇK2)

> *"Cüzden başladım, şu an Kur'an-ı Kerim okuyorum. İlmihalden her gün farklı konular işliyoruz. Namaz dualarından da Kunut duasını ezberlemeye çalışıyorum."* (PK1)

> *"Derslerimiz çok güzel ilerliyor. Peygamberimizin yaşantılarından konular işliyoruz. Ben elif cüzünü yeni bitirdim, Kur'an-ı Kerim'i yavaş yavaş geliştirmeye çalışıyorum. Hocamız elif cüzündeyken harflerin mahreçlerine çok önem verdi. Okumamı ilerletince inşallah hemen tecvit dersi almayı da çok istiyorum. Namaz duaları ve surelerinden ezberler yapıyoruz. Kureyş suresini ezberlemeye çalışıyorum."* (GK1)

Camilerde başlatılan söz konusu programa, cemaatten hiçbir seviye gözetilmeksizin herkes davet edilmektedir. Bu sebeple programa katılan kursiyerler arasında seviye farkları oluşabilmektedir. Daha önce Kur'an-ı Kerim'i öğrenip de unutmuş olanlarla birlikte, hiç öğrenemeyip de ilk defa bu programla Kur'an-ı Kerim'i öğrenen kursiyerler de bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeleri ile beraber Kur'an-ı Kerim'i okumalarına program esnasında devam etmektedirler. Bu vesile ile Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmenin kursiyerler için en önemli hedeflerden birisi olduğu görülmektedir. Öğreticiler, hazırlanan müfredata uygun olarak Kur'an-ı Kerim dersleri ile birlikte ilmihal ve siyer-i nebi derslerini de vermektedirler. Böylelikle Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenen kursiyerler, İslam'a dair bilgiler ve uygulamaları da öğrenme imkânı bulmaktadırlar. Siyer-i nebi dersinin verilmesiyle de İslam tarihinin belli bir kısmı ile birlikte peygamber efendimizin yaşantısına dair bilgiler edinmektedirler.

> *"Kendim Kur'an-ı Kerim okumaya devam ediyordum. Okuyuşlarda teknik konularda hatalarım ve eksiklerim vardı. Hocamızdan tecvid dersi alıyorum, böylelikle Kur'an-ı Kerim'i daha doğru okumaya çalışıyorum. Onun haricinde ilmihalden imanın esaslarını ve ilmihâl bilgilerini öğreniyoruz. Sure*

ezberlerinden de namaz duaları ve surelerini bitirdim şimdi tekrar tecvitli olarak öğrenmeye çalışıyorum. Siyer-i nebi dersimiz oluyor, bu vesile ile İslam tarihi ile ilgili bilgilerimizi geliştiriyoruz." (YK1)

"Kur'an-ı Kerim okumayı biliyordum lakin bayağıdan beri okumayınca unutmuştum. Hatırlamam kolay oldu. Namaz surelerini ve dualarını bitirdim, Duha suresinden aşağıdaki surelerden ezberliyorum. Bi yandan tecvit de öğreniyoruz. Hocamız bazı derslerimizde peygamberimizin hayatından kıssalar okuyor, İslam tarihi hakkında bilgiler ediniyoruz." (KK1)

Öğreticiler, kursiyerlere elif cüzü okuturken harflerin telaffuzu esnasında ve yeni Kur'an-ı Kerim'e geçtiklerinde kendi seviyelerine göre tecvit kurallarını uygulamaya çalışmaktadır. Ancak, Kur'an-ı Kerim'i okuma konusunda belli bir düzeye ulaşmış olan kursiyerlere ezber, ilmihal ve siyer-i nebi dersleri ile birlikte tecvid kurallarını teorileriyle birlikte uygulama dersi de yapmaktadırlar.

Programa, istikrarlı bir şekilde devam edip derslerine güzel çalışan kursiyerlerin başarılı oldukları görülmektedir. Programa katıldıkları cami tek görevli ise o camilerde müezzinlik de yapmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberleme, namazın sıhhati için gereken bilgiler konusunda yeterli seviyeye gelen kursiyerler, öğreticilerin uygun gördükleri zamanlarda mihrapta namaz kıldırmaktadır. Hatta öğreticilerin haftalık izine gittiği zamanlarda camide namaz kıldırma, camiyi açıp kapatma görevini de yerine getirmektedir. Zaman zaman bu şekilde görev yapan kursiyerler ders motivasyonu açısından ve diğer kursiyerlere teşvik olma açısından örnek teşkil etmektedir.

2.1.4. Öğrenme-Öğretme Durumları ve Öğrenme Ortamları

Kursiyerlere, Kur'an-ı Kerim öğrenme ortamında kendilerini nasıl hissettikleri sorulmuştur. Kursiyerler söz konusu ortamla ilgili düşüncelerini paylaşmışlar ve şu görüşleri ifade etmişlerdir.

"Aile ortamı gibi. Hocamızın önderliğinde hocamızın bilgisi dâhilinde biz Kur'an öğrenmenin dışında birçok eksikliklerimizi de giderdik. Mesela arkadaşlık bağlarımızı kurduk ve geliştirdik. Bu arkadaşlarımızla camiye de geliyoruz ve ailecek de misafir oluyoruz. Önceleri sadece camide görüşüyorduk ev ortamında görüşmüyorduk. Biz bu Kur'an'ın sayesinde beş altı aile iki

haftada bir veya üç haftada bir randevulaşıyoruz, birbirimizi evlerimizde ağırlıyoruz. Genelde Perşembe akşamları yapıyoruz. Hanımlar Kur'an-ı Kerim okuyor, erkekler de siyasete girmeden güncel konulardan bahsediyoruz. Eksiklerimizi böyle konuşaraktan hoş bir sohbet içerisinde bi manevi sohbet içerisinde gidermeye çalışıyoruz." (ÇK1)

"Hocamızın bizi bir araya toplayıp da bir aile ortamı geliştirmesi bizim Kur'an-ı Kerim'i öğrenmemize teşvik oluyor. Buradaki ortamınız abi kardeş gibi. Yaşlılarımız da var gençlerimiz de var. Artık orada bir aile ortamı oluştu ve bu aile ortamında bir şeyler öğrenmeye çalışıyoruz. Şu kişi daha çok biliyor şu kişi bilmiyor gibi konuşmaların olmadığı, herkesin birbirine saygılı olduğu ve muhabbet duyduğu bir ortam oluştu. Bu ortamda herkes fikirlerini çekinmeden açıkça ortaya koyabiliyor. Maalesef bizdeki olan bir şey var, utangaçlık. Acaba ne düşünürler düşüncesi. O ortamı biz ortalıktan kaldırdığımız için ve kendimizi de aile ortamında olduğumuzu düşündüğümüz için de camimizde ve derslerimiz esnasında eksiklerimizi gidermeye çalışıyoruz." (KK1)

"Kendimi burada çok güzel hissediyorum. Aile gibi hissediyorum. Bilmediklerimizi hocamıza soruyoruz, hocamız da bize cevap veriyor. Bu dersleri haftada üç gün yapıyoruz. Ama ben istiyorum ki her gün olsun. Çok güzel bir ortam oluşturduk." (AK2)

"Kur'an-ı Kerim'i çok öğrenmek istiyordum. Hocam Allah razı olsun bizlere yardımcı oldu, yanlış öğrendiklerimizi düzelttik. Öğrenmeye devam ediyoruz. Ortamımız çok sıcak, aile ortamı gibiyiz." (PK4)

"Bu duyguları çok önemsiyorum. Dünyamı ve ahiretimi etkiliyor. Ahirette bana ve aileme faydasının olacağına inanıyorum. Ahiret bilinci kazandırıyor. Ailemde de huzur bulduğumu dile getirmek isterim. Evimde bir huzur oluyor. Eşim, benim beyim Kur'an okuyor namazını kıldı camiden geldi diyor. Bundan mutluluk duyuyoruz. Bana rahatça çayımı içiriyor. Namazdan sonra eve geldiğimde bir saygı bir hürmet. Ama önceden işten çıkınca kısa da olsa bir kahveye uğrayıp eve geliyordum eşim hiç yüzüme bile bakmıyordu. Ters tepki gösteriyordu. Ama şimdi evimde huzur var, ona göre saygınlığım biraz daha artmış oldu. Çocuklarımız ve torunlarımız dahi ayrı bir ihtimam gösteriyorlar." (PUK1)

"Eskiden bir yere gittiğimizde ve geç geldiğimizde veya yemeğe geç kaldığımızda bi tepki oluyordu. Ama şimdi Kur'an öğrenmekten geliyorum, arkadaşlarla Kur'an öğreniyoruz deyince bu savunma ailede göğsümü kabartıyor. Ailelerden vefat edenlere hatim yapıyoruz. Biz arkadaşlarla hatim yaparken önceden 1 cüz değil de 1 hizip alıyordum ve kendimi ezik hissediyordum. Ama şimdi 1 cüz alabiliyorum adam yerine konulduğumu düşünüyorum." (YK1)

Daha önce hiç tanışıklığı bulunmayan kursiyerlerin, camiye namaz için geldiklerinde aynı ortamda bulunmaları tanışmalarına vesile olmaktadır. Bu sebeple bir araya gelen kursiyerler söz konusu programa katıldıklarında aralarındaki ilişki daha çok kuvvetlenmektedir. Bunula birlikte kaynaşma daha fazla olup, bu kaynaşma sebebi ile kursiyerler arasında belli aralıklarla aile ziyaretlerinin başlamasına vesile olmaktadır. Aile ziyaretlerinde bulunan kursiyerlerin aynı ders ortamında olmaları, programa devamlılığı olumlu yönde etkilemekte ve derslerden istifadeyi oldukça iyi seviyeye getirmektedir. Kursiyerlerin birbirleri ile yaptıkları aile ziyaretleri vesilesiyle, iyi günde ve kötü günde beraber olma ve bu vesileyle iskân ettikleri o alanda yardımlaşma konusunda da bir duyarlılık oluşmasına da imkân sağlamaktadır.

Kursiyerler arasında oluşan bu yakınlaşma, toplum içinde konuşamama ve soru soramama durumuna da olumlu yönde etkileri olmuştur. Ders esnasında soru sorma konusunda çekingen olan kursiyerler, rahatlıkla sorularını sorabildiklerini söylemektedir. Öğreticinin aynı anda herkese yetişemediği zamanlarda bu kaynaşma sebebiyle ders konusunda daha iyi olan kursiyerlerin daha zayıf olan kursiyere yardımcı olmaları, programdan istifadelerini artırmakta ve zamanı daha iyi değerlendirme noktasında olumlu etkileri olduğu görülmektedir.

Programa devam eden bazı kursiyerler, programa katılımlarının aile içi iletişimde de olumlu etkileri olduğunu dile getirmişlerdir. Benim babam Kur'an'ı okuyor veya benim eşim Kur'an okuyor düşüncesinde olan aile fertlerinin birbirlerine daha hassas davranmalarına sebep olmaktadır. Kendi aralarında olumsuz görünen davranışları ya kursiyer terk etmekte veya aile fertleri tarafından bunlar daha olumlu karşılanmaktadır. Böylece programa katılım aile fertleri arasındaki bağların kuvvetlenmesine neden olduğu görülmektedir.

"Kendimi çok iyi hissediyorum. Eskiden manevi hayatımda kendimi çok hakir görüyordum. Öğrenemedim diye hep üzülüyordum. Kendimi cahil görüyordum, bilgisiz görüyordum. Burada bir şeyler öğrendikten sonra çok şükür çok iyiyim, kendimi çok iyi hissediyorum. Sevinçliyim, mutluyum, huzurluyum elhamdülillah." (ÇK2)

"Çok mutlu ve iyi hissediyorum. Kendimizde çok büyük değişikliler gördük. Namazı daha huzurlu, sanki eksiksiz kılıyormuşuz gibi hissediyorum. Her şeyden önce kendimizde bir güven olması imkânına kavuştum." (KK2)

"Hocam bu anlatılmaz ancak yaşanır. Bilenle bilmeyen bir olur mu? Ne kadar çok biliyorsan o kadar iyi insansın demektir. Hele ki bu Kur'an meselesinde dini meselede bilmemiz gereken şeyler. Bunları öğrendikçe pişmanlıklarımız oluyor elbette. Eski hayatımız biraz hızlıydı, ama şimdi bir taziye olduğu zaman ben gidip de Kur'an-ı Kerim okuyunca bizim Mahir nasıl okudu yav diyorlar. Hatta bazıları sen ne bilecen diyorlar, ben siz oturun bir hele diyorum ve okuyorum. Özgüvenimiz artıyor." (MK)

"Hocam huzur var. Bunu tek kelime ile ifade edebilirim. İçim böyle eriyor ve her kelimeyi öğrendikçe bir aşk oluşuyor. Muhabbetimiz artıyor. Geçmiş hayatımı çok hızlı yaşamıştım ama şimdi bu ortamda kendimi çok huzurlu hissediyorum." (GK1)

"Çok zevk alarak, çok haz alarak katılıyorum. Bi hızla başladım ama şimdi Elhamdülillah baya yol aldık." (PK1)

"Ben kendimi bu ortamda çok mutlu hissediyorum. Geçmişe yönelik pişmanlıklarımın artmasına ve bu vesile ile derslere daha çok çalışmama sebep oluyor. Güzel bir manevi hava oluşuyor. Bu hava bizim hayatımızı daha mutlu ve güzel yaşamamıza sebep oluyor. Bir hata işleyeceğimiz zaman burada öğrendiklerimiz hatırımıza geliyor ve bizde bir otokontrol mekanizması oluşturuyor. Bence bu dersler çok güzel ve hep devam etmeli." (HK2)

Kursiyerler Kur'an-ı Kerim'i öğrendikleri ortamda kendilerini güvende hissettiklerini söylemektedirler. Kendilerinde bilgi eksikliği olduğunu düşünen kursiyerler, öz güven problemi yaşamaktadırlar. Etrafındaki bilgili kişilerden etkilenip kendilerini cahillikle

nitelendirmektedirler. Geçmişteki yaşantılarından pişmanlıklarını dile getirmektedirler. Yaptıkları ibadetlerin kabul olmadığını bile düşünmektedirler. Kursiyerler, Kur'an Öğretimi Programı'na katıldıktan sonra bilgi birikimlerini artırarak kendilerine olan özgüvenlerinin arttığını dile getirmişlerdir. Bu özgüvenlerinin artması hayatı daha huzurlu ve mutlu yaşamalarına, ibadetleri daha huzurlu ifa etmelerine imkân sağladığı görülmektedir. Bilgi ve beceri bakımından çekingenlik ve tedirginlik yaşayan kursiyerlerin, söz konusu programa katılarak artık taziyeler vs. bulundukları mecliste Kur'an-ı Kerim okuyan ve bulunduğu ortama manevi hava katan kişiye dönüştükleri görülmektedir.

"Bu havayı teneffüs etmek para ile elde edilecek bir hava değil. Mecburiyet de değil. Siz insan olmanın şuurunu, Müslüman olmanın şuurunu bu hava içerisinde teneffüs etmeye çalışıyoruz. Bunu çok kutsallaştırmak ta istemiyorum ama bu çok ulvi bir şey. Müslüman olmanın yani talebe olmanın havasını yaşıyoruz. Mezar kapısında girdiğimizde, Allahu Teâlâ soruduğunda ömrünü nerede geçirdin diye işte orda ya rabbi senin dinin öğrenmek için de harcadım deme fırsatımız oluyor. Bu şuurlu bir hareket ve mizana konulacak bir amel olarak düşündüğüm için programa katılıyorum." (YK1)

"Derslerde duygularımız çok iyi oluyor. Derslerde neticede Kur'an-ı Kerim öğreniyoruz. Öğrenebilir miyim? Öğrenemez miyim? gibi sorunlarımızı giderdiğimiz program. Devamlı geldikçe devamlı geldikçe hocamızda faydalı bilgiler sunduğu için kendimizde manevi olarak daha rahat ve güvende hissediyoruz." (PK2)

"Kur'an-ı Kerim okunduğu zaman kendi düşüncem beyin fonksiyonlarım, vücudum hep rahatlıyor. Mesela ben Kur'an-ı Kerim'de şu ayeti bilmediğim zaman arkadaşım okuduğu zaman kendimi daha başka hissediyorum. Ben bilmediğim halde arkadaşım okuduğu zaman mutlu oluyorum. Kendimi mutlu hissediyorum, rahat hissediyorum." (HK1)

"Çok daha iyi hissediyorum. Bazı şeyleri öğrenmek insana manevi olarak da etkisi oluyor. Onun havasına yaşamaya çalışıyorum." (YK2)

"Derslere gelen arkadaşlarımız var onlarla aynı ortamda olmak gerçekten güzel oluyor. Bulunduğumuz yerdeki kişilerle hepimizin derdi aynı, hepimiz Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye çalışıyoruz. Müslüman nasıl olmalı, bu konuları konuşmak

ve bu konuları öğrenmek, birbirimiz ile fikir alış-verişinde bulunmak, aynı hedefe doğru gitmek bunlar önemli şeyler, eksiklerimizi gidermeye çalışıyoruz. Buradakilerin geneli yaşlı ve hayat tecrübesi olan insanlar, başımızdan geçenleri anlatıyoruz ve güzel bi paylaşım ortamı oluyor." (PK3)

"Ben bir sektörde çalışıyorum. Yoğun çalışıyorum. Ben bu derslere yetişmek için istirahatlarımdan kısıp geliyorum. Buradaki derse yetişmek için öğlen paydos yapmıyor çalışmama devam ediyorum, iş yerinden erken çıkayım ve derse yetişeyim diye. Bazı şeylerden kısarak ve hocamızın çalışmasıyla Kur'an-ı Kerim'i üç ayda öğrendim. Kur'an-ı Kerim bu, çok istiyordum ama bir türlü başaramıyordum. Evde bir sıkıntımız oluyor daralıyorsun ama geliyorum camiye kimse yok açıyorum Kur'an'ımı okuyorum. Ama önce hiçbir şey bilmiyordum ve bir şey yapamıyordum kafama göre kalıyordum, şimdi açıyorum Kur'an'ımı okuyorum. Hiç kimse olmasa bile Kur'an-ı Kerim var burada, Allah'ın evi var burada. Aramızda iki tane abi var sadece imam-hatip mezunu olan, onun haricinde hiç kimse elif'i be'yi bilmiyordu ben de dâhil olmak üzere. Şimdi herkes Kur'an-ı Kerim okuyor. Ama çok güzel bir duygu." (AK1)

"Kendimi çok huzurlu hissediyorum. Evden daha iyi burası. Eve gidiyoruz evde anca televizyon. Biz istemesek bile hanım açıyor, çocuklar açıyor, torunlar açıyor. Muhakkak bir gümbürtü kopuyor. Hanımla her gün münakaşa ediyoruz, hâlbuki o da Kur'an kursuna gidiyor. Derslerde geçmiş zamana karşı bir pişmanlıklarımız oluyor. Bir şeyler öğrendikçe pişmanlıklarımız artmaya devam ediyor. Hocalarımız manen bize güzel duygular yaşamamıza da vesile oluyorlar." (PUK2)

Kursiyerler, dini yaşantılarını daha nitelikli olarak yaşamak istemektedirler. Kendi imkânlarını düşündüklerinde, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı bu niteliğe yaklaşmanın en güzel yolu ve ortamı olduğunu düşünmektedirler. Yaşamlarını daha anlamlı yaşamak ve insanın dünyaya gönderiliş gayesini düşünerek bu gayeye uygun olarak vakitlerini daha lüzumlu şeylerle geçirerek manen huzurlu olmak istemektedirler. Program esnasında oluşan manevi hava ile birlikte kursiyerlerin kendi aralarında bir duygu ahengi oluşmaktadır. Bu ahenk her bir kursiyerin iç dünyasında ayrı bir manevi hava oluşturmaktadır. Bu manevi havayı yaşamanın kursiyerler için ön plana çıkan bir durum olduğu görülmektedir.

Kursiyerlere, programın işleyişi esnasında hangi araç-gereçlerin verildiği veya varsa verilen araç-gereçlerin yeterlilik durumları sorulmuştur. Bununla birlikte eklenmesini düşündükleri araç-gereç olup olmadığı kursiyerlere sorulmuştur. Konu hakkında kursiyerlerin düşünceleri şöyledir;

"Kendi kitaplarımızı kendimiz getiriyoruz yeterli oluyor. Bir hayırsever camiye büyük boy Kur'an-ı Kerim almış, tecvit kurallarını belirten bir kitap. Baya güzel. Bir de yazı tahtamız var bu da bize yeterli oluyor. Bunun haricinde başka ihtiyacımız olmuyor." (YK1)

"Bizim elif cüzümüz var Kur'an-ı Kerimlerimiz var. Dersi rahat yapabilmemiz için rahlelerimiz ve yazı tahtamız var başka bir şeye ihtiyaç duymuyoruz. Bunların yeterli olduğunu düşünüyorum." (YK2)

"Şuan ki araç-gereçleri yeterli buluyorum. Önceki bilgilerimizi tazeleme açısından tahtamız var kalemimiz var bunlar bize yetiyor. Bununla beraber elif cüzlerimiz var Kur'an-ı Kerimlerimiz var. Bunlar bizim için yeterli. Ama yeni nesil gençler için yeterli olur mu onu bilemiyorum." (KK1)

"Derste görsel kitaplarımız, tahtamız var hocamız bunlarla dersleri işliyor. Bi eksiklik hissetmiyorum. Araç-gereç olarak derslerimizde çok fazla bir şeye gerek olmuyor zaten. Ders kitaplarımızın ve tahtamızın olması bize yetiyor zaten." (KK2)

"Diyanetin verdiği elif cüzü, Kur'an-ı Kerim ve ilmihal kitapları var. Tahtamız var, rahlelerimiz var. Onun haricinde herhangi bir araç-gerece ihtiyacımız yok. Her şey çok yeterli. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı bizi okumaya teşvik ediyor ve Kur'an-ı Kerim dağıtıyor, ilmihal dağıtıyor." (PUK1)

"Ders kitaplarımız var, elif cüzü, Kur'an-ı Kerim ve ilmihallerimiz var. Tahtamız var. Rahlelerimiz var, yerden ısıtmalı olduğu için rahle de ders okumak bizi yormuyor, yere oturmak güzel oluyor. Dersler için gerekli başka araç-gereç ihtiyacı olduğunu düşünmüyorum. Her şey bize bağlı dersleri güzel okuyup öğrenmemiz için her türlü ihtiyacımız karşılanmıştır. Eksik olan hiçbir şeyimiz yoktur, ihtiyacımız yok." (PUK2)

"Dinimi öğreniyorum kitabı var ve hocamız camide bulunan tahtadan bize bilgilerini aktarıyor. Ama şu an yeterli." (PK4)

"Bizim yaşımıza göre yeterli. İlk olarak elif cüzü ile derse başladık. Kur'an-ı Kerim'e geçince zaten evlerimizden Kur'anlarımızı getiriyoruz. Onun haricinde bi eksiğimiz yok. Teknoloji kullanamadığımız için de gerek duymuyorum." (PK1)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulama sürecinde kursiyerler için kullanılan araç-gereçler yeterli olmakla birlikte çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Kitap olarak, Kur'an-ı Kerim ve elif cüzü, ilmihal dersleri ve siyer-i nebi dersleri için Dinimi Öğreniyorum kitapları kullanılmaktadır. Diğer araç gereçler ise yazı tahtası, rahle, kalem, silgi ve her camide bulunmamakla birlikte projeksiyon cihazıdır. Kursiyerler, kendilerine sunulan araç-gereç imkânları konusunda memnuniyetlerini dile getirmektedirler. Derslerini işleme konusunda rahle ve yazı tahtasının olması tüm kursiyerler için hemen hemen yeterli olmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve elif cüzü derslerinde seviye problemi olmaksızın her kursiyer kendi düzeyinde ilerlemektedir. Ancak ilmihal derslerinde kullanılan Dinimi Öğreniyorum kitabı Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın müfredatı ile farklılıklar göstermektedir. Dinimi Öğreniyorum kitabı Yaz Kur'an Kursları için hazırlanmış bir kitaptır. Öğreticiler kendi müfredatına uyan kısımları ile ilmihal ve siyer-i nebi derslerini Dinimi Öğreniyorum kitabından işlemektedirler. Camilerde Kur'an Öğretim Programı'na katılan kursiyerlerin seviyelerine ve müfredatına göre ilmihal ve siyer-i nebi kitaplarının hazırlanması kursiyerlerin derslerden istifadelerinin olumlu yönde artıracağı düşünülmektedir. Dersler genellikle ayrı bir dershanede değil de camilerde müsait bir alanda yapılmaktadır.

Bununla birlikte camilerde ayrı bir ders alanı oluşturup dersleri oluşturulan o dersliklerde yapan öğreticiler olduğu da görülmektedir.

"Hocamız caminin eksiklerini tamamlama konusunda çok gayretli ve bizde yardımcı oluyoruz. Kitaplarımız, rahlelerimizi ve dersleri okuma mekânlarımız bizim için gayet yeterli oluyor. Hocamız bizim dersleri daha iyi yapabilmemiz için caminin arka kısmında, bizim için ayrı dekore ettirmiş olduğu yerde derslerimizi yapıyoruz. Ayrı bir dershanemizin olması çok güzel. Artı bi ihtiyacımız yok." (AK1)

"Ya şu anda elimizdeki araç-gereçler yeterli. Hocamız dersleri daha verimli yapabilmemiz için ayrı bir alan oluşturmuş, bu bizleri ayrıca mutlu ediyor. Daha fazla şeye ihtiyaç duymuyoruz. Ama ilerde gerekli olur mu bilemiyorum." (AK2)

"Hele ki şimdi biz ders yaparken kapıdan içeri giren kişi bize hain hain bakıyor, bunlar burada ne iş yapıyor diye. O zaman kişiler o kadar çekiniyor o kadar sıkılıyor ki ben bunları hissediyorum. Ben de yaşadım bunları. Okuyan kişiler onların bakışından sıkılıyor. Ayrı bir dershanemiz olsa o sıkılan kişiler de gelir ve sayımızın daha kalabalık olacağını düşünüyorum. Bu adamlar bu eğitimi bu zamana kadar niye almamışlar diye düşünceye kapılabilirler. Mesela benim eniştem bu yüzden sıkıldı ve gelmiyor. Yani kişilerden o kadar sıkıldı ki sonunda bıraktı. Bu bakanlar psikolojik baskı oluşturabiliyor. Derste kursiyerler birbirlerine hep yardımcı oluyor." (GK2)

Camilerde yapılan dersler genellikle ayrı bir derslikte olmayıp, kursiyerlerin tamamının rahat bir şekilde yerleşebildiği, camilerin müsait alanlarında yapılmaktadır. Ancak bazı camilerde öğreticiler, imkânlar oluşturarak camilerin yapılarının elverdiği imkânlarda ayrı derslikler oluşturmuştadır. Ayrı bir derslik oluşturmakla birlikte o dersliği kursiyerlerin ihtiyaçlarına yönelik dekore etmeleri kursiyerleri ayrıca memnun etmektedir. Dersler işlenirken derse katılmayan kişilerin ders işleyenlere bakışları, bazı zamanlarda çok rahatsız edici boyuta ulaşmakta hatta bazı kursiyerlerin programa devam etmesini bile engelleyecek boyuta ulaşmaktadır. Bununla birlikte bu dersliklerde dersler ile birlikte diğer sosyal faaliyet imkânları da oluşmaktadır. Tatlı ikram etme, meşrubat içme vs. bu imkânlar sebebiyle kursiyerlerin programa devamını artırmakta ve programdan istifadeyi en üst seviyeye çıkarmaktadır.

"Evet, ders kitabı ve kaynak olarak gerekli desteği alıyoruz. Biraz rahle eksiğimiz vardı ve onu da tamamladık Elhamdülillah. Yazı tahtamız da var. Projeksiyon cihazımız var ancak yetişkin kursiyerlerle kullanma ihtiyacı olmuyor. Daha çok yazın çocuklarda kullanıyoruz." (MK)

"Bizlere burada elif cüzü veriyorlar, Kur'an-ı Kerim veriliyor. Slayt gösterisi de oluyor. Camimize projeksiyon cihazı aldık. Faydalanmaya çalışıyoruz. Öğrenmemizi kolaylaştıran cihaz bunlar." (PK2)

"Araç-gereç olarak tam olduğunu düşünüyorum. Mesela elif be ile başladık, sonra bazı kelimeleri göremeyen abilerimiz oldu onlar için hocamız projeksiyonla göremeyenler için görme işini kolaylaştırdı. Projeksiyon cihazının olması bizim öğrenmemizi daha da kolaylaştırdı." (HK1)

"Kitabımız elif cüzü var o da sayı olarak yeterli olmayabiliyor bazen iki kişi beraber çalışabiliyoruz. Başka tahta olsa ve projeksiyon olursa yansıtılarak daha güzel olur, toplu derslerde daha güzel olur." (HK2)

"Kurs süresince yardımcı kitaplar Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gönderiliyor ve yeteri kadar var. Hocalarımız bize bunları dağıtıyorlar. Bunları okuyoruz ve görüyoruz. Projeksiyon cihazı olması görselliği daha kolay kılar ve daha iyi bir öğrenim olur diye düşünüyorum." (PK3)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı ders sürecinde, bazı camilerde eğitim-öğretim materyalleri arasında projeksiyon cihazı da bulunmaktadır. Projeksiyon cihazını eğitim-öğretim sürecinde kullanılmasının gerekli olmadığını düşünen kursiyerler olsa da bu imkânın bulunduğu camilerdeki kursiyerlerin genellikle memnuniyetlerinin olduğu görülmektedir. Kursiyerler; Kur'an harflerinin veya sayfalarının perdeye yansıtılarak öğrenmenin daha da kolaylaştığını düşünmektedirler. O günkü yapılacak dersin tahtaya yansıtılmasıyla derslerin toplu bir şekilde yapılarak, öğrenmenin daha da kolay olduğunu söylemektedirler.

"Klasik tahtaların biraz gelişmiş hali var. Hocamız elif cüzündeki harfleri branda tarzında bir şeye bastırmış ve oradan bize okutuyor. Görseli hazır olan harfler. Dolayısıyla başka bir şeye ihtiyacımız olmuyor." (GK1)

"Hocamızın bizim için hazırlattığı görsel branda bizim için yeterli. Bunlardan çok güzel istifade ediyoruz. Bunları elif cüzü okurken kullanıyoruz. Projeksiyon cihazı olsa o görselleri oraya yansıtabiliriz. Başka bir ihtiyacımız yok hamdolsun." (GK2)

"Derslerimizi camimizin altında dershanemiz var orada yapıyoruz. Yazı tahtamız, kalemimiz ve tüm ihtiyacımız olan tüm araç-gereçlerimiz var." (ÇK1)

"Derslerimizde kitaplarımız var. Kur'an-ı Kerim, elif cüzümüz var. Tahtamız var, rahlelerimiz var. Ayrıca eksik gördüğümüz bir şey yok. Hocamız

okuyacağımız dersi bize whatsapp'tan da okuyor biz de ona göre hazırlık yapıp geliyoruz." (ÇK2)

Eğitim-öğretim materyalleri konusunda bazı öğreticilerin farklı çalışmaları olduğu görülmektedir. Bir öğretici elif cüzündeki harfleri, kursiyerlerin öğrenmelerini daha da kolaylaştıracak büyüklükte brandalara bastırmış, elif cüzü derslerini o brandalar üzerinden devam ettirmektedir. Dersleri bu şekilde yapması kursiyerler tarafından olumlu karşılanmış ve öğrenmelerini kolaylaştırdığı kendileri tarafından dile getirilmektedir. Başka bir öğretici de sosyal medyayı kullanma konusunda kursiyerleri yönlendirmiş, özel bir haberleşme uygulamasında yarın ki okuyacakları dersi video çekerek o uygulama üzerinden kursiyerler ile paylaşmaktadır. Böylelikle dersleri öğrenme konusunda güçlük çeken kursiyerler, derslerini öğreninceye kadar videoyu tekrar tekrar izleme fırsatı bulmuş ve yarın ki derse daha hazırlıklı gelme imkânına sahip olmuştur.

Kursiyerlere, öğreticilerin derslerde kursiyerlerin istek ve önerilerini dikkate alma durumlarına yönelik soru sorulmuştur. Konu hakkında kursiyerlerin görüşleri şöyledir;

"Kesinlikle evet, sizin söylemek istediğiniz bir şey var mı diye sorar. Bizler de hiç çekinmeden ne eksiklerimiz varsa hocamıza sorarız, hocamız da bize gerekli açıklamayı büyük bir özveri ve sabırla başarılı bir şeklide anlatıyorlar, öğretiyorlar." (ÇK1)

"Evet dikkate alıyor. Hocamız zaten bizim istek ve önerilerimizi dikkate aldığı için aile ortamı oluşturmamıza sebep oldu. Hocamız bizimle abi kardeş diyaloğuna girdiği için birbirimize karşı muhabbetimiz artıyor, bundan dolayı da güzel sonuçlar ortaya çıkıyor. Hocamız bizim idrak edeceğimiz şekilde anlatması çok güzel." (KK1)

"Yaş itibarı ile dersleri anlamakta zorluk yaşayabiliyoruz, hocamız bu konuda bize her zaman destekçi olmuştur. Ne istemişsek ve ne sordu isek her zaman cevap almışızdır." (KK2)

"Başka hocalarda da ders almış amcalarımız var aramızda. Hocamızın anlatımı ile diğer hocaların anlatımı arasında çok farklar olduğunu söylüyorlar. Bizim zaten bi temelimiz yok hocam. Okuyamadığımız zaman sen dur, Ali iyi okuyor, Mehmet kötü okuyor bizi hiç ayrı tutmadı. Derslerimizi birlik içerisinde hep

beraber okuyoruz. Öğretim olarak bunu zamanında uygulamış. Hocamız bizi yetiştirme konusunda çok iyi. İstek ve önerilerimize cevap veriyor." (AK1)

"Tabi ki alıyorlar. Ben Kur'an-ı Kerim'i okurken hocam yanıma geliyor ve nerelerde hatalar yapıyorsam beni ikaz ediyor, bana yanlışlarımı öğretiyor. Burayı tekrar oku veya şöyle okuman gerekiyor diye ikazlarda bulunuyor. Hatalarımızı tek tek izah ediyor." (MK)

"Evet, istek ve önerilerimizi dikkate alıyorlar. Hocalarımız bizlere bir şeyler öğretmek için kendi vakitlerinden fedakârlık yapıyorlar. Sen şu konuda zayıfsın diyor ve beni odasına özel çağırıyor ve bana o dersi okutuyor. Ben Kur'an-ı Kerim'i 65 yaşından sonra öğrendim. Mesela çekeceklerde hata yapıyorum, namazdan sonra gel sana o bölümü çalıştırayım diyor. Bu ilgi alaka bizi haylice memnun ediyor. Yardımcı olalım diyorlar." (PUK1)

"Kesinlikle evet. Hatta fazla ders yapma ihtiyacı olduğu zaman hocamıza bildiriyoruz. Toplum içinde kendini açamayan insanlar var. Bunlardan birisi de bendim zamanında. Hocamızın odasına geldiğimizde hocamız bize dersimizi veriyor. Yardımcı oluyor. Toplum içinde okuyamadıklarımızı birebir okuma fırsatımız olmuş oluyor." (GK1)

"Hocamız ders içinde anlamadığımız yerler olursa anlatıyor. Önce toplu bir şekilde anlatıyor ve anlatımını bitirdikten sonra bize tek tek soruyor. Anlamadığınız yer var mı? Sorusu olan var mı? Beş altı defa biz tamam diyene kadar anlatıyor. Biz bu konuyu anladık diyene kadar başka bir konuya da geçmiyor." (HK2)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda derslerin işlenme sürecinde kursiyerlerin istek ve önerilerinin öğreticiler tarafından karşılanması çok önem arz etmektedir. Yapılan görüşmelerden yola çıkarak denilebilir ki, öğreticiler kursiyerlere dersler esnasında söz hakkı vererek "Sizlerin söylemek istediği bir şey var mı?" diye sorular yöneltmektedirler. Kursiyerlere ders esnasında bu şekilde sorular yöneltilmesi, kursiyerler tarafından hoş karşılanmaktadır. Kursiyerler tarafından gelen öneriler öğreticiler tarafından karşılık bulduğunda kursiyerlerdeki aidiyet artmakta ve kendilerini aile ortamında hissetmelerine vesile olmaktadır. Bazı kursiyerler ileri yaşta olmaları sebebi ile anlama konusunda zorluk

yaşamaktadırlar. Öğreticilerin bunu göz önünde bulundurarak konuları anlayacakları düzeyde anlatmaları kursiyerler tarafından memnuniyeti artırmaktadır.

Öğreticilerin, okuma konusunda iyi ve kötü okuyanlar arasında bir ayrım yapmamaları soru ve öneri noktasında kursiyerlerin daha rahat davranmalarına olanak sağlamaktadır. Kursiyerler okuyuş hatası yaptıklarında öğreticiler bıkmadan tekrar tekrar okutma yapmalarının; hatta düzeltemedikleri zaman daha uygun bir zamanda kendi odalarında o kursiyerleri yalnız çalıştırmalarının onlarda ayrı bir özgüven oluşmasına ve programdan kopmadan devam etmelerinde yarar sağladığı görülmüştür. Bazı kursiyerler toplumda okuyamama, soru soramama gibi problemler yaşamaktadır. Öğreticiler bu tür kursiyerleri tespit etmeleri halinde kendi odalarında dersler yaparak onların okumalarına, soru ve öneri getirmelerine yardımcı olmaktadır. Böylelikle bu kişileri de zamanla topluma kazandırarak toplu yapılan derslere katılmasına vesile olmuşlardır.

2.1.5. Kursiyerlerin Kazanımları ve Programın Çıktıları

2.1.5.1. Öğreticilere İlişkin Dönütleri ve Değerlendirmeleri

Kursiyerlere, Kur'an öğretimine devam süreçlerinde programın ve öğreticilerin cami ile manevi bağlarına etkilerinin nasıl olduğu sorulmuştur. Kursiyerler; yöneltilen soruya cevaben şunları söylemişlerdir.

> *"Camiye daha çok bağlandım. Hocamıza yaşı benden küçük olmasına rağmen daha çok saygı duymaya başladım. İlim ve bilim konusunda çok iyi. Bu yaşta beni Kur'an-ı Kerim'e geçirdi. Bu sebeple hem camiye bağlandım, hem de hocaya karşı olan manevi duygularım daha da yoğunlaştı. Cami cemaati ile diyaloğum daha da arttı."* (ÇK1)

> *"Çok büyük etkisi oluyor. Çünkü biz orada aile ortamını geliştirdik. Eksikliklerimizi tamamlamışız, geçmişe dönüp baktığımız zaman ibadetlerimizde o kadar eksiklikler varmış ki şu an insan öğrendikçe ibadetlerini daha bi şevkle daha bi hevesle yapmaya gayret ettiği için bu programın çok büyük etkisi oldu."* (KK1)

"Daha çok hislerimiz artıyor. Beş vaktin tamamında camiye gelmeye çalışıyoruz. Beni en çok bu yönde etkiledi." (KK2)

"O zaman camiye daha çok bağlanıyorsun. Allah'ın izni ile sabah namazından itibaren yatsı namazına kadar bütün vakitleri camide kılıyorum. Evde kıldığım namazlarda buradaki kadar tat almadığım bir gerçektir. Sabah namazını evde pijama ile kılmak var, birde burada tüm tekmil kılmak var. Ne kadar farkı oluyor. Hocamın okuduğu Kur'an-ı Kerim'i dinleyip hem de mealini dinleyip bir de cemaatle namaz kılmak ayrı bir zevk tabi ki de. Camiyi hayatımızın merkezine koyuyorum, önceden namaz, ezan ne derken şimdi kulağımız hep ezanda. Namaza daha önce geliyoruz ve burada caminin edep ve adabına dikkat ederek namazı bekliyoruz. Camide maddi ihtiyaç olarak bir şeylere ihtiyaç oluyor, bu ihtiyaçlardan önceden haberimiz bile olmazken şimdi o ihtiyaçları nasıl giderebiliriz diye gayret ediyoruz. Bu da bizi mutlu ediyor." (MK)

"Kur'an-ı Kerim'in ayrıca pozitif bir artısı var. Okuyorum, dinimi öğreniyorum. İçimde manevi hislerimi kabartıyor." (GK1)

"Toplumda bu kardeşimiz de Kur'an-ı Kerim'i okuyor diye teşekkür edenler oluyor." (GK2)

"Benim için artısı oldu. Bu kursa başlamadan önce de namaz kılıyordum ama tabi ara vermiştim. İnsan Kur'an-ı Kerim'i okudukça dini yöndeki manevi değerleri daha da yükseliyor, kabarıyor. Bu konuda Kur'an okudukça ve Kur'an'ı dinledikçe benim din ile olan samimiyetim daha da arttı. Namaza da başladım tekrar ve devam da edeceğim. Bu konuda manevi bağımın artmasına faydalı oldu." (HK2)

Namaz vesilesiyle veya namaza gelen kişiler vesilesiyle Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'ndan haberi olup katılan kursiyerlerde camiyle manevi bağın oluştuğu veya bağı olan kimselerin bağlarının daha da kuvvetlendiği görülmektedir. İnsanın sosyal bir varlık olması bunda en önemli faktörler arasındadır.

Camiyle manevi bağların kuvvetlenmesi sebebi ile kursiyerler bulundukları ortamı daha samimi bularak aile ortamı gibi görmektedirler. Bazı kursiyerlerin de camiyi hayatının merkezine koyduğu görülmektedir. Söz konusu programda Kur'an-ı Kerim'i okumaları ve

dini bilgileri öğrenme sebebi ile kursiyerlerde ibadetlerini daha bilinçli ve zevk alarak yapmanın yanında ilme ve ilim adamlarına karşı hassasiyetlerinin arttığı ve yaş farkı gözetmeksizin yaşları kendilerinden küçük olsa bile ilim adamlarına karşı daha saygılı davranmalarına olumlu katkıları olmaktadır. Böylelikle toplumda belli bir alanda da olsa ilme ve ilim adamlarına karşı saygı ve sevgi noktasında hassasiyet oluşmaktadır.

"Mübarek gün ve gecelerde vaktimizi daha dolu dolu geçirmemize, bir şeyler okuyarak geçirmemize vesile oldu. Cuma sabahları artık Kur'an-ı Kerim okuyabiliyorum, bunun hayatıma çok etkisi oldu. Bunları içimizden gelerek yapmamıza vesile oldu." (ÇK2)

"Camiye gelirken sadece ibadet niyetiyle değil artık ders için de geliyoruz. Artık camiye gelirken itikâf niyetine de giriyorum böyle bir imkân oldu. Ben, ne olurda itikâfı hayatımda uygularım diyordum. Bu süreç bu beklentimi de hayata geçirdi. Kısaca bu program beni cami ile haşır neşir yapmaya ve itikâfa girmeme neden oldu." (YK1)

"Başladıktan itibaren namaz vakitlerimi hiç kaçırmadım. Bir vakti kaçırsam böyle kendimi manen daha suçlu hissediyorum. Önceden hiçbir şey bilmiyormuş gibi geliyorduk ama şimdi artık ben de Kur'an-ı Kerim'i biliyorum diye düşünmek beni mutlu ediyor. Hatta Çorum'da bir gün bir camiye gittim ve cemaat olarak 16-17 kişi vardık. Hoca müezzinlik yapacak var mı diye sordu ve kimse yapamadı. O gün orada o kadar çok eziklik hissetim ki benim için öğrenmeye azmetmeme sebep oldu." (YK2)

"Evet oluyor. Mesela ben şimdi namaz bitti eve gitmiştim ve evde oturacaktım, televizyon izleyecektim. Ama burada bilmediklerimizi öğreniyoruz. Allah'ın kelamını öğreniyoruz. İyi kötü ders bittiği zaman hocamız bize farklı konularda bilgiler veriyor, bilmediğimiz şeyleri de öğrenmiş oluyoruz. Namaz vakitlerine daha dikkat etmeye çalışıyorum." (AK1)

"İllaki oluyor. Hataya düşeceğimiz zaman aklımıza geliyor. Bazı şeyleri yapacağımız zaman duraklıyoruz. Mesela önceki gün Hacı Bayram camindeydim. Önceden gittiğim zaman caminin içinde boş boş oturuyordum. Ama şimdi ne yapıyorum, açıyorum Kur'an-ı Kerim'i okuyorum. Yasin'i okuyorum. Ne kadar güzel değil mi. Emin olun gurur duyuyorum." (AK2)

"Büyük bir zevkle katılıyorum. Namazlarıma daha iştiyakla geliyorum. Camimize bağlılığımız artıyor. Bu programa katılmamız hasebiyle derslerimiz akşam namazında başlıyor yatsı namazına kadar devam ediyor, bu kadar süreyi camide geçirmemiz bize ayrı bir mutluluk veriyor. Manevi hayatımız zenginleşiyor. Vakit namazlarımı hiç kaçırmıyorum." (PUK1)

"Önceden okurken farklı ama bu derslerden sonra daha farklı ve bazı yerlerde anlamlarını bilerek okuyoruz." (PUK2)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerden birçoğu namaz vakitlerinde namazı cemaatle kılma konusunda oldukça hassas duruma gelmektedirler. Sabah namazı da dâhil olmak üzere tüm vakitlerini camide kılmaya özen göstermektedirler. Namaza devam etmekle birlikte namaz haricindeki vakitlerde; namaz saatini beklerken veya namaz kılındıktan sonraki süreleri daha iyi değerlendirme imkânına kavuşmuş, bu vakitlerde Kur'an-ı Kerim'i okuma veya ilmihal bilgilerini geliştirme konusunda kendilerinde bir meleke oluştuğunun farkına varmışlardır. Camiye bakış açılarının sadece namaz kılınan bir yer olmaktan çıkıp beraberinde ilmi faaliyetlerin de yapıldığı bir mekân olarak görmelerine olanak vermiştir. Kur'an-ı Kerim'in okuyuş bakımından gelişmesi, okuyuş hatalarının azalması ve ilmihal bilgilerinin artmasıyla kursiyerlerin ibadetlerinden almış oldukları zevkin artmasına ve böylelikle kendilerini manen daha mutlu hissetmelerinde olumlu yönde katkıları olmaktadır. Cuma geceleri, bayram geceleri, mübarek gün ve geceleri takip etme ve değerlendirme konusunda daha hassas olmuşlardır. Namaz vakitlerinden daha fazla istifade edebilmek adına namaz vakitlerinde itikâf niyetine girerek ibadetleri daha şuurlu yapabilme olgunluğuna ulaşan kursiyerlerin olduğu da görülmektedir.

"Cami cemaati ile diyaloğum daha da arttı. Olumlu gayet güzel bir ortam oluştu. Hatta bu vesile ile aile ziyaretlerimiz başladı. Eşi vefat eden bir kardeşimizin evine gittik. O yalnızlık duygusu içindeyken bizi yanında görmesi ona ayrı bir umut vermiş oldu. İki haftada bir birbirimizle ailece gidip geliyoruz." (ÇK1)

"Kur'an kursuna katıldıktan sonra camimizi daha iyi tanıdık. Hocamızı daha iyi tanıdık. Hocamızla konuştuk, dertleştik, bilgiler öğrendik ve daha samimi olduk. Bu bilgileri uygulamak için camiye geldik ve cemaatle tanıştık. Muhabbet içinde cemaat ile beraber oluyoruz. Cami bahçesinde oturuyoruz. Ayrıca güzel bir arkadaşlık kurmamıza da sebep oldu. Birbirimizle de öğrendiğimiz konuları

konuşmaya başladık. Birbirimizi ikaz eder durama geldik ve bu bize lezzet vermeye başladı. Biraz daha Müslümanlığın tadını almaya başladık." (PK3)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na devam eden kursiyerlerin birlikte vakit geçirme sebebiyle ve aynı amaç ile aynı ortamda bulunmaları sebebiyle aralarında ayrı bir muhabbet oluşmaktadır. Bu muhabbet sebebi ile kursiyerler arasında aile ortamı sıcaklığı oluşturmakta ve aile ziyaretlerine uzanan bir sevgi ortamı oluşmaktadır. Birbirlerine aile ziyaretlerinde bulunan kursiyerlerin, bulundukları alanlarda otokontrol oluşmasına vesile olmuş birbirlerinin sevinç ve üzüntülerini paylaşmalarına olanak sunmuş ve birbirlerine ihtiyaç duyduğu konularda birbirlerine destek olmaktadırlar. Böylelikle bulundukları toplumda, mahallede, sitede etrafı ile etkileşim halinde olan bir aile konumunda olmasına yardımcı olmaktadır.

"Hocam birse iki, ikiyse dört, dörtse sekiz diyebilirim. Benim namaza başlamamdaki en büyük etki o kitap oldu. Namaza başladıktan sonra da devam ediyorum. Kur'an-ı Kerim'in ayrıca pozitif bir artısı var. Okuyorum, dinimi öğreniyorum. İçimde manevi hislerimi kabartıyor." (GK1)

"Tabi ki etkiliyor. Cemaatle kıldığımız namaz ile yalnız kıldığımız namazların sevaplarının aynı olmadığını biliyoruz. Bunları bildiğimiz için camide cemaate katılıp daha çok sevap almak için uğraşıyoruz. Bu sebeple cemaatle daha çok kaynaşma oluyor, bildiklerimiz ve bilmediklerimiz hakkında sohbetler ediyoruz." (PK2)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan Kursiyerler, Kur'an-ı Kerim'i okuma, ilmihal bilgilerini geliştirme imkânı bulmalarından dolayı yapmış oldukları ibadetlerde kendilerini daha huzurlu hissetmektedirler. Bu huzur sebebi ile namaz kılma konusunda hassasiyet oluşmaktadır. Namazlarını evde kendi başlarına kılan kimselerin cemaate katılma konusunda ayrı bir gayrete girdikleri görülmektedir. Namazlarını çok nadir kılan kişilerin namaza başlamalarına, namazlarını bazen kılıp bazen terk eden kişilerin namazlarına daha hassasiyet göstererek namazlarının tamamını kılmaya teşvik ettiği görülmektedir. Bazı kursiyerlerin de camiyi hayatlarının merkezine koyarak, günlerini namaz vakitlerine göre planladıkları görülmektedir.

Kursiyerlere, dini öğrenmek için başka yerlere veya kurumlara gitme ihtiyacı hissediyor musunuz? şeklinde soru yöneltilmiştir. Kursiyerler cevaben şu ifadelere yer vermişlerdir.

"Şunu açık bir şekilde söyleyebilirim. Bu saatten sonra hocamızdan eksiklerimi tamamlayabilirim. Sadece dini konuda değil, özel hayat ve yaşam konusunda olsun kendini her türlü yetiştirmiş maşallah. Dolayısıyla ben hiçbir yere ve hiçbir kuruma ihtiyaç duymuyorum. Hocamız gayet yeterli." (ÇK1)

"Hocamıza bilmediğimiz bir şeyi rahatlıkla sorabiliyoruz. Her konuda bilgi alabiliyoruz. O yüzden başka bir kişiye ya da başka bir yere ihtiyaç duymuyorum." (ÇK2)

"Başka yerlere gitme ihtiyacı duymuyorum. Artık ellerimizde telefon var. Burada anlamadığımı evde telefonla halletmeye çalışıyorum. Camide hocaya bi sureyi en fazla üç defa okutabiliyoruz sonra uygun olmuyor, ama evde bir saatte yirmi defa dinliyoruz. Hataları düzeltmeye çalışıyoruz. Ayrıca bi arayış için de de değiliz. Hocamıza bir soru sorduğumuzda hocamız bize cevap verebiliyor. Bazen de arkadaşlarımdan destek de alabiliyorum." (YK1)

"Çok bilgimiz olmadığı için hocamızın bize vermiş olduğu bilgiler yetiyor. Bazıları çelişkili cevap veriyor ama yine de hocalarımıza soruyoruz. Başka bir yere ihtiyaç duymuyorum." (YK2)

"Hayır, hissetmiyorum, çünkü hocamızın yeterli eğitimi verdiğini düşünüyorum. Her konuda bizim ufkumuzu açan bilgilerini bizimle paylaşıyor. Acaba şu hocaya sorsam veya şuraya gitsem mi diye hiç aklıma bile gelmiyor." (KK1)

"İhtiyaç duymuyoruz. Hiç bir yere gitmiyoruz. Bir araya geldiğimizde birisi hocaya soru soruyor, biz de öğrenmiş oluyoruz ve konu hakkında bizim de bilgimiz oluyor." (AK1)

"Burada bu program olduğu müddetçe ve Atanur hocamız olduğu müddetçe ihtiyaç duymuyorum. Çünkü hocamız her şeyi tam teşekküllü anlatıyor. En küçüğünden en büyüğüne kadar ilmi konuları anlatıyor. Yani benim burayı bırakıp da başka bir yere gitmemin hiçbir anlamı yok zaten gerek de yok. Yani hocamız bir şey anlatamıyor da acaba şuraya mı gideyim diye bir hisse ve

düşünceye kapılmıyorum. Aklıma bile gelmiyor. Hocamızın öğretme kabiliyeti çok iyi. Ben Kur'an-ı Kerim'i 15 günde öğrendim. Bu hocamızın becerisidir. Kur'an-ı Kerim'i çok hızlı öğretebiliyor." (MK)

"Artık belli bir yaş sınırına geldiğimiz için burada almış olduğumuz eğitim bize yeterli oluyor. Namazımızı düzgün kılıyoruz, sureleri düzgün okuyoruz. Bunların bize yeterli olduğunu söyleyebilirim." (PK2)

"Başka bir kuruma ihtiyaç duysak da başka kuruma gidecek zamanımız yok. Yaşımız itibarı ile bize en güzel yer cami. Cami bize en yakın ve günde 4-5 defa namaz kılmaya geliyoruz. Burada ki eğitimi yeterli buluyorum. Gayet de öğrenebiliyoruz." (PK3)

Bana göre kendi hocamız din konusunda çok yeterli ve bilgili olduğuna inanıyorum. Söyledikleri her şeyi delili ile söylüyor. Muhammed hocamızın olduğu yerde açıkçası başka bir yere ihtiyaç duymuyorum. Kendim için köyüm için yeterli buluyorum." (HK2)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin tamamına yakını öğreticileri, mesleki bilgi, derslerin öğretimi ve işlenişi hakkında yeterli görmektedirler. Öğreticilerin hemen tamamı program konusunda tecrübeli oldukları için öğretim noktasında da kursiyerleri memnun edebilecek düzeydelerdir. Öğreticiler, sadece dersler konusunda değil sosyal hayat ve yaşam konusunda da kursiyerlerle paylaşımda bulundukları için kursiyerlerin istifadeleri ve memnuniyetleri daha üst seviyeye çıkmaktadır. Kursiyerlerin geneli yaşlılık seviyesine geldikleri için programın ders seviyesini kendilerine uygun gördüklerinden başka bir yer veya kurum arama ihtiyacı duymamaktadırlar. Öğreticiler ile birlikte kursiyerlerin kendi aralarında yapmış oldukları tecrübe ve bilgi paylaşımı, program ortamını daha verimli ve zengin hale getirmektedir.

2.1.5.2. Kursiyerler Kazanımlarını Neye Göre Nasıl Değerlendiriyor? Kursların Eve Yansıması

Kursiyerlere, kursta öğrenmiş oldukları bilgileri aile fertleri ile paylaşma gereksinimi duyup duymadıkları ve paylaşıyorlarsa olumlu etkilerinin neler olduğu hakkında sorular sorulmuştur. Sorulan sorulara şöyle cevap vermişlerdir.

"Kendi adıma söyleyeyim. Benim eşim de aynı bayanlar için olan Kur'an kursuna gittiği için eşim de baya bir başarılı oldu. Benim gitmemden de çok büyük gurur ve onur duydu. Eşimin, çocuklarımın hatta torunlarımın bana bakış açıları değişti. Daha bir saygın hale geldik ve örnek olduk. Bu da beni çok duygulandırıyor. Olumlu olarak çok güzel dönüşümleri oldu. Ben zaten kendim çok mutlu oldum. Ayrıca torunlarıma olan etkisi ise torunlarım da artık Yaz Kur'an kurslarına gitmeye başladılar. Onlar kurstan gelince yanımıza geliyorlar eşim ve ben beraberce derslere çalışıyoruz." (ÇK1)

"Ailede evde beraber Kur'an-ı Kerim okuruz. Hatta torunum o da başka mahallede oturuyor. Bir araya geldiğimizde beraber okuyoruz, onun yanlışlarını söylerim. Burada derslerde işlediğimiz konuları eve gidince aktarıyorum. Bizde ona göre yaşamayı ve ona göre kendimize yön vermeye çalışıyoruz." (ÇK2)

"Ailelerden vefat edenlere hatim yapıyoruz." (YK1)

"Paylaşmaz olur muyum? Tabi ki paylaşıyorum. Kur'an-ı Kerim okurken benim bazı yanlışlarım çıkıyor. Hocam beni ikaz ediyor. Ben de hatalarımı iyice anlıyorum ve aynı uygulamayı eşime de yapıyorum. Ona Kur'an-ı Kerim okutuyorum ve eşim de benim yaptığım hatalara yakın hatalar yapıyor. Ben de onu ikaz ediyorum. Bunu böyle okuyacaksın diyorum. Ayrıca eşim de ders okumaya gidiyor. O da aynı ikazları bana yapıyor." (AK1)

"Evet, aile efradım muhafazakâr. Onlar hep okurlardı ben hep içimde eksiklik yaşıyordum. Bir nedamet vardı. Ama şimdi onlarla evde yarış yapıyorum hatta hatalarını buluyorum. Onlar benim hatamı buluyorlar. Güzel bir atmosfer yakaladık. Ama ezber konusunda zorlanıyorum. Hocamızın tavsiyelerine uyuyoruz." (GK2)

"Evet paylaşıyorum. Evde eşimle, annem ve babamla din konusunda öğrendiğimiz yanlış şeyler varsa onlara da söylüyorum. Belki onların bilgileri de yanlış olabilir varsa yanlışlarını düzeltsinler diye. Yeni bir şey öğrendiğim zaman evde ailemle de paylaşıyorum. Çünkü evdeki çocuk biz ne dersek akıllarına girer. Biz din hakkında ne kadar bilgili olursak bu bilgileri ailemizle çocuklarımızla paylaşırsak onlar da bu bilgiyi kazanmış olurlar. Çok etkisi

oluyor bazı insanlar gusül abdesti olsun başka şeyler olsun anlatıyor ben çok faydasını görüyorum." (HK2)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin evlerinde bilgi paylaşımında bulunmaları evdeki havanın değişmesine, güzelleşmesine imkân sunmaktadır. Önceki süreçte eve vaktinde gelemeyen kişiye eşi tepki gösterirken bu programa katılması sebebi ile eşine karşı güven duygusu artmış ve tepkileri daha yumuşamıştır. Kursa katılan kursiyerlerin ailelerine en önemli katkıları ise eşleri ve çocuklarını Kadın Kur'an Kurslarına yönlendirmelerine torunlarını da Yaz Kur'an Kurslarına yönlendirmeleridir. Bu kurslara katılan eşler, çocuklar ve torunlar ile bir araya geldiklerinde kurslardaki öğrenmiş oldukları bilgileri beraberce müzakere ederek birbirlerine ilmi çalışmaları artırmaya teşvik etmektedirler. Böylelikle Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerler ailelerine gözleri önünde uygulayıcı bir örnek olmaları ve onların da kursa katılmalarına vesile olması ailede ilim ve ahlak düzeyinin yükselmesine, iyi bir Müslüman ve iyi bir vatandaş olmasına önemli katkıda bulunmaktadır.

"Bir konu hakkında düşünce olduğu zaman da bu konuda hocamız bunları dedi diyerek söz hakkı alabiliyorum. Yani burada öğrendiklerimi orada paylaşma değil de zaten onların da bir eğitimi var bu eğitim söz konusu olduğu için söz hakkı alabilmek güzel oluyor. Artı bilgiler var, tecvit. -Siz Kur'an-ı Kerim okurken buralarda bu kuralları uygulamıyorsunuz- deme hakkına sahip oluyorum." (YK1)

"Evet, en çok ailem ile paylaşıyorum. Burada öğrenmiş olduğumuz bilgiler bizim ufkumuzu açıyor. Kendimizde çok bir şey olmadığı için ve daha önce bir şeyler vermediğimiz bilgilerden dolayı şimdi öğrendiklerini birileri ile paylaşması insanı daha bir şevke getiriyor ve heveslendiriyor. Bunu da aile paylaşmak çok güzel. Ben biliyorsam ailem neden bilmesin. Aile ile paylaştığımız zaman çok büyük etkileri oluyor. Çocuklarımızın evdeki halleri ve tavırlarını değişmesine sebep oluyor." (KK1)

"Ailemle paylaşıyorum. Şu an yanımda bir oğlum var ona da Kur'an'ı öğrenmelisin diyorum. Namazlarını kendisi kılıyor zaten ama daha dikkat etmesini söylüyorum. Kızlarımın 2'si de Kur'an-ı Kerim okuyor. İslam'ın ahkâmından da bahsediyorum. Hocamız bir yere göreve gittiği zaman ben

bakıyorum yerine. Böylelikle topluma da faydamız olmaya başladı Elhamdülillah. Neredeydik nerelere geldik. Diyorum keşke 14-15 yaşlarımda olsam şimdi neler neler yapardım." (MK)

"Çocukların, torunların okullarda onlara sorulan sorulara, takıldıkları yerde yardımcı oluyorum. Bu vesile ile burada öğrendiğimiz bilgileri onlara aktarma fırsatı buluyorum. Buradaki öğrendiklerimizi ailemize aktarıyoruz. Namazda hangi rekâtlarda neler okunacağını eşime anlatıyorum. Teheccüd namazı kılmamız gerektiğini anlatıyorum. Sabah namazının ne zamana kadar kılınabileceğini aktarma şansı buluyoruz. Eşimde zaten Kur'an kursuna gitmiş zamanında o da bu konulara vakıf." (PUK1)

"Aile fertleri ile beraber akraba eş dost ile de paylaşıyorum. Olumlu tepkiler almıyorum. Çünkü bana, ne oldun da bunları bize söylüyorsun şeklinde tepkiler alıyorum. Kendimce anlatmaya çalışıyorum. Daha önceki yaşadığım hızlı hayatı çevrem biliyor. Ama hocam anne, baba, eşim ve yakın çevrem ile bu konuları konuştuğum zaman bunlardan kesinlikle memnunlar. Buradaki öğrendiklerimi yüzeysel aktarıyorum ve hoşnutluklarını kazanıyorum. Güzel tepkiler alıyorum." (GK1)

"Evet, ailelerimizle paylaşıyoruz. Hocamızın bize burada okuduğu ayet ve hadisleri dinliyoruz ve eve gidince aktarıyoruz seviniyoruz." (PK3)

"Bizim çocuklar hep evde namaz kılmaktadırlar. Burada öğrendiklerimizi eve gidince anlatıyorum, onlar da takıldıkları yerler olduğu zaman bana soruyorlar ben de gelip burada soruyorum." (PK4)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin program sürecinde öğrendikleri bilgileri aile bireylerine aktarmaları çok önemli görülmektedir. Programdaki öğrenmiş oldukları bilgiler kursiyerlerin hayata ve olaylara bakış açılarını etkileyerek onların ufuklarının açılmasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle aile bireylerine yaklaşımları programa katılmadan önceki gibi olmamaktadır. Kursiyerin davranışlarındaki iyi yönlü gelişmeler kendilerinin de dile getirdiği gibi aile fertlerinin evdeki hallerinin ve tavırlarının değişmesine sebep olmaktadır. Ailesi tarafından da olumlu karşılanmaları onların daha iyi bir birey olması için yardımcı olmaktadır. Kursiyerler programda öğrenmiş oldukları bilgileri (ayet-hadis) aile fertleri ile günlük paylaşarak onların da bu bilgilerden

faydalanmalarına, yapmış oldukları yanlış davranışlar varsa her birlikte terk etmelerine, böylelikle hayatlarına yeni bir dizayn vererek daha huzurlu bir hayat yaşamalarına olumlu katkısı olmaktadır.

> *"Benim çocuklar, hanım dini konularda hepsi benden daha iyiler onlara bilgi noktasında bir katkım olmuyor ama bilgi paylaşımı ve bilgilerimi teyit amaçlı öyle evde konuşmalarımız oluyor. Bugün bunları okuduk, bunları öğrendik gibi paylaşımlarımız oluyor."* (PUK2)

Kursiyerlerden bir kısmı kendilerini, dini bilgiler bakımından evde en zayıf görmeleri sebebiyle katılmak istemişlerdir. Bilgi konusunda evde en zayıf oldukları için söz konusu programda öğrendiklerini aktarma amaçlı değil de öğrendiklerini teyit etme veya pekiştirmek amaçlı hane halkı ile paylaşma ihtiyacı duymaktadırlar.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlere, Kur'an Öğretimi Programı'na gelmeden önceki süreç ile geldikten sonraki süreci kıyas etmeleri halinde programa katılımın memnuniyet düzeyleri ve onlara ne gibi kazanımları olduğuna dair soru yöneltilmiştir. Kursiyerler konu hakkında şöyle düşünmektedirler.

> *"Ben 1960 ve 1970'li yıllarda Kur'an kursuna gittim. Kur'an kursuna gittim ama o zaman ki hocalarımız bizi elinde bir uzun çubuk, Kur'an öğretmiyormuş ki sen bilemedin tak vuruyor sen güldün tak vuruyor. Burada biz çocuk yaştayız, 60 yaş üzeri insan artık çocuğa dönmeye başlamıştır. Daha duygusal, daha hassas. Ama hocam terazi gibi çok hassas. Herkese ayrı ayrı eğiliyor ve herkese anladığı dilde konuşuyor, öğretiyor. Burada çok güzel şeyeler öğrendik. Namaza gelmeyen, yatsı namazına gelmeyen arkadaşlar bu sayede buraya alıştırlar. Yerine göre evde kılıyorduk camiye gelmiyorduk. Yani bu kurs benim hayatımı değiştirdi. Çok güzel şeyler öğrendik. Bu da hayatımızın mutluluğunu etkileyen bir sürece dönüşüyor elbette."* (ÇK1)

> *"Programa başladıktan sonra üzerine çok şey koyduğumu düşünüyorum. Mesafe katettiğimi düşünüyorum. Sadece Fatiha suresi özelinde düşünürsek bile ben bu surede sadece yedi hatamı düzelttim. Bunu diğer şeylere yayacak olursak ne kadar mesafe katettiğim anlaşılıyor. Bu değer biçilmeyecek bir şey. Her şeyden önemli benim için."* (YK1)

"Çok fark var. Kur'an-ı Kerim okuyamadan önce bende daha sıkkınlık ve bunalmışlık oluyordu. O süreci atlatamıyordum. Ama şimdi bunalayım veya sıkılayım hemen camiye geliyorum. Bunu çoğu defa yaşıyorum. Bana çok yönde faydası oldu. Ahlaken, kültür ve davranış konusunda çok faydaları oldu." (AK1)

"Ah hocam ah, ne sen sor ne ben söyleyeyim. Buraya kadar biz hayatı boşu boşuna yaşamışız. Emekli olduktan sonra camiye merak edip Kur'an-ı Kerim öğrendikten sonra namazı kılmak hatta namazı kıldırmak bunları öğrendikten sonra hayatın tabi ki daha anlamlı oluyor. Ben ve namaz kıldırmak! Hayaldi hocam hayal. İnsanın hayatında 180 derecelik bir dönüş oluyor. Eskiden ne idik, şimdi ne olduk. Şimdiye kadar nasıl bir hayat yaşamışız diyorum." (MK)

"Önceki hayatımı boş sayıyorum, derslere katıldıktan sonraki hayatımı dolu sayıyorum. Kendim önceden iskelet geziyormuşum. İçi boş kasalı arabalar olur ya işte aynı onun gibi. Ben aynı onun gibiymişim diyorum. Allah razı olsun hocalarımızdan böyle bir imkân verdiği için." (PUK1)

"İnsan okudukça bilgilenir. Etrafımızdan bilgiler geldiği zaman onları değerlendirme fırsatı buluyoruz, hocalarımıza sorma imkânı buluyoruz. Arkadaşlarla beraber bir ortama geldiğimizde bir konu hakkında tartışma ve değerlendirme fırsatı buluyoruz ve bu sebeple birbirimize bir şeyler sunma fırsatı buluyoruz. Bu program ve ortam bizim hayatımıza biraz daha anlam kattı ve dini bilgilerimizi geliştirmemize fırsat vermiş oldu. Bu ortamda kendimi çok mutlu ve çok huzurlu hissediyorum." (PUK2)

"Hocam, ilk üç ay namazı sadece fiziken kılıyordum, askerdeki spor hareketleri gibi düşünebiliriz. Kur'an-ı Kerim öğrenme sürecindeyken bunun sadece fiziken yatıp kalkmama değil Allah'ın huzurunda olduğumuz ve Allah'a ibadet ederek yatıp kalktığımızı mesela rükûda tesbihleri okurken Allah'a tazim ettiğimizi namazın içinde okuduğumuz duaların ne manaya geldiğini anlamaya yardımcı oluyor Kur'an-ı Kerim. Ne söylediğimizi bilerek namaz kılmak huşu ile namaz kılmamıza sebep oluyor. Bizlere bu tür kazanımları oldu." (GK1)

"Erciyes dağı kadar fark var. Ben sübhanekeyi bilmezken tüm namaz surelerini ezberledim hatta amenerrasülünü de ezberledim. Müezzinlik yapıyorum cemaatin huzurunda. Bunları hep 60 yaşından sonra başardım." (PK1)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin bir kısmının küçük yaşlarda ders gördükleri hocaların dövme eylemleri vs. kursa devam etmelerine mani olmuş ve onlar o zamandan getirdikleri bilgi eksikliklerini ancak bu program ile tamamlama imkânı bulmuşlardır. Kursiyerler, söz konusu programa katılmalarıyla namazlarda cemaate devam etmelerine bununla birlikte çok güzel şeyleri öğrenmelerine vesile olarak söz konusu programa katıldıktan sonra daha huzurlu bir hayat yaşadıklarını dile getirmektedirler. Bazı kursiyerler çalışmaları sebebi ile namazlarında aksatmalar yapabildiklerini, sünneti kılmama veya namazı terk etme gibi durumlara düşebildiklerini ifade etmişlerdir. Ama programa katıldıktan sonra ibadetlerini daha şuurlu yapma ve terk etmeyip hatta namazlarının tamamını cemaatle kılma gayreti içine girmektedirler. Söz konusu programa katılmadan önce namaz esnasında okudukları sureleri veya duaların namazın sıhhatine zarar verecek derecede eksik veya yanlış olduğunu belirtmekte ve söz konusu programa katılarak okuyuş ve namaz erkân hatalarını düzelme imkânına kavuşmaktalardır. Böylelikle ibadetlerinden daha çok haz almaktadırlar. Programa katılmadan önce sure okuyamayan, namaz kılamayan kursiyerlerden bazıları söz konusu programa katılarak namaz kılabilir hale gelmektedirler. Daha da dikkat çeken durum ise öğreticiler haftalık izine gittiklerinde bazı kursiyerler camide görev yapan, namaz kıldıran duruma gelmektedirler. Programa katıldıktan kısa zaman sonra da müezzinlik yapabilir hale gelmektedirler. Bu görevleri yapabilmeleriyle de Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın kursiyerlerin gelişimlerine nasıl katkı sağladığının somut göstergelerinden biridir. Kursiyerler programa katıldıktan sonra kendilerini daha donanımlı hissetmektedirler. Bazı kursiyerler ise takva ve merhamet konusunda daha hassas duruma gelmelerine katkısının olduğuna işaret etmişlerdir. Hayatın anlamını Kur'an-ı Kerim'de aramaya başlamışlardır. Kursiyerlerden bazıları, söz konusu programa katılmadan önceki hayatını boşa geçmiş olarak görmektedirler. Böylelikle hayatlarında gerekli gördükleri düzenlemeleri yaparak iyi bir Müslüman olma konusunda gayret içine girmektedirler.

> *"Çok büyük bir fark var. Her şeyden önce namaz ile alakalı eksikliklerimizi tamamlamış olduk. Toplumda konuşma konusunda sıkıntı yaşarken şimdi toplumda kendimizi ifade etmede ve konuşmada önceki sıkıntıları atlattık Elhamdülillah. Mesela hocamız sure okutuyordu, bildiğimizi şaşırıyorduk ama şimdi rahat bir şekilde okuyabiliyoruz. Rahatlamamıza sebep oldu."* (KK2)

"Çok farklı ya. Mesela mezarlık ziyaretlerinde önemli. Haaa bizim Tevfik de Kur'an-ı Kerim okuyormuş diyenleri duyuyorum. Beni mutlu ediyor. Çevremizde gençlerimiz var. Arefe günleri bizim mezarlık ziyaretlerimiz olur. O ziyaretleri elimize Kur'an-ı Kerim'i alarak gidince daha bi hoş oluyor. Kendi düşünce dünyamda daha çok huzura kavuştum. Manevi huzur haddinden fazla. Açıyorsun okuyorsun kafan dinçleşiyor. Sıkılıyorsun Kur'an'a sarılıyorsun sıkkınlığın geçiyor. Evde bile usandığın zaman veya olumsuz bir şey olduğu zaman açıyorsun Kur'an-ı Kerim'i bir sayfa bile okusan seni rahatlatıyor. İşte programlara katılmamızın bize olan faydası. Eğer ben bu programa katılmamış olsaydım, bunları hiç birini yapamıyor olacaktım." (GK2)

"Önceden çok boşlukta idim. Buralara geldik bir şeyler öğrendik. Buraya gelince önceki zamanımızı hep boşa geçirmişiz onu anladım." (PK4)

Toplumda bazı bireylerde olduğu gibi Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan bazı kursiyerlerde de toplum önünde konuşamama ve öz güven eksikliği bulunmaktadır. Bu özgüven eksikliğini manevi anlamda yaşayan kursiyerler de bulunmaktadır. Bu kişilerin, programa katılmadan önce yaşadıkları bu problemi aştıklarına bu konuda bir ezginlik yaşamadıklarını söylemektedirler. Ders esnasında toplum önünde soru-cevap olması veya kursiyerlerin ders esnasında kendi bilgi ve deneyimlerini anlatması gerek özgüven konusunda olsun gerek toplum önünde konuşamama olsun söz konusu programa katılmadan önceki bu problemlerin aşılmasına yardımcı olduğu görülmektedir. Bazı kursiyerler programa katılmadan önce kendilerinde anlam veremedikleri sıkkınlık ve bunalmışlık hali varken programa katıldıktan sonra Kur'an-ı Kerim öğrenmesi ile üzerinden anlam veremediği bu hallerin kalktığını söylemektedir. Bir sayfa Kur'an-ı Kerim okumak bile çok rahatlamalarına vesile olmaktadır. Böylelikle Kur'an-ı Kerim ile etkileşim halinde olmanın tedavi eden yönünü de ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerim öğrenmeden önce kendilerini boşlukta hisseden kursiyerler öğrendikten sonra bu boşluğun dolduğunu söylemektedir. Söz konusu programa katılan kursiyerlerin bayramlar, düğünler vs. böyle özel günlerde Kur'an-ı Kerim okumaları kendilerini motivasyon açısından çok mutlu etmesiyle birlikte toplum nazarında örnek olma konumuna gelmelerini sağlamaktadır.

2.2. Öğreticiler ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na İlişkin Görüşler

2.2.1. Öğreticiler İle İlgili Genel Bilgiler ve Kendileri İle İlgili Yaptıkları Değerlendirmeler

Öğreticilerden kendilerini tanıtmaları istenmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda hangi pozisyonda ve ne kadar görev yaptıkları sorulmuştur. Konu hakkında öğreticilerin görüşleri şöyledir:

"46 yaşındayım. Konyalıyım. Ankara ilahiyat mezunuyum. 1996'da Kur'an kursu hocası olarak göreve başladım. Uzman imam-hatip olarak görevime devam ediyorum" (ÇÖ)

"1982 Ankara Haymana doğumluyum. Aksaray'da hafızlığımı tamamladım. Tevfik İleri İmam-Hatip mezunuyum. 2001 yılında göreve başladım. 2 yıldır bu camide müezzin-kayyım olarak görevliyim." (YÖ)

"1973 Çankırı Yapraklı Müsellim Köyü doğumluyum. İlkokulu köyümde okudum. Arkasından eğitime Çankırı'da Kur'an kursunda ve imam-hatipte devam ettim. Daha sonra 1997 senesinde askerliği yaptım. 17 sene Çankırı'nın bir ilçesinde görev yaptım. Daha sonra Ankara'ya geldim. Burada şimdi Keçiören Selahattin Eyyubi Camiinde görevime devam ediyorum." (KÖ)

"Kırşehirliyim. 1972 doğumluyum. 1992 yılında göreve başladım. Yaklaşık 27 yıldır görevdeyim Elhamdülillah." (AÖ)

"Amasyalıyım. 1989 yılında mezun oldum ve akabinde hemen göreve başladım. 22 yıldır buradayım ve görev yılım toplamda 30 yıl oldu diyebilirim." (MÖ)

"Orduluyum. 2006'dan beri bu camide müezzin-kayyım olarak görev yapmaktayım." (PUÖ)

"Ordu Ulubeyliyim. 1970 doğumluyum. 1989 yılında göreve başladım. Ben bir yerde çok durmayı sevmem. Bir yere bağlı kalmayı sevmiyorum. Yeni bir yere göreve gittiğiniz zaman görev aşkı yeniden başlıyor. Bunun çok faydasını görüyorum." (GÖ)

"A.Menderes Sitesi Camii İmam-Hatibiyim. 1997 den beri aynı camideyim 32 yıldan beri göreve devam ediyorum." (PÖ1)

"1980 Kars Kağızman doğumluyum. Rize'de hafızlığımı ve imam-hatip lisesini bitirdim. İlahiyat Önlisans mezunuyum." (PÖ2)

"Ankara Haymana Cihanşah mahallesindenim. Şu an Bostanhüyük mahallesinde görev yapıyorum. 9 yıldır bu görevdeyim. 29 yaşındayım." (HÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatabilmek için öğreticilerde, herhangi bir yaş veya görev yılı kriteri bulunmamaktadır. Öğreticilerle yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere de herhangi bir yaş, görev yılı ve görev ayrımı (imam-müezzin) olmaksızın isteyen her öğretici görev yerlerinde Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatabilmektedir.

Öğreticilere, kendilerini hangi alanda daha başarılı buldukları ve mesleki gelişimleri açısından Kur'an öğretiminde herhangi bir eğitime ihtiyaç duyup duymadıkları sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şöyle düşünmektedirler.

"Kur'an-ı Kerim alanında başarılı hissediyorum. Eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz derseniz benim öğrenciliğim hiç bitmedi ve hala devam ediyor, bitmemesi de gerekiyor. Çünkü hadisi şerifte bildiğimiz gibi ilim beşikten mezara kadar devam eder şeklinde ifadeler var. Oldum dediğiniz gün öldüğünüz gündür. Kur'an-ı Kerim'deki okutma ve maharic-i huruf, tecvit ve daha üst seviyelerde de olsun belirli bir süre sonra ağızda dönme oluyor. Ama kişi bunu fark edemiyor, ehil bir hocanın önüne oturduğunuz zaman fark ediyor. 2008 yılında İlhan Tok hocanın önüne oturduğumda o zaman görevde 14. yılımdı. O benim için bir milattı. O zamana kadar hem Kur'an kursu hem imamlık hem öğretmenlik yaptık, ama bir çok şeyi eksik yaptığımı orada görmeye başladım. Belli bir süre sonra unutmalar oluyor, harflerin çıkışları ile ilgili değişimler oluyor." (ÇÖ)

"Daha önce Samsunda hizmet içi eğitim aldım. Haymanada görev yaparken iki defa eğitimini aldım. Onlar yeterli mi yeterli değil. Çünkü eğitimin sonu yoktur. Benim şu an ki hedefim bi an önce tashih-i hurufu okuyup daha doğru ve nitelikli bir eğitim verme durumuna gelmiş olmaktır." (YÖ)

"Daha önce, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu Camilerde Kur'an Eğitimi'nin seminerlerine katıldım. Seminerde tecrübeli hocalarımızdan, eğitmenlerimizden belli yerlerde neler yapmamız gerektiğinin dersini aldık. Tabii bu kişinin kendi enerjisine, kendi isteğine de çok bağlı. Vakit ayıracaksın, ilgileneceksin. Bunun içine Allah rızasını koyacaksın, insanların hem bu dünyasını hem ahiretini düzeltmeleri için çalışacaksın. Bunlar önemli şeyler bunları kattığımız zaman bu iş devam ediyor. Ben kendimi genelde arkadaşlarının söylediği duruma göre tarif edeceğim, Kur'an kıraati, yani harflerin mahreçlerinde biraz daha başarılıyım." (KÖ)

"Yaptığımız dersler Diyanet İşleri Başkanlığı'nın müftülüğümüz aracılığı ile yapmış olduğu bir programdır. Hem cemaatimiz açısından hem de bizim açımızdan mesleki bilgilerimizi ileriye taşıyan bir programdır. Bu programdan biz de yararlanıyoruz cemaatimiz de yararlanıyor. Kur'an-ı Kerim'i okuma ve okutma konusunda kendimi daha başarılı görüyorum. Zaten programda da genellikle Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler üzerine devam ediyoruz. Bunu yanında sosyal etkinlikler de var." (PÖ1)

Öğreticiler, genellikle Kur'an-ı Kerim okuma ve öğretme konusunda kendilerini başarılı görmektedirler. Kur'an-ı Kerim'i öğretme konusunda ve ilmi konularda daha alakalı olan öğreticiler "İlim beşikten mezara kadardır." düsturuyla ilmi faaliyetlere katılma arayışında olmaktadır. Belli bir zaman sonra öğreticilerin de Kur'an okuyuşlarında galatlaşmalar olabilmektedir. Bu sebeple öğreticiler, kendileri için hatta görevde bulunan tüm imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an kursu hocaları için zaman zaman hizmet içi eğitimler düzenlenerek bu galatlaşmaya mani olunması gerektiğini düşünmektedirler.

Görüşme yapılan öğreticiler düşünüldüğünde görev yılı daha fazla olan öğreticilerin belli süreçlerde Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yapan öğreticilere DİB tarafından eğitim seminerleri yapılmıştır. Kursa katılan öğreticiler, düzenlenen kursların öğreticiler üzerinde çok olumlu etkiler bıraktığını da dile getirmişlerdir. Kurs esnasında öğreticiler ile paylaşılan bilgiler, kursa katılan öğreticilerin kendi aralarında yapmış oldukları tecrübe paylaşımı vs. onların daha bilgili ve deneyimle böylelikle daha verimli bir eğitim vermelerine neden olmuştur.

"Mesleğimizle alakalı bize lazım olan bütün alanlarda belli düzeyde bilgiye sahibiyiz. Zaten bizim mesleğin başı Kur'an-ı Kerim'dir. Okuması, okunmasının usulleri ve uygulaması. Ben cemaatime Kur'an-ı Kerim'i anlatma yönünde çaba sarf ediyorum. Derslerimizde ve sohbetlerimizde Kur'an-ı Kerim'in açıklanması ve tefsiri üzerinde duruyorum. Kıssalar ve hikmetli sözler var. Daha çok bunlar üzerinde duruyorum." (AÖ)

Öğreticilerden bir kısmı Kur'an-ı Kerim okuma ile birlikte mealini anlama ve anlatma yönünde ayrıca gayret göstermektedirler. Ayetlerin meal ve tefsirlerinin yanı sıra şiirler, hikmetli sözler ve kıssalar ile o günkü okunan dersi daha iyi kavramaya böylelikle kursiyerlerin derslerinde daha başarılı olmalarına vesile olmaktadır. Derslerinde başarılı olan kursiyerler öğreticilerin motivasyonlarının yükselmesine ve performanslarının artmasına olumlu katkıları olmaktadır.

"Hocam eğitimin sonu yoktur, öğrenmenin sonu yoktur. Sanırım 2012 yılı olması lazım İzmir Tire'de bu kurs hakkında bir haftalık hizmet içi eğitime katıldım. O hizmet içi eğitimden çok şeyler öğrendim. Yaşlılara davranış şeklinin nasıl olması gerektiği, onlara ders verirken yaklaşım tarzımızın nasıl olacağı yani pedagojik formasyon diyebiliriz sanırım çok şeyler öğrendim diyebilirim. Daha öncesinde çocuklara davrandığımız gibi davranıyorduk. Yetişkinlerin bazı psikolojik durumlarını göz ardı ediyorduk. Bu kursla alakalı başkanlığımız bir kurs vermiş oldu bize. Derslerle alakalı da bir eğitime ihtiyaç duymuyorum çünkü cemaatimizin durumu belli. Yıllara dayanan bir tecrübe olduğu için de kendimi yeterli hissediyorum. Ama şunun altını çizmek istiyorum, bilgi ve tecrübenin sonu yoktur, tam yeterliyim demek bana göre çok mümkün değildir. Tam yeterliyim demek bir iddiadır. Ben de bu konuda iddialı olamam." (PUÖ)

"Bu konuda söylenecek çok şey var kendime halkla ilişkiler konusunda güveniyorum. Çünkü halkla ilişkisi iyi olmayan bir din görevlisinin de görevinde başarılı olması mümkün değildir. Hafız olduğum için de Kur'an-ı Kerim'e daha vakıf olduğumu söyleyebilirim. Bunların hepsini harmanlayıp istifadeye sunuyoruz." (PÖ2)

"Kendimi vaaz etme, topluma hitap etme konusunda daha başarılı buluyorum. Tabi mesleki hayatımızda daha güzel görev yapabilmemiz için acil olarak

yetişkin eğitimi ve bu program için kurs almamız gerektiğine inanıyorum. Birebir daha nasıl etkili olurum. Ne yapıp da cemaatin dikkatini bu derslere çekebilirim, onları etkileyebilirim düşüncesindeyim. Şahsım adına söylüyorum, yetişkinlere yaklaşım konusunda kesinlikle bir eğitim almamız gerektiğine inanıyorum." (HÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı devam ettiren öğreticiler, yetişkin ve yaşlılarla iletişim konusunda kendilerini de geliştirmektedirler. Programı başlattıkları ilk yıllara göre yetişkin ve yaşlılara yaklaşımları daha iyi seviyeye getirdiklerini söylemektedirler. Ancak tüm bu mesleki eğitimlerle birlikte yetişkin ve yaşlı psikolojisini anlama üzerine kurslar düzenlenmesi veya düzenlenen kurslarda bu derslere yer vermesinin programa ayrıca katkı sağlayacağını düşünen öğreticiler de bulunmaktadır. Bazı öğreticiler de yetişkin ve yaşlılarla iletişim konusunda çok iyi olduğunu söylemektedir.

"Ayrıca kendimi vaaz konusunda geliştirmeye çalışıyorum, misal kürsüye çıktığım zaman rahat bir saat vaaz verebiliyorum." (KÖ)

"Kendimi vaaz etme, topluma hitap etme konusunda daha başarılı buluyorum. Ne yapıp da cemaatin dikkatini bu derslere çekebilirim, onları etkileyebilirim diye çok anlatımlar yapıyorum." (HÖ)

Kur'an-ı Kerim okuma ve okutma ile birlikte kendilerini vaaz verme ve topluma hitap etme konusunda daha iyi gören öğreticiler de bulunmaktadır. Öğreticilerin halkla iletişimlerinin daha iyi olması kursiyerlerin programa katılmalarını kolaylaştırmaktadır.

"Bu konuda iddialıyım, çünkü bu konuda aşkım var benim. Karşındaki insanlar Kur'an-ı Kerim'e yeni başladığı için ve ben de bu konuda 30 yıllık deneyime sahip olduğum için bir eğitime ihtiyaç duymuyorum. Ama şunu söyleyebilirim, eğitirken eğitildiğimi hissediyorum. İnsan öğretirken öğreniyor. Cemaat ile harf talimi yaparken aynı zamanda kendine bir eğitim oluyor. Bu eğitimi yapılması için aşk lazım. Aşk olmazsa bu iş olmuyor. Sayıya takılmamak lazım. Zamana takılmamak lazım. Kur'an öğrenmek isteyenler diyorum ve programın ilanını asıyorum. Derslerimiz akşam namazından sonra diyorum, akşam namazından sonrada vakti olmayanlara zamanı siz seçin diyorum. 24 saate istediğiniz zaman hangi vakit olursa olsun. Bazıları gece bekçisi oluyor gece 12 de işten çıkabiliyor o zaman geliyor ders almaya. Gece eve gitmeden beni ara gelelim camide dersi

yapalım diyorum. Ben bunu uygulamasını da Dikmen de görevliyken de yaptım. Cemaate bahane bırakmamak gerekiyor. Zamanım yok diyor şu diyor bu diyor gelmiyor gelemiyor. Önce bi zaman tespit ediyorsunuz ve ona göre ders yapıyorsunuz. Böyle yapınca benim gönlüm rahatlıyor, üzerinizden bir vebal kalkıyor diye düşünüyorum. Benim yüzümden bir eksiklik olmadığını düşünüyorum. Beni rahatlatıyor. Dediğim gibi bu iş için aşk ve istek şart." (GÖ)

Öğreticilerin bazıları da Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uzun zamandan beri devam ettirdikleri için program ile ilgili olarak hem daha iyi bilgi sahibi olmuşlar hem de deneyim sahibi olmuşlardır. Bu sebeple herhangi bir eğitime ve kursa ihtiyaç duymadıklarını söylemişlerdir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten öğreticilere, Kur'an öğretiminin yürütülmesinde öğreticilerde hangi yeterlilikler olması gerektiği sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir.

"Üzerinde çok konuşabileceğimiz bir konu. Çok iyi Kur'an-ı Kerim okuyan hocaların çok iyi Kur'an-ı Kerim öğretemedikleri biliniyor. Çok iyi Kur'an okuyamayan veya hafız olmayan hocalarımızın da çok iyi talebe okutup ve hafız yetiştiren hocalarımızdan rahmeti rahmana kavuşanlar da var hayatta olanlar da var. Elbette yeterlilik olmalı donanım olmalı ama bana göre birinci olarak söyleyeceğim şey sevgi. Sevgi kelimesi de yeterli değil bence, içinde aşk hissetmesi lazım öğretebilmesi için. Ben öğrettiğim insanları babamdan, kardeşlerimden daha yakın hissediyorum derse girdiğimiz zaman. Onların da kim oldukları hiç önemli değil. Benden ders bekleyen o kişiler babam, kardeşlerim gibiler. O yüzden ben en başa isteği koyuyorum. İstek olursa bütün engelleri ortadan kaldırabiliyor. Ders saati yaklaşınca yoğunluk veya üşengeçlik gelebiliyor. Ama o aşk her şeyin üstesinden geliyor." (ÇÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı icra eden öğreticilerin kursiyerlere bakış açısı çok önem arz etmektedir. Kur'an-ı Kerim'i çok iyi okuyabilmek veya hafızlığının çok kuvvetli olması Kur'an-ı Kerim'i çok iyi öğretebildiği manasına gelmemektedir. Kur'an-ı Kerim'i öğretim sürecinde görüşlerine başvurduğumuz öğreticilerden bir kısmı, kursiyerlere normal bir cemaat gözüyle bakmak yerine onları ailelerinden bir birey olarak görülmesi gerektiğini düşünmektedirler. Kur'an öğretiminde en önemli olan şeyin sevgi olduğunu ve

beraberinde öğretme arzusunun da olduğunu düşünmektedirler. Zamanla yorgunluk veya üşengeçlik durumu söz konusu olabilmektedir. Öğreticiler bu halleri de öğretme arzusu ile bastırabilmektedirler.

> *"Her şeyden önce öğretici bu işe inanması lazım ben bu işi yaptıracağım. Herhangi bir karşılık beklemeden, bütün işlerinden fedakârlık yaparak, ben buraya zaman ayıracağım bu benim geleceğim için faydalıdır demesi lazım ve inanması lazım. O kursiyerlerin bir yere gelebilmesi için fiziki şartlar çok önemli. İki tahta ile bir kalem yeterli olmayabiliyor. Mekân çok önemli, senin kılık kıyafetin çok önemli. Hoca derse hep hazırlıklı geliyor demesi lazım kursiyerlerin. Bu çerçevede dersleri belli bir disiplin ile işlemek gerekiyor. Arkadaşlar burada ben öğreticiyim, siz de talebesiniz. Eğer birbirimizi ciddiye almazsak bunda başarılı olamayız. Bunu ciddiye alacağız ki ben sizden ne kadar da küçük olsam başınızda bir hocayım. Bu bizim başarımızın en önemli şartıdır, yoksa vaktimiz boşa geçer ve Allah da bunun hesabını bizden sorar, diyorum."* (MÖ)

> *"Hocam öncelikle kendine güvenecek. İkincisi kursiyerin ne istediğini bilecek. Kursiyerin hocadan ne beklentisi var bu bilinçle kursiyere yaklaşacak. Halkla ilişkiler konusunda hocanın tecrübeli olması lazım. Hangi kursiyere nasıl davranacağını bilmesi gerekecek. Toplum içinde nasıl davranacağını bilmeli, topluma örnek teşkil edeceğini bilerek davranması gerekiyor."* (PÖ2)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulayan öğreticiler, kursiyerlere faydalı olabileceğine inanmaları gerektiğini düşünmektedirler. Herhangi bir karşılık beklemeden, elinden gelen fedakârlığı yaparak "ben faydalı olacağım" diyerek derslerin işlenmesi gerektiğini söylemektedirler. Kursiyerlerin, programdan ve öğreticilerden beklentilerinin ne olduğunu anlayabilmeleri ve beklentilere cevap verebilmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Tüm bunlarla birlikte kılık kıyafetten başlayarak, ilmi konularda yeterli olduğunu kursiyerlere hissettirmek, ahlak ve davranış konusunda ilmi ile amil olduklarını kursiyerlere hissettirmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Böylelikle öğreticiler ile kursiyerler arasındaki manevi bağın kuvvetlenmesine katkı sağlayarak programın daha başarılı ve verimli olmasına da olumlu katkıları olacağı düşünülmektedir.

"Sabır çok önemli. Daha önce geldiğim yerde bir cemaatimize Kur'an öğrenmeye başladık. Belki yirmi gün üç harfin üzerinde çalıştık. Şimdi yirmi gün üç harfin üzerinde çalıştık ya o üç harfi tahtaya yazdım, kendim okudum ona okuttum ve yirmi günün sonunda harflerden birini tahtaya yazdım ve bu nedir diye sordum ve mim yazmıştım o da cim dedi. Beni düşünün, sabır gerekiyor verdiğin emeğin karşılığını görmek istiyorsun ve olmadığını gördüğün zaman eğer sabırsızlanırsanız o işi bırakırsınız. Çünkü zaman zaman hakikaten çileden çıktığı yer oluyor ama orada o çileden çıktığını onlara hissettirmemen gerekiyor. Hissettirdiğin anda orada kimseyi bulamazsın. Onlar da vazgeçer. O kişinin kalbini kırdığın zaman bir daha gelmez. Bu çok önemli özellik güler yüzlü olmak. Mesela bir cemaatim var Kur'an'ı çok güzel okuduğunu zannediyor ama hepsini yanlış okuyor. Ben hiç müdahale etmiyorum o kişi seksen beş yaşında. Kur'an'a hâkim olmalı, Arapça bilmeli. Kur'an'ın meali ve tefsirinde mutlaka belli bir noktada bilmiş olması gerekecek ki çünkü cemaat bazen hiç ummadığın yerden soru soruyor. Mesela bir ayet duymuş. Bunun manası nedir ne demektir? Televizyonda tartışıyor insanlar. Eğer senin bunu orada aydınlatma şansın yoksa bir daha sana öğretici gözüyle bakmıyor. Çünkü sorduğu zaman senden cevap alacağını düşünüyor. Cevap veremeyince de bir öğrenci olarak orada tutmak zorlaşabiliyor." (KÖ)

"Bi kere insan psikolojisini çok iyi bilmemiz lazım. Yaşlı psikolojisini çok iyi bilmemiz lazım. Yaşlıya karşı nasıl davranmamız gerektiğini çok iyi bilmemiz lazım. Bazen size göre çok sıradan olan bir söz karşı tarafta çok büyük yıkımlara sebep olabiliyor. Ciddi tesir bırakabiliyor. Ben yetmiş yaşında adamım hocam nasıl olurda bana böyle davrandı, nasıl böyle bir söz söyledi diyebiliyor. Bir de sabır. Sizin söylediklerinizi anlamayabiliyorlar veya yanlış anlıyorlar, tersini bile yapabiliyorlar. Çok defa tekrar etmek gerekiyor. Bu da ancak sabırla oluyor. Diyoruz ki herkesin kalem kâğıdı olsun. Getirenler oluyor getirmeyenler de oluyor. Ben bu zaman kadar kalem kâğıt elime almamışım şimdi alacağım diyebiliyorlar. İşte böyle durumlarda biraz daha toleranslı davranmak zorunda kalıyoruz. Ders öğretme aşkı ve merakını da dile getirmem gerekiyor elbette. İnsanlarda olumlu değimleri gördüğünüz zaman bütün yorgunluğunuz, siniriniz ve siteminiz gidiyor zaten. Ben namazı daha huşulu ve huzurlu kılıyorum dediği

zaman ben iyi şeyler vermişim diyorsunuz ve size en güzel teselli oluyor zaten." (PUÖ)

"En başta sabrın hat safhada olması lazım. Öyle oluyor ki bir harfi on günde hatta yirmi günde geçemiyor. Ama sabır olduğu zaman bir netice alınabiliyor. Kesinlikle bıkkınlık ve yılgınlık da olmaması gerekiyor. Ön yargı olmayacak, bu adam bunu öğrenemez dediğinde oradaki her şey bitiyor. Ama bıkmadan azimle kursiyerlerin üzerlerine gittiği zaman zaten her şey kendinden geliyor. Başarı da geliyor." (HÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatan öğreticiler, sabırlı olmanın çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Kursiyerlerin yaş durumları ileri olduğu için öğrenme, anlama ve uygulama konusunda eğitim-öğretim dönemlerindeki kadar hızlı olmamaktadır. Öğreticilerin konuları daha yavaş, anlaşılır ve kursiyerlerin seviyelerine göre anlatmaları gerekmektedir. Dersleri çok tekrarlı olarak anlatmak durumunda kalabilmektedirler. Bu sebeple öğreticilerin daha sabırlı olması gerektiğini düşünmektedirler. Öğreticiler, aynı zamanda ülke gündemini ilgilendiren dini konuları da takip etmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Kursiyerler, televizyondan, sosyal medyadan vs. duymuş oldukları şeyler hakkındaki sorularını dersler esnasında öğreticilere yöneltebilmektedirler. Kursiyerlerin sormuş olduğu o sorulara öğreticilerin cevap vermeleri kursiyerler açısından önem ifade etmektedir. Kursiyerler, sorulan sorulara öğreticiler tarafından cevap verilmesini beklemektedir. Derslerin işlenmesi esnasında öğreticiler açısından çok zor olduğu zamanlar olsa da; kursiyerlerin ibadetlerini daha huzurlu yapma, artık Kur'an-ı Kerim okuyabilme ve hatim yapabilme gibi gösterdikleri başarılar öğreticiler açısından oldukça memnuniyet vericidir. Böylelikle öğreticiler dersleri motivasyonları daha yüksek bir şekilde devam ettirmektedirler.

"Kur'an-ı Kerim, hadis, tefsir vs. derslerle alakalı. Kur'an-ı Kerim okuma becerisi iyi olmalı. Onlar ders okurken ben yukardan tersten bakıyorum onlar hayret ediyorlar hocam siz tersten okuyorsunuz diye. Bu yılların verdiği deneyimdir. Ayrıca sabırlı olması lazım, insanlarla diyalog kurma becerisi olması lazım. Sosyal olması lazım. Çok bilgili hocalarımız var lakin onların seviyesine inmediği müddetçe başarılı olamıyorlar. Kursiyerin seviyesine inebilmek çok önemli." (AÖ)

"Ya öncelikle bir öz eleştiri olsun. Kurs açacak hocalara önce bir 10-15 gün tashihi huruf dersi verilmeli diye düşünüyorum. İçimizde mihrapta olup da hala galatı olan hocalarımız var, görüyoruz. Ders okuturken ya bu yaştan sonra dili dönmez nasıl olsa deyip mahreçten taviz verilmemeli. Mesela ze harfinde hepsini düz okuyup gidiyor. Hayır, yanlış yapıyor. Doğrusunu okusun az okusun. Bu konu çok dikkat edilmesi gereken konu. Bazı hocalar ben seni on günde Kur'an-ı Kerim'e geçireceğim deyip harfleri tam öğretmeden, okutmadan Kur'an-ı Kerim'e geçiriyorlar. Ben öyle yapmıyorum. Bu elif cüzünü küçük görmeyin bu cüz her şey. Bunu okuduktan sonra zaten Kur'an-ı Kerim'i okuyor olacaksınız. Bunu bir haftada öğrenip yanlış okuyacağına bunu bir ayda gerekirse iki ayda öğren ama düzgün oku. Yani cüzde çok durulması gerekir diye düşünüyor." (GÖ)

"Programı başlatan öğretici önce bu işe gönüllü olması gerekir. Katılan kursiyerler bir şeyler öğretmem gerekiyor demeli, önce kendisi kabul etmesi gerekiyor. Kur'an-ı Kerim'i iyi bilmeli ilmihal bilgisi iyi olmalı. Sorular soruluyor cevaplamak gerekiyor. Dolayısı ile kendi ilmi ve bilginin kursiyerlerden üstün olmalı. Kendisinin bu işe gayret etmesi gerekiyor." (PÖ1)

Öğreticilerin bazısı da mesleki formasyon açısından çok iyi olunması gerektiğini düşünmektedirler. Kur'an-ı Kerim'i okuma becerisinin iyi olması gerektiği, galat okuyuşlar yapmaması gerektiğini söylemişlerdir. Tefsir, hadis, fıkıh vs. dersler hakkında bilgisinin iyi olması gerektiğini söylemişlerdir. Elif cüzü okuturken, elif cüzünü okutup geçmek yerine elif cüzünde zamanı daha iyi değerlendirip zaman mefhumu gözetmeden kursiyerler harfleri tamamen kavradıktan sonra Kur'an-ı Kerim'e geçirme konusunda özenli olmaları üzerine dikkat çekmişlerdir. Dersleri kursiyerlerin seviyelerine indirgeyerek anlatması gerektiğini söylemişlerdir.

Öğreticilere, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı ne zamandan beri verdikleri ve süreç hakkında neler söylemek istedikleri sorulmuştur. Öğreticiler şunları söylemişlerdir.

"1996 yılında göreve başladım. Kur'an kursu hocası olarak göreve başladım. Muhtelif yerlerde de görevler aldım. Ama cami dersleri anlamında 16 senedir bu eğitimi vermekteyim." (ÇÖ)

"Bu programı göreve başladığımdan beri veriyorum. Önceden sisteme girmiyordum. Ama amirlerimiz sisteme girmemiz gerektiğini söylediler. Yaklaşık 16 yıldır bu dersleri vermeye devam ediyoruz." (YÖ)

"Bu programı göreve ilk başladığım 1989 yılından beri veriyorum. Ben 2002 ye kadar gayrı resmi olarak veriyordum. Sonraki yıllar başkanlığımızın getirdiği uygulama ile ek ders ücreti uygulaması başladı. Gayrı resmi derken yine müftülüğümüze bilgi veriyorduk ama ek ders ücreti olmuyordu." (MÖ)

"Ben 25 yıllık görevliyim. 25 yıldır her süreçte okutmaya çalıştım. Ama planlı, programlı, kayıtlı olarak yaklaşım 10 yıldır veriyorum." (PUÖ)

"Göreve başladığımdan beri bu programda çok hassasım. Bu hadis beni çok etkiliyor, -Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğreneniz ve öğreteninizdir.- Bundan dolayı çok önemsiyorum. Ben 30 yıldır görevdeyim, en az 20 yıldır okutuyorum diyebilirim." (GÖ)

"Fahri görev yaparken de bu eğitimi veriyordum. Ancak resmi olarak da 2010 yılından beri vermekteyim." (PÖ2)

"Bu programı vekilliğe başladığım andan itibaren, Allahu Teâlâ'nın benim içime vermiş olduğu, kalbime nakşettiği bu aşk ile Cuma namazında vaazlarda herkesi Kur'an-ı Kerim öğretmeye davet ediyordum. Ondan sonra camiye gelemeyen esnafların dükkânlarına gidip onlara böyle bir programımız var katılmak ister misiniz diye davet ediyordum. 9 yıldır bu görevdeyim. Gittiğim her yerde ilk planım bu programı açıp insanlara Kur'an-ı Kerim'i öğretmek olmuştur. Onlar gelmiyorsa ben gidiyorum. Onlar geliyorsa araştırıp elimden gelenin en güzelini onlara sunmaya çalışıyorum. Onlara en iyi şekilde ders vermeye çalışıyorum." (HÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı icra eden öğreticilerin büyük çoğunluğu göreve başladıktan itibaren vermeye başlamışlardır. Öğreticiler göreve başladıklarından itibaren görevlerini sadece namaz kıldırmak olarak görmeyip bulundukları ortamlarda insanlara daha faydalı olmayı düşünmüşler ve Kur'an-ı Kerim'i öğretmek için gayret etmişlerdir. Söz konusu programı insanlara ulaştırmak için, camide cemaat sayısını artırabilmek için başlatmışlar. Öğreticiler program aracılığıyla bulundukları ortamda toplum

tarafından daha çok kabul edilen ve faydalı bir birey haline dönüşmüşlerdir. Görüşme yapılan öğreticilerden söz konusu programı yapanların 5 yıldan başlayıp 15 yıl hatta 25 yıldır devam ettiren öğreticiler de bulunmaktadır. DİB, yaygın din eğitimi konusunda vatandaşların ihtiyaçlarına uygun çalışmalar yaparak programlar uygulamaya koymuştur. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı da Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanma imkânı bulamayan bireylerin Kur'an-ı Kerim öğrenme ve okuma, gerekli dini bilgileri öğrenme vs. ihtiyaçları karşılamak için 2010 yılında bu programı uygulamaya koymuştur.

"Tarihini net hatırlamıyorum ama 7-8 senedir veriyorum diyebilirim." (KÖ)

"Bu camide 2 yıldır veriyorum. Önceki görev yerlerimde de verdim. Yani toplamda 4-5 yıl diyebilirim." (AÖ)

"Bu programa bu camide 2015 ten beri devam ediyorum resmi olarak. Buradan önce yurtdışı görevim oldu. Ondan önce de bu şekilde resmi olarak değil de diğer şekilde veriyorduk. İsteyeni istediği zamanda okutuyoruz." (PÖ1)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı öğreticiler tarafından genellikle göreve başlamalarından itibaren yürüttükleri faaliyet olmaktadır. Söz konusu programı her görevli vermemektedir. Ama zamanla görevlilerin cemaate bir şeyler öğretmek istemesi veya cemaatten bir şeyler öğrenmek isteyenlerin talepleri ile söz konusu program camilerde başlamaktadır. Öğreticiler ve kursiyerler üzerinde olumlu etkiler bırakan söz konusu program karşılıklı hoşgörü ile icra edilmektedir.

2.2.2. Kurs Öğretim Programı ve Öğreticiler

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten öğreticilere, bayan kursiyerlerden programa katılmak için talep gelmesi durumunda nasıl bir yol izledikleri sorulmuştur. Konu hakkında öğreticiler şunları söylemişlerdir.

"Bayanları buralarda okutmuyorum çünkü yanımızda Kur'an kursu var. Ama Haymana'da köyde görevdeyken bayanları çok okuttum. Bayanlardan istek geliyordu ve biz de orada diyanetin temsilcisi olarak ve peygamberin temsilcisi olarak okutmak zorunda kalıyorduk. Çünkü okutmuyorum deyip onları kendi haline bırakmamız uygun olmayacaktı." (YÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten öğreticiler genellikle bütün görev yaptıkları yerlerde söz konusu programı uygulamışlardır. Yenimahalle'de bulunan öğreticimizde de görüldüğü üzere daha önceki görev yaptığı yerlerde programı yürütmüştür. Bayanlardan katılmak isteyenler olduğunda, başka seçenek olmadığı için ve öğreticilerin eşleri de öğretemedikleri için erkek öğreticiler bayanları da okutmak durumunda kalmışlardır.

> *"Daha önceki yerlerde böyle bir talep geldi ve eşimle beraber okuttuk. Burada öyle bir talep geldiği zaman bayan Kur'an Kurslarına yönlendiriyoruz."* (ÇÖ)

> *"Bayanlardan talep gelmiyor. Çünkü yakınımızda bayan Kur'an kursu var. İhtiyacı olan bayanlar oraya gidiyorlar. Ama yurt dışında böyle taleplerle karşılaştık. Bu taleplere eşimle beraber cevap veriyorduk. Derslere beraber gidiyorduk. Daha rahat oluyordu."* (AÖ)

> *"Böyle bir talep geldiği zaman bayanları okutmaya çalışıyorum çünkü köyümüzde başka alternatifimiz yok. Biz de eşimle beraber bayanları okutuyoruz. Ben temel konuları anlatıyorum, eşim de gerekli detayları veya süsü diyebileceğimiz konuları onlara anlatıyor. Yönetmelikler müsaade etmediği için bayanları okutmuyoruz dediğim takdirde başka yapılar devreye girebiliyor. O yüzden onları boş bırakmamak camimizden ve devletimizden beklentilerini boşa çıkarmamak için eşimle beraber bayanları okutmaya çalışıyoruz. Eşim olmasa benim zaten bayanları okutmam mümkün değil. Eşimin de kur'an kursu temeli olması burada bu konuda işlerimizi gerçekten kolaylaştırıyor."* (HÖ)

Öğreticiler bulundukları yerlerde Kur'an-ı Kerim'i öğretme hassasiyetlerinden dolayı bayanlardan gelen talepleri karşılamışlardır. Bulundukları yerlerde bayan Kur'an kursu olmadığı zamanlarda erkek öğreticiler bayanlara öğretmişlerdir. Ancak öğreticilerden bazılarının eşleri Kur'an-ı Kerim'i öğretme konusunda yeterli oldukları için gerek sadece eşleri veya eşleri ile birlikte öğreticiler kendileri de okutarak programın işlemesini sağlamışlardır.

> *"Yakınımızda Kur'an kursu var oraya yönlendiriyorum. Yaz Kur'an Kurslarında bile kız talebeleri okutmuyor bayan öğreticilere yönlendiriyorum."* (KÖ)

"Camilerin hem bayan hem erkeklere açılması konusunda Başkanlığımızla aynı şeyi düşünüyorum. Bayanlardan talep gelmesi durumunda en yakın bayan Kur'an kursuna yönlendiriyorum." (PÖ2)

Öğreticiler bulundukları mahallelerde bayanlar tarafından Camilerde Kur'an Öğretim Programı'na katılmak istediklerinde öğreticiler, onları bayan öğreticiler tarafından yürütülen bayan Kur'an kurslarına yönlendirmektedir. Böylece bayanlar tarafından gelen taleplerin karşılanmasına yardımcı olmaktadırlar.

"Bayan Kur'an Kursları var. Çünkü camimizin altında çok mükemmel bir alan oluşturduk. Bayan Kur'an kursu, 4-6 yaş için dershane ve oyun salonu. Çok mükemmel bir yer hazırladık. O yüzden bayanlarımıza orada bayan hocalar eşliğinde hizmet veriyoruz. O alanı oluşturmak için de çok uğraştık ama elhamdülillah baya baya güzel bir eser ortaya çıktı." (MÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın yürütüldüğü her yerde bayanlar için Kur'an kursu bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'in öğretimi konusunda hassas olan öğreticiler bayanlardan gelen taleplere karşı tepkisiz kalmamış, bulundukları mahallede bayanların da bayan öğreticiler tarafından Kur'an öğrenimi yapabilecekleri alanlar oluşturmuşlardır. Mamak ilçesinde örneğini gördüğümüz gibi bayanlar için eğitim yok deyip onların Kur'an öğrenmelerinden yoksun kalmaları yerine konu hakkında çalışmalar yürüterek bağlı bulundukları müftülükler aracılıyla bayanların Kur'an öğretimi yapabilecekleri bir alan oluşturmuşlardır.

Öğreticilere, Camilerde Kur'an Öğretim Programı'nı yürütmenin mahalle sakinleriyle iletişim kurmalarında ne gibi katkılar sağladığı sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir.

"Bu kişilerle karşılık oturup bir ders yapıyoruz ve bu iletişimimizi güçlendiriyor. Onların sadece mihrapta gördükleri hocaları değil, karşılarında etten kemikten birinin olduğunu görüyorlar. Konuşuyorlar, soruyorlar ders çıkışında ailevi iletişime geçiyoruz. Bir grup olarak bir özel günü varsa cenazesi, düğünü varsa bu kursiyerlerin tamamı ile beraber yapmamız gereken şeyler oluyor. Yani birliği beraberliği o kadar güçlendiriyor ki normal bir imam ile cemaat arasındaki ilişkide bu mümkün olmuyor. Yaşları ne kadar büyük olursa olsun hoca ne kadar genç olursa olsun saygı ve sevginin ne kadar arttığını bir görün.

O iletişim karşılıklı saygıyı güçlendiriyor, sevgiyi güçlendiriyor. Ön yargıları yıkıyor, zandan kaçınıyoruz. Daha fazla bilgiye ulaşıyoruz biz de cemaatimizi daha iyi tanıyoruz. Onların beklentilerini öğrenebiliyoruz karşılıklı konuşunca. Hocam şöyle yapsaydık bak şunu da bilemiyoruz vs. bu dersler sayesinde daha erişilir ve ulaşılır oluyor. Mahalleye ulaşmak daha da kolaylaşıyor." (ÇÖ)

"Bu program cemaatimizin arasındaki sevgiyi daha çok belirginleştirdi. Daha önce namazda denk gelen kişiler belki birbirlerine selam vermiyorlardı veya selamla yetiniyorlardı. Ama programa gelen kişiler birbirleri ile hastalığını paylaşıyor, cenazesi olduğu zaman taziyesini paylaşıyor veya düğünü olduğu zaman onu paylaşabiliyor. Ben bunu daha önceki görev yerlerimde de yaptım. Cemaatimiz ile anlaşıp şehir dışına, Kızılcahamam olur Haymana olur Karakaya dediğimiz hobi bahçelerinin olduğu yer olur. Herkes atlayıp arabalarına hep beraber gideriz. Bu birliktelik ailelere de yansıyor. Bir binada üç kursiyer varsa, o üç kursiyer birbirine gidip geliyor ve bina da genel olarak gidip gelmeler yani misafirlikler başlıyor o binada kaynaşmalarına sebep oluyor." (YÖ)

"Cemaatle birebir, talebe öğrenci hukuku oluşuyor. Akşam çay içmeye çağırıyor. Bu vesile ile orada çocuklar oluyor onlarlar tanışma fırsatı buluyor ve bu derken tüm mahalleye yayılıyor. Şehirlerde böyle ama bir köyde olsa çat kapı cemaatin evine gitme fırsatın oluyor. Ama bu şehirlerde mümkün değil. İşte bu program sayesinde şehirlerde de cemaate ulaşmak daha mümkün oluyor." (GÖ)

"Önceden birbirimizi çok tanıyamıyorduk. Biz kursiyerlerin evine gitmeye başladık, mahalledeki gençlere ulaşmamızda daha da çok etkisi oldu. Aileler ile iletişime geçmemiz küçüklere ve gençlere ulaşmamızda daha da etkili oldu. Buraya göreve geldiğimde birkaç ay mahalleyi gözlemledim. Mahalle ilgili bir profil oluşturdum. Bu mahalle ile iletişime geçebilmem için en büyük vesile olacak şey onlara bu programı açmak ve onlara eğitimi vermek olduğunu düşündüm." (PÖ2)

"O konuda cemaatimiz bizi aşırı derecede sahipleniyor. Bizleri evlatları yerine koyup bağırlarına basıyorlar. En ufak bir sıkıntı da el birliğiyle koşuyorlar.

Bizim onlara Kur'an-ı Kerim'i öğretmemizin nimeti elbette bu. Bizleri kimseye ezdirmemeye çalışıp bizleri sahiplendiklerini hissettiriyorlar. Bizim anlattıklarımızı kendi hayatlarında uygulamaya çalıştıklarını görüyorum. Hatta aileler arasında ufak fıkhı münazaralar oluyor ve hocam siz bize böyle dediniz ama hanım böyle diyor diye. Buradan şunu anlıyorum, erkekler derste öğrendiklerini bayanlar da bayan kurslarında öğrendiklerini evlerde konuşuyorlar ve uygulamaya çalışıyorlar. Yani burada konuşulanları evlerine taşıyıp bunu uygulamaya çalıştıklarını gözle de görmemiz mümkün oluyor." (HÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, kursiyerlerin camide görev yapan öğreticileri sadece mihrapta görmeleri yerine beraber bilgi ve fikir alış-verişi yapabildikleri bir ortamda bir arada bulunmalarına imkân vermektedir. Kursiyerler, herhangi bir yaş farkı gözetmeksizin ama genellikle kendilerinden yaşça küçük olan öğreticilere karşı konuşma ve davranışlarında daha saygılı davranmaktadırlar. Böylelikle karşılıklı saygı ve sevginin güçlenmesine vesile olmaktadır. Öğreticiler ile cemaatin, cemaatin de birbirleri arasındaki bağların kuvvetlenmesine olumlu katkısı olmaktadır. Sadece namaz safında bir araya gelmeleri yerine program aracılığıyla ders ortamında daha uzun süre birlikte vakit geçirme imkânı bulmuşlardır. Güçlenen saygı ve sevgi sebebi ile birbirlerinin veya mahallelilerin özel günlerinden haberdar olma fırsatı oluşmaktadır. Böylelikle öğreticilerin mahalleli ile iletişime geçmelerinde kolaylık sağlamaktadır. Cemaatin kendi arasındaki güçlenen bağlar sayesinde zaman zaman öğreticilerin de dâhil olduğu aile ziyaretlerinin yapılmasına imkân vermektedir. Bu vesile ile öğreticilerin mahalle gençlerine ulaşmaları daha kolaylaşmış olmakla birlikte onlarla iletişim kurmak daha da kolay hale gelmektedir. Bu kaynaşmalar sebebi ile kursiyerler birlikte şehir dışı geziler ve piknikler düzenler hale gelmişlerdir. Caminin ihtiyaçlarının karşılanmasında cemaatten destek alma konusunda söz konusu programın olumlu yönde çok önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.

"Bu dersleri yaptığımızda toplumun tamamına karşı değil de belli bir kısmına karşı belli düşünceleri de yıkmış oluyoruz. Şöyle bir algı var, imamlar 5 vakit namazı kılar başka bir iş yapmazlar. Bizler de böyle gayret sarf edince yakınımızda bulunanlardan iyi tepkiler alıyoruz. Hocam geçen dedemi okutmuşsunuz sizden bahsediyor. Çok açık sözlü hoca olduğunuzu ve hep gerçeklerden konuştuğunuzu söylüyor dedi. Bu mahalle sakinlerinden duymak

güzel. Dedesine verdiğimiz eğitimden dolayı tanımadığımız ve hatta camiye bile gelmeyen torunu bize hürmet gösteriyor, bu derslerden dolayı. Camiye gelmeyen kişilerin camiye ve hocalara bakış açısını da pozitif seviyeye çıkarıyor. Belki ileride camiye gelmelerine de sebep olacak. Dedesi böyle olumlu anlatmaya devam ederse ben de bu dersi almalıyım, hocamla tanışmalıyım hocamla beraber olmalıyım diye düşünce oluşacağına inanıyorum." (PUÖ)

Toplumun bazı kesimlerinde cami görevlilerinin sadece beş vakit namaz kıldırdığına, başka bir çalışmalarının olmadığına dair kanaatler olabilmektedir. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı aracılığıyla cami görevlilerinin sadece namaz kıldırmakla kalmayıp cemaatin Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri, Siyer-i Nebi ve İlmihal bilgilerini öğrenmeleri için gayret ettiklerini görmekle mahalle halkının cami görevlilerine karşı olumlu düşünceler duymasına vesile olmaktadır. Öğreticilerin okuttukları bazı kursiyerlerin torunları ile öğreticiler karşılaştıklarında -camiye, namaza ve derslere gelmeseler bile- onların öğreticilere daha saygılı davranmaları bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

"Erkek kursu ve bayan kursu olarak düşünecek olursak, etkisini görüyoruz. Öğrenci hoca ilişkisi olarak da faydasını görüyoruz. Camide bi etkinliğin olduğunu mahalleli biliyor zaten. Hiç Kur'an öğrenmez denen kişiler Kur'an-ı Kerim'i öğrendi. Bizim biraz eksikliğimiz burada, milleti camilere çekebilmek gerekiyor. Camiye getirdiğimiz her kişiye Kur'an öğretmek kolay." (KÖ)

"Cemaatin üzerinde saygınlığımız arttı. Vatandaş daha farklı bir gözle bakıyor. Biz önceden böyle bir şey görmedik. Bugün biz Kur'an-ı Kerim okuyabiliyoruz. Sen bize ilgi gösterdin, alaka gösterdin diye memnuniyetlerini dile getiriyorlar. Sokakta beni gördüklerinde daha bir farklı davranıyorlar. Daha ince daha mülayim daha yakın davranıyorlar. Ve onlarla iletişim kurmada ve kafalarına takılan sorunları çözme ve sormaları noktasında kendilerinde cesaret veriyor. Çünkü biz hocamızla bir arada bulunduk diyorlar. Camimiz sadece namaz kılınan yer olmaktan çıktı. Kur'an'ın öğretildiği, anlatıldığı ve ayetlerinin tefsir edildiği, bayanlar için Kur'an kursu bulunduğu, kreşlerinin bulunduğu sosyal bir alan haline geldi." (AÖ)

"Mahallede istediğimiz kişiye istediğimiz etkiyi kurmamıza yardımcı oldu. Bir istek ve talebimiz olduğu zaman muhtarından tutunda belediye başkanına kadar

ulaşma şansımız oluyor. Çünkü bu program sebebi ile mahallenin yetişkinleriyle bir araya gelmiş oluyoruz ve onlarla tanışmış oluyoruz. Mahalle halkımız bizim de nasıl bir gayret içinde olduğumuzu görünce işlerimiz daha da kolaylaşıyor. Bi ara üç çuval kömür hayrı yapacaktık, ben bi namaz vakti sadece cemaate duyurdum, sonraki namaz vakti namaz çıkışı kapı önü adam kaynıyor. Yani buradaki cemaatimiz bizim mahalledeki sesimiz, elimiz, kulağımız." (MÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten bazı öğreticiler, camiyi sadece namaz kılınan bir yer olmaktan çıkarıp, bayanlar için ayrı erkekler için ayrı ders mahalleri oluşturularak bilgilenme ortamı haline de dönüştürmektedirler. Kur'an eğitiminin yanında ayetlerin tefsirleri içerikli dersler de yapılmaktadır. Bununla birlikte çalışan aileler veya çocuklarının dini eğitimine küçük yaşlarda başlamak isteyen aileler için kreş hizmeti de verilmektedir. Böylelikle camiler toplumun sosyalleştiği bir alana da dönüşmektedir. Bazı varlıklı ailelerin yardımda bulunmak için öğreticilere müracaat ettiği ve öğreticilerin de mahallede ihtiyaç sahiplerine ulaşarak yardımın gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşma konusunda aracılık etmektedirler. Böylelikle de camiler ve öğreticiler mahallede sosyal bir görevin ifası için mahalleye katkı sağlamaktadırlar.

2.2.3. Kursun Hedefleri ve Amaçları

Öğreticilere, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı açabilmeleri için gereken şartlar hakkında neler düşündükleri sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir.

"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın burada bir amacı var. Planlı ve programlı olarak bu eğitimlerin başlaması ve devam etmesi disiplin ister. O anlamda ben belli bir sayı ve belli bir programla devam etmesinin faydalı olabileceğini düşünüyorum ama bütün camilerde ortam aynı değil. Bazı arkadaşların iki öğrencisinin olmasının da mümkün olabilmesi lazım. İki öğrencisi varsa iki öğrenci veya bir öğrencisi varsa bir öğrenci, illa bir sayıya şart koşulması beklenen bir şey değil. Yeter sayı bulmadığı zaman bazı hocaların bu programı açmamasını ben doğru bulmuyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı üç kişi de olsa beş kişi de olsa ders vermeyi destekliyor. Ama koyulan kurallar gereği ek ders ücretinin 15 kişi olduğunda verileceğidir. O zaten öyle bir şeyle ölçülmemeli." (ÇÖ)

"Önceki camilerimizde dersleri yapıyorduk ama herhangi bir resmi başvuru yapmıyordum. Ama dersleri başvuru yaparak yapmamızı istediler çünkü kursiyer sayısı istatistikler açısından önemli olduğu ve hem de öğreticiler için ek ders ücreti alma imkânı olduğunu söylediler. Bu ücretler haftalık 3 günde 6 saat için yansıtılır. Biz bunu ücret için yapmıyoruz. Bizim eğitimimiz ekim ayının ilk haftası olan din görevlileri haftası başlar ve ramazanı şerife kadar devam eder bu da yaklaşık 6-7 ay sürmektedir. Yazın çok nadir kişiler oluyor. Buradaki yaşayan kişiler köylerine gidiyor. Tatile gidiyor. Kış dönemi cemaatimiz açısından dolu dolu geçiyor diyebiliyoruz." (YÖ)

"Sadece şu tarafına takılıyorum. Bu yaz Kur'an kurslarında da aynı. 15 kursiyer olması durumunda ücreti olması, ücret çok da sorun değil. Ama bu ücret sebebi ile bu işi yapmayanlar bu işe yani söz konusu programı vermeye yönlendiriyor, arkadaşlara teşvik oluyor. Ama hocamızın 10 kursiyeri oluyor veya 5 kursiyeri oluyor buna ücret yansıtmıyorlar, bu da sinirlendirebiliyor. Yani ücret konusuna ben takılmıyorum ama bu sayıda kalan hocalarımızı sinirlendirebiliyor. 10 sene 15 sene hiç ücrete takılmadan da bu işi devam ettirdik. Devletimiz şu anda öyle bir uygulama kararı almış ücret veriyor. Bu da teşvik ediyor. Kursun resmi boyutunda hiçbir sıkıntı yok. İsimleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Bilgi Yönetim Sistemi isimli sistemden giriyoruz, amirlerimiz onayladığında programı açabiliyoruz. Resmi olmasa bile camilerde derslerimize devam edebiliyoruz." (KÖ)

"Çok prosedür yok. Açmak isteyen herkes açabiliyor." (AÖ)

"Ek ders ücreti alabilmek için belirli bir sayıyı yakalama şartı var. Bu sayı 15'dir. Müftülüklerden de herhangi bir sende bu var şu yok, sen böylesin veya şöylesin diyerek ayrıştırma veya zorluk çıkartacak bir prosedür yok. Senin teklifini geri çevirmiyorlar. Benim şu kadar kursiyerim var bu programı açmak istiyorum ve bu programı açtığıma dair dilekçemdir deyip imza atıp derslerime başlıyorum. Sekretaryası uzun olan bir şey yok. Ayrıca denetlemeye de geliyorlar. Defterlerimiz var defterimizi imzalayıp gidiyorlar. Ders günleri de tamamen bizim inisiyatifimizde. Haftada 3 gün 2'şer saat olmak üzere. Ama biz tabi ki bu süreyi daha da aşıyoruz." (MÖ)

"Çok prosedür yok ama bu 15 sayısı biraz üzerine konuşulacak bir konu. Başta şunu söylemek istiyorum. İnsanlara yaptığı iş karşılığında bir bedel ödediğiniz zaman o işlerini daha otokontrollü yaparlar. Eğer bir bedel vermezseniz o olayı kendi inisiyatifinde görür ve canım isterse şöyle yaparım canım isterse böyle yaparım diyebilir. Ama insanoğlu yaptığı hizmetin az da olsa bir karşılığını alıyorsa, bu karşılığın hesabı bana sorulacak psikolojisinde olur. Bu çok önemlidir, olaya sadece para açısından bakmak doğru değildir. Mesela bir arkadaşımızın 10 kursiyeri oluyor ve ek ders ücreti alamıyor, bu motive düşüklüğüne sebep olabiliyor. Aynı camide hocanın birisi 15 kursiyeri var birinin 10 kursiyeri, biri ek ders ücreti alabiliyor diğeri alamıyor. Bu çok demoralize bir konu. Mesela bizim camide 3 görevli var. Benim ve arkadaşımın 16'şar öğrencisi var, 3.öğreticinin kursiyer sayısı 15'e yeterli olmuyor. Biz alabiliyoruz ama o alamıyor. Biz de hocamıza bir teklif sunduk. Hocam Veysel hocamla biz aldığımız ücreti 3'e bölelim dedik. Ama hocamızın yoğunluğu olduğu için ders veremedi. Biz bu işi böyle çözdük. Ama görevlileri uzlaşamayan yerlerde bu bi problem olabilir. Sayı olmalı, olmasın diyemem ama bunu bir şekilde minimalize etmek lazım diye düşünüyorum. Cami görevlilerinin fazla olduğu camilerde de farklı bir uygulamanın olması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca 100 saat olan ders saatlerinin de yeterli olmadığını bu sayının daha da fazlalaştırılması gerektiğini düşünüyorum. Ama derslerimiz isteğimiz gün ve istediğimiz saatte yapabilmemiz güzel bir uygulama olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü camilere göre cemaatin farklılıkları olabiliyor. Müftülüğümüze dilekçe ile müracaat ediyoruz ve derslerimize başlayabiliyoruz." (PUÖ)

"Programı resmi açabilmek için bi sayı yok ama ders ücreti için 15 kişi olması gerekiyor. Bu çok olumlu değil. Bu sayıyı toplayamayan arkadaşlar 10 kişi de olsa okutmadan vazgeçiyor. Bu düşünce de çok yanlış bence. Bence 1 ve 1000 e takılmamak lazım. Kur'an öğretimi için bir topluluğun oluşmasına gerek yok bence. Bu sayının olabilecek en az sayıya indirilmesi lazım. Hoca 5 kişi de olsa 15 kişi de olsa aynı dersi veriyor. Sayıya takılmalar olmasa bu derslerin yarı yarıya artacağını düşünüyorum. Personel teşvik edilmeli. Teşvikten sonra hala kurs yoksa sahaya inilmeli ve o hocaya sorulmalı senin caminde neden kurs yok

diye. Beni gün olarak sıkmamalı sistem bana 3 gün diyor ve 2 saat diyor. Ben böyle düşünüyorum." (GÖ)

"Bu konuda sayıyı dile getirmek istiyorum. Bazen oluyor biz haftalarca 5 kişi veya 10 kişi ile ders yapıyoruz. Bazen oluyor 15-20 kişi oluyor. Bu bazen bizi vicdanen rahatsız edebiliyor, yeter sayı derste olmayabiliyor. Ama böyle bir sayı sınırı olmasa daha rahat oluruz diye düşünüyorum. Açılış konusunda çok prosedür yok dilekçe verip derseler başlayabiliyoruz." (HÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten öğreticiler, söz konusu programı bu güne kadar verdiklerini ve bugünden sonra da hep vermeyi düşündüklerini söylemişlerdir. Öğreticilerin söz konusu programı resmi kuruma yani bağlı bulundukları ilçe müftülüklerine bildirerek başlatmaları hem öğreticiler hem de kursiyerler açısından, programın daha disiplinli ve planlı bir şekilde yürütülmesine yardımcı olmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatmakta herhangi bir zorlayıcı ve yorucu bir prosedür bulunmamaktadır. Söz konusu programı başlatmak isteyen öğreticiler bağlı bulundukları müftülüklere dilekçe vererek herhangi bir yaş ayırımı gözetmeksizin programı başlatabilmektedir. Programı başlatmak için müftülüklerden onay alan öğreticiler kursiyerlerden dilekçeler alarak kursiyerleri programa dâhil etmektedirler. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın herhangi bir camide başlatılabilmesi için kursiyerlerin sayısında herhangi bir alt sınır şartı bulunmamaktadır. Söz konusu program 1 kursiyer ile de başlatılabilmektedir. Ancak öğreticilere ek ders ücreti ödeme yapılması için programa en az 15 kursiyerin kayıtlı olması şartı bulunmaktadır. Ek ders ücreti ödenmesi için 15 kursiyerin kayıtlı olması şartı bazı öğreticileri olumsuz etkilemektedir. Programı yürüten öğreticilerin geneli ek ders ücretini düşünmeden programı yürütmektedirler. Ancak bazen kursiyer sayısı 15'e ulaşmayan öğreticiler programı devam ettirmemektedirler. İki öğreticinin bulunduğu camilerde bir öğretici 15'e ulaşırken diğer öğreticinin ulaşamaması öğreticiler açısından motivasyon eksikliğine neden olmaktadır. Motivasyonu yerinde olmayan öğreticiler ise ya eğitim konusunda verimliliklerini azaltmakta ya da söz konusu programı kapatmaktadır.

2.2.4. Öğreticilerin Programın Bileşenleri (Konular, Öğretme - Öğrenme Ortam ve Süreci, Değerlendirme) İle İlgili Düşünceleri

2.2.4.1. Programın İşlevselliği

Öğreticilere, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'ndan kursiyerlerin beklentileri hakkında neler söylemek istediği ve kursiyerlerin, beklentilerini gerçekleştirme konusunda başarı durumları sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir:

"Camimizde böyle bir program açtığımız zaman öncelikle onlara bir soru yöneltiyorum, bu programdan ne istiyorsunuz beklentiniz nedir? Onlar da çok daha güzel Kur'an-ı Kerim okuyabilmek diyorlar. Herkesin önünde mahcup olmadan okuyabilmeyi hedefliyorlar. Ama bu beklentileri hocalar olarak kanalize edebilirsek ne ala, hocam sadece Kur'an'ı okuyalım dini bilgiler çok önemli değil gibi söylemler olabiliyor. Bu düşünceleri kursiyerlerle konuşa konuşa anlata anlata hangisinin daha elzem olduğunu söyleyerek onları yönlendiriyoruz, değilse kursiyerlerin tamamen kendi inisiyatiflerine bırakırsanız çok farklı sonuçlar çıkabiliyor. (ÇÖ)

"Önceki öğrendiklerinde hatalı oldukları yerleri biz okurken kendi kendilerine fark ediyorlar. Camideki namaz olsun başka şeyler olsun özellikle Kur'an-ı Kerim'de okuduklarının hatalı olduğunu fark ediyorlar. Önce bunu düzeltmek için daha sonra da kursa katılmaya başladığında eğitimin tadını alınca her şeyden nemalanmak için uğraşıyorlar. Hatta bazen oluyor ki ders günümüz olmadığı gün bile bugün gitme başımızda bekle diyorlar. Öğrendikçe daha fazlasını istiyorlar. İmam-hatipler olarak bizler Kur'an'ın manası konusunda çok yeterli olamayabiliyoruz. Belli noktalarda, onların kalplerine işleyecek şekilde ayetlerin manasını öğretmek de onları çok etkiliyor." (KÖ)

"Kursiyerlerimiz üst düzeyde okumuş kesim değil. Onların beklentileri bizim iyi niyetle ve güzel davranışla onlara yaklaşmamız. Onların beklentilerini gerçekleştirmeleri konusunda başarılı buluyorum. Beklentilerini karşılıyorlar. Çünkü ilk geldiklerinde Kur'an-ı Kerim'i okumayı bilmiyorlardı ve şu an Kur'an-ı Kerim'i okuyabiliyorlar. Okuduğumuz ayetlerin manalarını da açıklayınca onlar daha da etkileniyorlar." (AÖ)

"Biz cemaatten son derecede memnuniyet görüyoruz, bu da demek oluyor ki beklentilerini karşılıyoruz. Kendi aralarında bizim anlattıklarımızı söylediklerimizi konuşuyorlar ve birbirlerini ikaz ediyorlar, birbirlerine yardımcı oluyorlar. Daha önceden doğru bildikleri yanlışları kendi aralarında müzakere ettiklerini görüyoruz. Bu böyle miymiş ya ilk defa duyduk diyenler oluyor. Din adına bildikleri yanlışları var. Namaz konusunda ve birbirlerine davranış konusunda olumlu sonuçları görüyoruz. Cemaatimiz birçoğu ya şu programa katılayım da en azından namaz surelerini doğru okuyayım yanlışlarımı düzeltirim, düşüncesiyle geliyorlar. 60-70 yaşından sonra çok detaya inmek zaten mümkün de olmuyor. Aslında haklılar. Bu programın amaçlarından biri de en azından kalan ömürlerinde ibadetlerini daha düzgün yapsınlar. Biz bunun üzerinde çok duruyoruz. Hani bir hadisi şerif var, kıyametin kopacağını bilseniz de bir ağaç da olsa dikin. Bu hadisi biraz daha geniş yorumlamak lazım. Burada sadece ağaç düşünülmemeli, yapacağın iş eğer güzel bir işse yarın kıyametin kopacağını da bilsen de o işi yap." (PUÖ)

"Bu programa gelenler Kur'an'ı öğrenmeye geliyorlar. Kur'an'ı öğrenmek o kişi için yeterli. Kendinin bakış açısı böyle. Ama biz tabi öyle bırakmıyoruz. Kur'an'ı öğrenmeye başlayınca eski yanlışları düzeltme, namaz suresindeki hatalarını düzeltme. Bu düzeltmelerle kendinde bir öz güven oluşuyor. Farklı farklı şeyler öğretmek güzel olur. İşte sizin araştırmalarınızdan sonra neler yapabiliriz ve neler öğretebiliriz bize ışık tutar inşallah. Daha başarılı olmak için çalışma sonuçlarınızı değerlendiririz, böylelikle bize de yol gösterici olur." (GÖ)

"Programa katılanlar genellikle kış döneminde, gecelerin daha uzun olduğu dönemde, çalışanların bu kış döneminde daha çok zamanları olması sebebiyle üç ay veya dört ay katılabiliyorlar. Bunda yine katılım olsa daha iyi olur ama biz onlarda yüzde yetmiş yüzde seksen başarı görüyoruz ve başarılı da oluyorlar. Genellikle Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler, namaz, oruç gibi ilmihal bilgileri üzerinde daha çok duruyorlar, öğrenmeye çalışıyorlar." (PÖ1)

"Kursiyerlerin beklentileri eksiklerini tamamlamak için, kış mevsimi dersler için biraz daha elverişli oluyor. Caminin atmosferini daha uzun süreli teneffüs etmek için. Zamanlarını daha verimli kullanıp, bir şeyler öğrenebilmek için.

Kursiyerler de istikrarlı devam edenler beklentilerini gerçekleştirmektedirler." (PÖ2)

"Kursiyerlerin programa katıldıklarında ilk olarak düşünceleri ben öğrenemem, ben yapamam demekti. Yani programdan beklentileri yok diyecek kadar az diyebiliriz. Bunu kendi mahallemiz özelinde söylüyorum. Camimiz inşaat olduğu için dersleri köy konağında yapıyoruz. Köylü hep oraya gelmek zorunda çünkü köyde gidecek başka yer yok. Çaresizlikten dolayı mecburen oraya geliyor. Süreç biraz geçince ve okuyanları gördükçe onlardan etkileniyor ve acaba bende mi okusam diye yavaş yavaş ortama katılıyor. Bu vesile ile kendisinde bir ışık uyanmaya başlıyor aklında ve ilk olarak belki ile başlıyor. Bir bakmış ki ben bunu başarırım demeye başlamış. Sonunda da elhamdülillah iyi ki gelmişim diyor. İyi ki Kur'an-ı Kerim'i öğrenmişim diyor ve daha da ders yok mu diye sormaya başlıyor. Ne öğrenebilirim merakına giriyor. Sonra Kur'an-ı Kerim'i ilerletenler aşırı derecede tecvide hevesleniyorlar. Kısaca ilk başta ben öğrenemem diye istemeden zorla o ortama gelen kişi sonunda hocam bu ders bize yeterli değil daha da fazlalaştıralım diye bizlerden talepleri oluyor." (HÖ)

"Buraya gelirlerken hiç ümitleri yok, sırf beni kırmamak için veya benim hatırım için geliyor. Ama bir şeyler öğrendikçe ya iyi ki gelmişim diyor." (MÖ)

"Kursiyerlerin bizden beklentileri daha çok tecvit kaidelerini geliştirmek üzerine oluyor. Tecvit konularında inşallah tüm kaideleri tamamladıktan sonra da makamlı okuma konusunda alanında uzman hocalar getirerek bu dersi vermeyi planlıyoruz. Verdiğimiz dersi 2 gün de olsa 3 gün de olsa olması gerektiği gibi hazırlayıp getiriyorlar, bizim söylediğimiz şeylerin dışına asla çıkmadan onu o dersi tamamlayıp geliyorlar ve bu konuda başarılı da oluyorlar. Bizim bunu ilerletmemizdeki önemli sebeplerden biri de Kur'an-ı Kerim hatmi yapmaktır. Her kursiyer Cuma günü sabah 1 cüz alır ve onu okuyamaya çalışır. Her 15 günde bir Kur'an-ı Kerim hatmi yapma imkânı bulmuş oluyoruz. Bu da kendini gayrete getiren bir uygulama oluyor." (YÖ)

Öğreticiler, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı hangi müfredat ile nasıl yürüteceklerini bilmektedirler. Ancak kursiyerlerin de beklentilerini dikkate alarak, onların da programın yürütülmesinde fikirlerine başvurmak, onların programa olan duygusal

bağlarını güçlendirmektedir. Bu sebeple bazı öğreticiler, kursiyerlere derslerde hangi konuları işlemek istediklerini ve dersi nasıl işlemek istediklerini sormaktadırlar. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na öğreticilerin gözlemleri ile kursiyerlerin katılmalarının amacı, öncelikle Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenmek, bilenlerin de hatalarını gidererek Kur'an-ı Kerim'i daha doğru okuyabilmektir. Bununla birlikte ilmihal bilgilerini öğrenmek ve daha önceden öğrenmiş olduğu bilgileri tazelemek, yanlışları varsa onları düzeltmektir. Öğreticilerden bazıları Kur'an-ı Kerim okurken, okunan ayetlerin mealleri ve tefsirleri üzerinde durmaktadırlar. Ayetlerin meal ve tefsirlerinin üzerinde durmaları kursiyerlerin söz konusu programdan istifadelerine olumlu katkıları olmaktadır. Kur'an-ı Kerim okuma konusunda iyi düzeye ulaşan kursiyerler cüz paylaşımları yaparak haftada bir veya on beş günde bir Kur'an-ı Kerim hatimleri yapar düzeye ulaşmaktadırlar. Tüm bunlarla birlikte aslında vakitleri daha doğru değerlendirerek, gönül dünyasında mutlu ve huzurlu bir Müslüman olarak yaşamak vardır. Kış mevsiminde gecelerin uzaması ve dışarıda vakit geçirme süresinin azalmasıyla öğreticilerin cemaati söz konusu programa katılımlarının artması için teşvikleri artmaktadır.

> *"Program esnasında her şey tam tıkırında gitmiyor elbette, bırakanlar oluyor vs. onlarla görüşüyoruz ve bir şekilde devam etmesini sağlıyoruz. Başarı da mutlaka oluyor çünkü çalışmanın karşılığı muhakkak var."* (ÇÖ)

> *"Cemaatimizi kendi durumlarına göre değerlendirecek olursak yüzde doksan başarılı buluyorum. Yüzde yüz başarılı olmalarını bekleyemem elbette."* (KÖ)

> *"Bu program yokken bir yere gittiğimizde gözümüz arkada kalıyordu, ezanı kim okudu, namazı kim kıldırdı, camiyi kim kitledi. Ama bu program olduktan sonra kursiyerlerimiz arasından namaz kıldıracak seviyeye ulaşanlar oldu. Gözümüz de arkada kalmıyor. Öyle bir faydasını da gördük."* (MÖ)

> *"Biz Cuma günü akşamları kursiyerlerden Kur'an-ı Kerim, yasin-i şerifi güzel okuyanlar arasında seçim yaparak cemaatin huzurunda okutuyoruz. Biz bu iyi okuyanlara mihrabı vererek aslında onlara örnek gösteriyoruz, teşvik sağlamaya çalışıyoruz. Diyoruz ki siz de gelir okursanız siz de bu mihraba geçme fırsatı bulursunuz demek istiyoruz. Bizim amacımız da cemaatimize bu motiveyi sağlamak."* (PUÖ)

"Kişiden kişiye fark ediyor. Ama kendileri genellikle başarılı oluyor. Kimileri Kur'an-ı Kerim'i öğrenince bırakıyor ve seneye gelmiyor. Bunların sayısı az. Ama çoğu kursiyer program biterken hocam bir sonraki dönem ne zaman başlıyor diye soruyor. Bu kişiler o sene ilk başlayacaklara da güzel örnek oluyor. O sene başlamaya çekinen kişilere kendilerini örnek gösterip, ben de çok korkuyordum yapamam diye ama hocam sayesinde kolayca öğrendik diyor." (GÖ)

"Kursiyerlerimizin hepsini hevesli görüyorum. Başarı olarak bir oran söyleyecek olursak yüzde seksen başarılı oluyoruz diyebiliriz."(HÖ)

Kursiyerlerin başarı durumu yaş ve seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı gönüllük esasına dayalı bir program olduğu için katılımcıların tamamı gönüllüler tarafından oluşmaktadır. Katılımcılar gönüllü olarak katıldıkları için kursiyerler genellikle başarılı olmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmeyenler Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenmişlerdir. Kur'an-ı Kerim okumasını bilenler okuyuş hatalarını daha aza indirebilmektedirler. Kur'an-ı Kerim'i daha yanlışsız okuyan kursiyerler ders arkadaşları ile birlikte haftada veya on beş günde Kur'an-ı Kerim'i hatim yapabilir duruma gelmektedirler. Kursiyerlerden durumu daha başarılı olanlar meclis önünde Kur'an-ı Kerim okuma veya Cuma geceleri namaz öncesinde cemaatin huzurunda Kur'an-ı Kerim veya yasini şerif okuyabilir duruma gelmektedirler. İlmihal ve Siyeri-i Nebi dersleri hakkında da daha iyi seviyeye gelmektedirler. Ayrıca namaz kıldırma konusunda yeterli duruma gelen kursiyerler de öğreticilerin izine gittikleri zamanlarda onların yerine namaz kıldırma görevini de yapmaktadırlar. Öğreticilerin bu şekilde uygulamalar yapmaları diğer kursiyerleri veya programa katılmayan diğer cemaati de Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılmaya teşvik etmektedirler. Yani programa gönüllü ve istekli gelen kursiyerlerin her biri başarılı olmaktadır.

2.2.4.2. Muhteva

Öğreticilere, kurs esnasında, hazırlanan herhangi bir program veya müfredatı takip edip etmedikleri sorulmuş varsa yeterlilik durumları sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir.

"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu Kur'an müfredatı biraz daha Kur'an Kurslarının müfredatına benziyor. Ama ben Kur'an-ı Kerim, sureler ve belli fıkhı konularını cemaatin durumuna göre işliyorum. Müfredat çok güzel ve özenle hazırlanmış, ondan da istifade etmeye çalışıyorum." (ÇÖ)

"Resmi programım var. Onu takip ederken programın dışına çıkabiliyorum. İlla programa takılı öğretemezsin. Sonradan katılanlar oluyor, gidenler oluyor kapasite durumuna göre kursiyerlerin durumu farklı oluyor. Yani bu programı yüzde yüz uygulama şansım var mı? Yok. Ama bir programımız var tabii ki. Nedir mesela bir İhlas suresinin öğrenilmesi Kevser suresinin öğrenilmesi veya bir Asr suresinin öğrenilmesi. Bunları öğretiyoruz, yer ve zaman dışında da programın haricinde bilgiler de veriyoruz." (KÖ)

"Diyanetin müfredatı var zaten. Onun haricinde takip ettiğimiz bir program yok. Az çok kendi bilgi ve tecrübelerime göre bir yol tutturduk ve cemaat özelinde dersleri takip ediyorum." (AÖ)

"Başkanlığımızın hazırladığı müfredatı takip ediyorum. Ama onu da özet olarak uyguluyorum. Ayrıca şunu dile getirmek istiyorum. Kursiyerlere veya yazın çocuklara Kur'an öğreteceğim diye namaz kıldırmayı veya diğer ahkâmı uygulama ve açıklamayı ihmal ediyoruz. Bu süreçte Kur'an öğretimi ile beraber ilmihal bilgilerini de vermemiz bir o kadar önemli. Çünkü adam namazda ne okuyacağını bilmiyor bilmediği için de o bilgisi ona fayda vermiyor. Ben Kur'an-ı Kerim öğretimiyle beraber öncelikli olarak namaz sureleri ve namaz nasıl kılınırı çok işliyorum." (MÖ)

"Üç kur olarak hazırlanmış olan dinimi öğreniyorum kitabını takip ediyoruz. Ayrıca başkanlığımızın hazırlamış olduğu müfredatı da takip etmeye çalışıyoruz. Yalnız o müfredatı birebir takip etmeye cemaatin durumu yeterli olmuyor, o müfredat bize yol gösterici oluyor." (PUÖ)

"Diyanet İşleri Başkanlığı 2010 yılında hazırladığı ders programı var. Bu programın ismi daha önce Akşam kursları idi sonra isim Camilerde Kur'an Öğretim Programı olarak değişti. İtikat, ibadet, siyer, ahlak ve Kur'an-ı Kerim olarak, o programa uygun olarak derseler devam ediyoruz." (PÖ1)

"Müfredat olarak başkanlığımızın hazırladığı müfredatı uygulamaya çalışıyoruz. O müfredatı ben cemaatimizin seviyesine uyarlayarak işlemeye çalışıyorum." (HÖ)

Öğreticiler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış müfredat ve programı yeterli bulmaktadırlar. Dersleri de hazırlanan müfredata göre işlemektedirler. Ancak bazen ayrılan veya programa sonradan dâhil olan kursiyerler olduğu için müfredatı birebir uygulamanın mümkün olmadığını söylemişlerdir. Kursiyerlerin genel durumlarına göre programı yürütmeye çalışmaktadırlar. Bazı zamanlarda kursiyer özelinde uygulamalar yapma ihtiyacı olabilmektedir. Müfredatın Kur'an ezberleri kısmı Kur'an kursu öğrencileri düzeyinde olduğunu söyleyen öğreticiler de bulunmaktadır. Ama öğreticiler genellikle müfredatın kursiyer seviyelerine uygun olduğunu düşünmektedirler. Hazırlanan müfredata uygun olarak söz konusu programı yürütmektedirler.

"Herhangi bir müfredatı takip etmiyorum. Dersleri kursiyerlere göre işleyip onların durumlarına göre ilerletiyorum." (YÖ)

"Takip ettiğim bir program yok. Kursiyer özelinde takip ediyorum. İleride tecvit okutma fırsatımız olmaz diye bazı yerlerde tecvit uygulaması yapmaya çalışıyorum." (GÖ)

Öğreticilerden bir kısmı, hazırlanan müfredatı takip etmeden tamamen kursiyerlerin durumları ve seviyelerine göre programı yürütmektedirler.

Öğreticilere, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı hakkında önerilerinin neler olduğu sorulmuştur. Konu hakkında öğreticiler şunları söylemişlerdir.

"Bu işi çok güzel yapan hocalarımız var. Çok güzel hizmet eden arkadaşlarımız var. Daha iyi bilgilerle bunlar geliştirilir ve tekrar bizim de faydalanacağımız bilgiye dönüştürülür dileklerimle." (ÇÖ)

"Böyle bir çalışma hazırlamanız çok memnuniyet verici bundan dolayı size de çok teşekkür ederim. Size de başarılar diliyorum." (YÖ)

"Bu eğitimde fiziki şartlar çok önemli. Yapılan camilerde bu hiç göz önünde bulundurulmuyor. Camilerimiz plansız yapılıyor. Mahalle camilerinin planlı

yapılması gerekiyor. Mesela çay ocağı olmalı. Ders için ayrı mekân olmalı. Böylelikle biraz daha cemaatimizi buralarda tutabiliriz." (KÖ)

"Ben size çok teşekkür ediyorum bu konuyu seçtiğiniz için. Benim tavsiyem görevli arkadaşların elinden geldiği kadar bu iş üzerinde elini taşın altına koymaları gerekiyor. Biz nasıl faydalı oluruz deyip elini taşın altına koymaları gerekiyor. Çünkü insanlarla diyalog farklılaşıyor. Daha saygın bir ortam ve birbirlerine ünsiyet kazanmış bir muhabbet ortamı oluşuyor. Hatta biz zaman zaman, ben başlattım, ilk derste onlara ben tatlı ikram ettim. Onlar da haftada bir veya iki haftada bir tatlı getiriyorlar. Bir iş yapmak istiyorsak önce bizim adım atmamız gerekiyor. Sonrası kendi kendine geliyor. Böyle hoş bir ortamda derslerimize devam ediyoruz." (AÖ)

"Ben imamlığı çok seviyorum. Bana Ankara'ya vali ol deseler emin ol şu görevi bırakmam. Benim görüşüm. Nasıl ki bir valinin odası güzel oluyorsa benim odam da güzel olmalı. Nasıl ki sinemalar, yönetim odaları vs. yerler temiz oluyorsa benim camim de temiz olmalı. Benim camim tertemiz olmalı nizam ve intizam içinde olmalı, bütün hocalarımızın da bu görevi bu şekilde önemsemelerini ümit ediyorum. Ayrıca kıymet verip bu kadar hoca arasından beni seçip benimle görüşme yaptığınız için çok memnun oldum. Amacım sizin çok kıymetli bu çalışmalarınıza bir faydam olmasıydı. Bu çalışmanız için de size başarılar diliyorum." (MÖ)

"Din eğitimi, Kur'an eğitimi iç içe değinmek istediğim bir konu var. Erkeklere oranla kadınlar din konusunda daha az bilgili olduğu söyleniyor. Erkekler namaz kılmasalar bile haftada bir gün bile olsa Cuma namazına gelirler. Cuma günü Cuma vaazı olsun, hutbe olsun bir takım bilgiye sahip oluyorlar. Türkiye için konuşuyorum, kadınlar Cuma namazına gelmekten mahrumdurlar. Kadınlar, erkeklerin sahip olduğu bu imkâna sahip olmadığı için bu konuda biraz dezavantaj sahibiler. Bu sebeple biz camimizde üst katının üçte birini kadınlara ayırdık. Yaklaşık 6 aydır kadınlar Cuma namazına geliyor. Cemaatten bazı tepkiler oldu. Bir şekilde aşmaya çalışıyoruz. Bu hafta yaklaşık 15 bayana varmış. Bu şu yüzden önemli sahih bilgiler camiler aracılığıyla ulaştırılmalı aksi takdirde yanlış adrese gidiyorlar ve yanlış bilgilere maruz kalıyorlar." (PUÖ)

"Ders saatlerinin toplamda 100 saat olması ve haftada 3 günde 2 saat olması bence yanlış uygulama. Ben her gün ders yapabileyim ve yapıyorum da zaten. Mesela o dersleri günlük 1 saat olarak verebilsek daha iyi olur diye düşünüyorum. Gün ve saat sınırlaması bizi olumsuz yönde etkiliyor. Mesela ben ilk üç gün yapsam kalan 4 günde kişi dersi unutuyor. Ama bizde unutmuyor çünkü ben her gün ders yapıyorum. Ama yönetmeliğe uygun giriş yapıyorum. Ben yine teşekkür ederim" (GÖ)

"Bu programın devam etmesi gerekir. Gençler için açılan hafta sonu programlar da var. Bunlar yeni başladı o yüzden talep az ama o programlara da devam ediyoruz. Cemaatimiz istediği saatte talep edenlerden Kur'an öğrenmek isteyenlere dini bilgiler öğrenmek isteyenlere yardımcı olmaya çalışıyoruz. Soruları cevaplamaya çalışıyoruz, bilemediklerimizi müftülüğümüze ya da fetva kuruluna yönlendiriyoruz. Ayrıca bu programa özel bir kitap basımı yapılmasını bekliyoruz." (PÖ1)

"Ben bu programların çok ama çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bence Diyanet İşleri Başkanlığı bu programları tüm cami görevlilerine mecbur kılmalı. Her camide bu tür faaliyetler yapılmalı. Yapılmalı ki cemaatimizin eksiklerini tamamlamalıyız. Bununla beraber camilerimiz ve görevlileri ile alakalı ön yargıları da yıkmış oluruz diye düşünüyorum." (HÖ)

Öğreticiler, camilerde eğitim faaliyetlerinin yapılabileceği özel yerlerin olmasını önemsemektedirler. Özellikle, yeni cami yapılırken projeleri daha kapsamlı düşünülerek camilerin sadece namaz kılınan yerler olmaktan öte eğitim faaliyetlerinin ve sosyal faaliyetlerin de yapılabildiği yerler olarak planlaması gerektiğini düşünmektedirler. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı için öğreticilere biraz daha sorumluluklar düştüğünü belirterek kursiyere ikramlarda bulunarak onlarla güzel ünsiyet kurmanın verimliliğe ve devamlılığa olumlu katkılarda bulunacağını söylemişlerdir. Öğreticilerin görevlerini sevmeleri ve görevlerinin ne kadar önemli olduğunu hissetmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Öğreticilerin bir kısmı da Camilerde Kur'an Öğretimi Programı ile birlikte camide bilgi aktarımının Cuma namazlarındaki vaazların ve hutbelerin olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda ayrıca hassasiyet göstererek bayanların da Cuma namazlarına katılmalarına imkân oluşturarak bayanların da Cuma namazına katılabilecekleri bir alan oluşturmuşlardır. Böylelikle kadınların da Cuma vaazlarından ve Cuma hutbelerinde dini bilgiler

öğrenmelerine imkân vermişlerdir. Ders saatlerinin toplamda 100 saat olması ve haftada 3 gün 2 saat olması öğreticileri sınırlandırdığını düşünmektedirler. Öğreticiler, ders saatlerinin daha fazla olması ve haftanın her günü ders yapabilme imkânın da resmi mevzuata göre de mümkün olmasını beklemektedirler. Öğreticiler, ilmihal ve Siyeri-i Nebi derslerini Yaz Kur'an kursu için hazırlanmış kitaplardan işlemektedir. Öğreticiler, derslerin daha verimli ve düzenli işlenebilmesi için hazırlanmış müfredata uygun olarak Camilerde Kur'an Öğretimi Programı için ayrıca bir ders kitabı düzenlenmesini beklemektedirler. Bazı öğreticiler, gerek cemaatin olsun gerek namaza gelemeyen kişilerin olsun dini konularda kişilerin eksikliklerini tamamlama konusunda Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın çok önemli olduğunu düşünmektedirler. Söz konusu programın her camide olması gerektiğini söylemektedirler. Öğreticilerin ve kursiyerlerin görüşlerine yer vererek Camilerde Kur'an Öğretimi Programı hakkında hazırlamış olduğumuz araştırma için de her bir öğretici ayrıca memnuniyetlerini dile getirmişler ve hazırladığımız araştırma hakkında her konuda yardımcı olmuşlardır. Konu hakkında araştırmaların daha fazla olmasını ve araştırmadan çıkan olumlu ve olumsuz sonuçlardan haberdar olarak söz konusu programı daha verimli yürütmek istediklerini de söylemişlerdir.

2.2.5. Öğrenme ve Öğretme Durumları

Öğreticilere, program süresince öğrenme ortamı, araç-gereç ve kitaplar anlamında nelere yer verdikleri sorulmuştur. Konu hakkında öğreticiler şunları söylemişlerdir. (Öğrenme ortamı, öğretim yaklaşımı, teknik, projeksiyon, masa, sandalye, tahta vs.)

> *"Materyal kullanımı günümüzde gerçekten önemli. Ben en baştan beri grup çalışması yapıyorum. Elif cüzünden itibaren grup çalışmamız devam ediyor. Elif cüzündeyken harfler üzerinde baya bi duruyoruz, herkes harfleri sindirinceye kadar harfleri geçmiyoruz. Ondan sonraki süreçte de herkes aynı derste oluyor, benim yöntemimde önden gelen arkadan gelen yok. Aynı dersi veriyoruz ve projeksiyonla o gün elif cüzünde hangi dersteysek o dersi yansıtıyoruz. Orada göstererek hem görsel hem de işitsel dile ve telaffuza yansıması için bütün materyalleri kullanmaya çalışıyoruz. Camimizin altında bir dershane oluşturduk. Orada projeksiyon cihazımız da var. Dershanemizi baya verimli kullandığımızı söyleyebilirim."* (ÇÖ)

"Kitaplarımızı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan temin ediyoruz. Elif-ba olsun ilmihal olsun Kur'an-ı Kerim olsun mealli Kur'an-ı Kerim olsun temin edebiliyoruz. Araç-gereç ve kitap hakkında bir sıkıntımız yok. Bu konuda her türlü kitap desteğimizi alabiliyoruz. Onun haricinde araç-gereç olarak bir şey kullanmıyoruz. Kalem ve tahta bize yeterli oluyor. Projeksiyon vs. aletlere ihtiyacımız olmuyor yaşlı eğitimi için." (KÖ)

"DİB kitapları var, ilmihal kitapları var dinimi öğreniyorum kitapları var bunlara benzer Diyanet yayınlarının namazla ilgili oruçla ilgili risaleleri var. Bunlardan müftülüğümüzün bize verdiği program çerçevesinde bunlardan faydalanmaya çalışıyoruz." (PÖ1)

"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kitaplarından yeterince desteği almaktayız. Elif cüzü, Kur'an-ı Kerim, ilmihal bize yeterli olmaktır. Ayrıca rahlelerimiz ve yazı tahtamız dersleri yapmamız için yeterli olmaktadır. Projeksiyon cihazımız var lakin şu an ona ihtiyaç olacak bir durum olmadı." (PÖ2)

"Projeksiyonun kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Anlatılan konular görsel ile desteklense daha kolay anlaşılır. Ama yaşlılarımızın biraz yanlış algılamaları oluyor. Projeksiyonu televizyon gibi algılayanlar oluyor. Bu algıyı kırabilsek çok güzel olacak. Mesela; cuma vaazlarının görsel ile desteklenmesi veya başkanlığımızın yoksul ülkelerde yürüttüğü kurban hizmetleri ve su kuyusu açma hizmetlerini projeksiyonla görseller kullanarak aktarmak çok daha etkili olabiliyor. Bunu sözle ne kadar anlatabilirsiniz ki. Ama kesilen kurbanları ve açılan su kuyusunu gören o insanların sevinçlerini görsel olarak paylaştığınız zaman insanların üzerlerinde etkileri çok daha farklı oluyor. Bunu saatlerce anlatmanızdan daha da etkili oluyor belki de. Cemaatimizin biraz direnci olabiliyor ama bunu zamanla aşabiliriz diye düşünüyorum." (PUÖ)

"Genellikle araştırma yapıyorum, kursiyerlere nasıl farklı bir ders yöntemi bulabilirim. Bu konuda internette araştırmalar yapıyorum. Nasıl daha cemaatin dikkatini çekip onları etkileyebilirim diye. İmkânım olursa da uygulamaya çalışıyorum. Derslerde ilk olarak Kur'an-ı Kerim okuyoruz sonra fıkıh okuyoruz. Ayrıca namaz vakti geldiyse beraber namazımızı kılıyoruz ve uygulama yapmış oluyoruz, bununla beraber cemaate katılımın önemini anlatma

fırsatı bulmuş oluyoruz. Öncelikle ders verdiğimiz yerlerde kütüphane havasının ve ortamının olmasının gerektiğine inanıyorum. Boş bir oda değil de veya sadece Kur'an-ı Kerimlerin olduğu bir oda değil de içinde başka kaynaklarında olduğu kitaplıkların olması gerektiğini düşünüyorum. Projeksiyon olması gerektiğine inanıyorum. Çünkü kursiyerlerin üzerinde etkisinin çok büyük olduğuna inanıyorum. Ben projeksiyonla yaptığım ilk derste önündeki elif cüzünü bırakıyor ve tahtada yansıttığım perdeden okumaya çalışıyor. Sonra projeksiyonu getirmediğim zaman hocam sen o aleti getir ben oradan daha iyi görüyorum ve oradan daha iyi okuyorum diye cihaz için özel talepte bulunuyor. Bu cüzde okumam zor oluyor diyor." (HÖ)

Öğreticiler, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürütebilmek için camilerde ayrı bir öğretim alanın olması gerektiğini ve bu alanın kursiyerlerin başarılarına da etkisi olduğunun farkındadırlar. Öğreticilerden bazıları dersleri işleme konusunda farklılık ortaya koymak için araştırmalar yaparak dersleri daha verimli hale getirmek istemektedirler. Bununla birlikte dersleri işlerken materyal kullanımına önem vermektedirler. Dersleri işlerken materyal olarak yazı tahtası, kalem, silgi, rahle ve projeksiyon aletini kullanmaktadırlar. Kitap olarak da Kur'an-ı Kerim ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı Dinimi Öğreniyorum kitabı kullanılmaktadır. Bazı camilerde ise elif cüzünü büyük broşürlere basarak kullanılmaktadır. Öğreticiler materyalleri yeterli bulmaktadırlar. Derslerin yürütürken kursiyerlerin başarısını etkileyen en önemli hususun öğreticilerin kursiyerlere karşı olan özverisi olduğunu düşünmektedirler. Bununla birlikte diğer materyaller başarı için daha anlamlı olmaktadır. Öğreticilerin bir kısmı projeksiyon aletinin çok faydalı olduğunu, kursiyerlerin öğrenimlerini kolaylaştırdığını düşünmektedir. Kursiyerlerin görsel hafızalarını da devreye girmesini yardımcı olduğunu söylemişlerdir. Sadece derslerde değil vaaz ve hutbelerde veya Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyet ve hizmetlerini anlatıldığı konferanslarda kullanılması hitap edilen kitleye daha iyi anlatımın yapılabileceğini söylemişlerdir. Bu sebeple de ana materyaller ile projeksiyon cihazını da kullanmaktadırlar.

"Şuan her şeyimiz var. Sınıfımızı şark odası şeklinde dizayn ettik. Rahlelerimiz var. Tahtamız var. Kitaplarımız var. Ders için herhangi bir eksiğimiz bulunmamaktadır." (AÖ)

Bazı öğreticiler de camide ders alanı oluştururken, mahalle halkının kültür ve göreneklerini dikkate almışlardır. AÖ rumuzlu öğretici bu konuda hassasiyet göstermiş ve ders alanını yerde minderler koyarak şark odası şeklinde dizayn etmişlerdir.

"Başkanlığımızın verdiği elif cüzler, Kur'an-ı Kerimler ve ilmihal kitapları var. Elif cüzler çok güzel hazırlanmış. Ben ayrıca elif cüzünde olanlar için İstanbul'dan pano halinde hazırlanmış elif cüzü brandaları var ondan da okutuyorum. O da ayrı bir görsel oldu. Cüzle okurken birebir ilgi oluyor ama bu görselden okurken toplu okuma fırsatı bulabiliyoruz. Projeksiyon aletimiz yok. Zaten ilk etapta faydalı olmayacağını düşünüyorum, daha çok Kur'an-ı Kerim okurken faydalı olur diye düşünüyorum. Birebir okurken takip zor ama toplu okumalarda kişi okurken diğerleri de onun okuduğu yere odaklanması farklı bir şey olur. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de toplu okumalarda çok faydalı olur diye düşünüyorum. Onun dışında çok fazla materyale ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum ben." (GÖ)

"Ben caminin manevi atmosferinin bozulmasına karşıyım. Ben hafızlık yaparken biz o manevi havayı saatlerce diz çökerken canımız yanarak hissettik. Ben camilerde sandalye, masa, projeksiyon vs. ben bunlara karşı birisiyim. Ne öğretilmesi gerekiyorsa rahle üzerinde önünde elif cüzü, Kur'an-ı Kerim veya tecvit hangi kitap olması gerekiyorsa o olmalı onun dışında yardımcı materyale ihtiyaç duymuyoruz. Kitaplarımız elbette olmalı. Bu şekilde teknolojik aletler olmasını gerek görmüyorum. Evde koca ekranlı televizyonlar oluyor, Kur'an öğreten programlar da var kursiyerlerin oradan izleme fırsatı olabiliyor. Ama bu kişinin camideki manevi havayı yakalaması mümkün olmayacaktır." (YÖ)

"Başkanlığımız kitap konusunda destek veriyor. Herhangi bir ihtiyacımız yok. Elif cüzü, Kur'an-ı Kerim ve ilmihallerimiz var. Derslerimizi rahleler ve yazı tahtası eşliğinde yapıyoruz. Başka bir ihtiyacımız olmuyor. Yaşlı kursiyerlerde materyal ne kadar çoğalırsa o kadar zorlanıyorlar, bocalıyorlar. Çocuklar gibi değil. Yaşlılarla bu iş buradan olmuyor. Hoca oradan gösteriyor biz de oradan anlamıyoruz zaten deyip programı bırakabiliyorlar. Hoca bize kendisi öğretsin diyorlar. Yetişkinlerde göz göze gelmen gerekiyor, bizzat diz çökmen gerekiyor, bizzat ilgi alaka bekliyor. Ancak öyle olursa hoca bana değer verdi diyor. Önceden hoca hep bilenlere okuturdu bilemeyenler zayıf kalıyordu. O hala

akıllarda kalmış, perdeden okutunca hoca bilenlere okutuyor diyorlar. Ama birebir diz çöküp okuttuğun zaman bunu söyleme fırsatı bulamıyor ve zaten başarı da kaçınılmaz geliyor. Yani yetişkinlerde projeksiyon çok iyi sonuç vermiyor." (MÖ)

Camilerde Kur'an Öğretim Programı'nı yürütürken öğreticilerin kursiyerlere olan özverisi ön plana çıkmaktadır. Öğreticilerin bir kısmı yazı tahtası, kalem, silgi ve rahle vs. temel materyallerin yeterli olduğunu projeksiyon cihazının gerekli olmadığını düşünmektedir. Bu tür teknolojik cihazların kursiyerlerin yaş durumu ileri olduğu için öğrenimi zorlaştırdığını düşünmektedirler. Kursiyerlerin yere oturarak veya masada oturarak ders okumalarını daha mütevazı bulmuş bu tür teknolojik aletlerin ders ortamına girmesini manevi atmosferin dağılmasına neden olduğunu söylemişlerdir. Öğreticilerin öz verisi ve kursiyerlerin diz çökerek gerekirse dizleri acıyarak derslerin işlenmesini daha samimi bulduklarını söylemişlerdir. Kursiyerin asıl başarısını etkileyen şeyin projeksiyon vs. teknolojik aletlerin kullanımı değil öğretici ile kursiyerin karşılık samimi münasebetleri olduğunu söylemişlerdir.

Öğreticilere, kursiyerlerin derslerle ilgili istek ve önerilerini dikkate alma durumları sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir:

"Kesinlikle alıyorlar. Biz sohbet ortamını, hoca öğrenci ortamını en baştan kuruyoruz. Kursiyerlerimin büyük çoğunluğu yani yüzde doksanı benden büyük olmasına rağmen biz dışarda abi kardeş derste hoca talebe olduğu anlayışını yerleştirdik. Derslerimiz çok ciddi bir şekilde geçmesi gerektiğini en baştan anlaşıyoruz. Hocaların dediği gibi ders saati ders teneffüs saati teneffüs. Bütün söylediğimiz şeylerin geri dönüşümü de güzel oluyor. Çünkü en baştan güzelce anlaşıyoruz. Bunları yaparsak sonuç böyle olur, bunları yaparsak sonuç böyle olur diye konuşuyoruz. Bir yayı germe sürecimiz muhakkak oluyor. Sonrası da geliyor zaten." (ÇÖ)

"Kursiyerler bizim istek ve önerilerimizi dikkate alıyorlar. Mesela birisi hasta olsa veya taziyesi var, ziyarete gidelim mi dediğimizde hocam elbette gidelim siz uygun görüyorsanız diyorlar. Onun dışında verdiğimiz eğitimle alakalı şu kaynaklardan da faydalanın dediğimde dikkate alıyorlar. Biz de genellikle başkanlığımızın kaynaklarından başka kaynaklar önermiyoruz. Başka

kaynaklara yönelen olursa da kırmadan incitmeden vazgeçirmeye çalışıyoruz." (YÖ)

"Tavsiyelerimizi dikkate alıyorlar. Evde şu kadar okuyun gelin diyorum, aynen uyguluyorlar. Senin şuralarda hatan var diyorum onu düzeltmeye çalışıyor. Günlük 2 sayfa okuyoruz biri okurken diğerleri takip ediyor. Üç dört kişiden sonra tekrar başa dönüyoruz. Böylelikle 3-4 defa okunmuş oluyor. Diğerleri de hatalarını düzeltmiş oluyor." (AÖ)

"Evet, alıyorlar, hocam ben filancaların yanında okumaktan utanıyorum beni ayrı okutur musunuz? Önce siz okuyun sonra ben okuyayım diyor veya ben siz ayrı bir zamanda kimse yokken okuyayım diyor. Gülerler diyor. Küçüklükten gelen yanlış okumalar hemen düzelmiyor, o yüzden gülmelerinden korkuyorum diyor ve tezce programı bırakıp gidebiliyorlar. Ben onları ciddiye alınca onlar da bizi ciddiye alıyorlar elbette. Söylediğimiz dersleri aynen yapıyorlar." (MÖ)

"Kısmen dikkate alıyorlar. Biraz önce defter kalem örneğini verdim. Hocaya karşı bir saygıları var. Bir ders verdiğimiz zaman elinden geldiğince yapmaya çalışıyorlar. Yani kendi kişiliklerine göre bizim uyarılarımızı dikkate alanlar da var fazla dikkate almayanlar da var." (PUÖ)

"Kur'an eğitimi deyip geçmeyelim. Bir kişi camiye gidip geliyor, Kur'an'dan haberi yoksa eline almıyor. Eline almadığı için hiçbir yönüyle almıyor. Ama şimdi Kur'an'ı eline alsa okuyor bi bakıyor ne demek istiyor diyor mealine bakıyor. Bu iş bir zincir halinde ilerliyor. İsteklerimizi dikkate alıyorlar. Tatlı cezalarımız oluyor. Üç günden fazla gelmediyse dördüncü gün gelirken elinde baklavayla geliyor. Aslında geç kalmak da istemiyor derslerine. Dersler toplu gittiği için verdiğimiz dersi yapıyorlar. Hızlı okumak gibi bir derdim yok doğru okumak diye bir derdim var." (GÖ)

Öğreticiler, programı yürütmeye başlatırken kursiyerlerle dersleri işleyiş disiplini hakkında konuşmaktadırlar. Kursiyerlerin yaş olarak geneli öğreticilerden büyük olduğu için derslerde hoca öğrenci ders haricinde abi kardeş durumuna önem vermektedirler. Kursiyerler, öğreticilerin hasta veya taziye ziyaret önerilerini önemsemektedirler. Bu öneriler ayrıca kursiyerlerin birbirlerine bağlılıklarını artırmakla birlikte kursiyerler tarafından memnuniyetle de karşılanmaktadır. Kursiyerler zamanında dini bilgileri

öğrenememelerinden dolayı kendi iç dünyalarında eziklik hissetmektedirler. Derslerde öğreticilerin hata ikazı yaptığı yerler ve konularda kursiyerler o yer ve konu hakkında ayrıca çalışmalar yürüterek hata ve eksiklikleri tamamlamaya çalışmaktadırlar. Bazı kursiyerler çok çekingen olup toplum önünde okuma problemi yaşayarak öğreticilerin istek ve taleplerine cevap verememektedirler. Bu sebeple öğreticiler bu kursiyerleri kırmadan dersleri ayrı bir yerde birebir işlemektedirler. Öğreticiler söz konusu programdan önceden cami ihtiyaçlarını giderme konusunda bir takım zorluklar yaşarken artık söz konusu programa katılan kursiyerlerle cami ihtiyaçlarını giderme konusunda zorluk yaşanmadan daha kolay halledebilmektedirler. Cami ihtiyaçlarını karşılama konusunda kursiyerler diğer cemaate göre daha aktif durumda olmaktadırlar. Öğreticiler tarafından yapılan ikazlar genellikle dersle alakalı olmaktadır. Öğreticiler söz konusu programı çok önemli görmektedirler. Çünkü cami cemaati namaza gidip geliyor ama Kur'an'ı okumayı bilmiyorsa Kur'an-ı Kerim'le hiç ilgilenmemektedirler. O sebeple cemaatin Kur'an-ı Kerim öğrenmesi için hayati öneme sahiptir. Derslerini zamanında yapamayanlara tatlı cezası uygulayan öğreticiler bulunmaktadır. Bu uygulamanın kursiyerleri derslerini tamamlamaları için ayrıca teşvik ettiğini söylemişlerdir. Bazı kursiyerler gerek dersle alakalı olsun gerek diğer konularla alakalı olsun yapılan uyarıları dikkate almaya çalışmaktadırlar. Ancak bazı kursiyerler yapılan ikazları fazla dikkate almadıkları olabilmektedir. Öğreticilerin dersler esnasında yaptığı ikaz konuları dersler haricinde kursiyerler arasında otokontrol kurulmasına da vesile olmaktadır. Kendi aralarında hocamız şöyle demişti ve ikaz etmişti diye kursiyerler birbirlerini ikaz etmektedirler. Öğreticilerin kursiyerlere yaptığı ikazlar onların evlerinde de karşılık bulmaktadır. Öğreticilerin ikaz ettiği konu hakkında kursiyerler ailelerine ikazlarda bulunmaktadırlar.

Öğreticilere, derslere girmeden önce özellikle yapmış olduğu hazırlıklar hakkında soru yöneltilmiştir. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir:

> *"Özellikle tecvit konularına hazırlanıyorum. Kur'an-ı Kerim'i zaten okuma konusunda problem yaşamıyoruz. Derslerde cemaatin birbirlerini takip ederek hatalarını buldurmaya çalışıyoruz. Tecvitle alakalı anlatımı biz yapıyoruz. O günkü anlatacağım derse güzelce hazırlanıp geliyorum. Çünkü tecvit kurallarını unutma ihtimalimiz yüksek oluyor."* (YÖ)

> *"Eğer ezber çalışacaksak bir surenin ezberini yapacaksak ben kendim önce onu evde okuyorum. Manasını okuyorum, tefsirini okuyorum. Hangi kelimeleri öne*

çıkarmam gerekiyor ona bakıyorum. Yaş seviyesine göre nasıl anlatmam gerektiğini düşünüyorum. Yani bunları yatağımda da çok düşünüyorum. Yani kişiye göre de anlatman gerekiyor. Mesela şimdi Yüksel abiye çok samimi şekilde anlatabilirken bir başkasına başka yoldan anlatman gerekiyor. Aynı konuyu belki üç dört çeşit anlatman gerekiyor. İnsanların bakış açıları da çok değişik olabiliyor konulara." (KÖ)

"Onlara dersin haricinde nükteli ne söyleyebilirim, ne dokundurucu olabilir. Bir fıkra bir mizah bir şeyler hazırlar derse muhakkak öyle giderim. Bizim fıkhımız Kur'an'da zaten. O günkü ayetlere rahat mana verebilmek için derse girmeden önce ayetlerin meallerine bakıp öyle giriyorum." (AÖ)

"Önce listemi bi incelerim, kimin dersi nerede. Kim hangi derste kalmış buna bakarım. Mesela ezberde hangi dersteyiz Fil suresi. Fil suresi nerede inmiş, hangi olay vaki olmuş da inmiş bunları araştırıyorum ve derste anlatıyorum. Onların en çok hoşuna gidecek üslupla onları usandırmadan anlatmaya çalışıyorum. Hem kursiyerlerin zihninde daha kalıcı oluyor, hem de bizim gelişimimize fırsat vermiş oluyor." (MÖ)

"Derse girmeden önce o gün ne anlatacaksak veya hangi sayfayı okuyacağız daha önceden müzakere ediyorum. Şunu anlatacağım, bu konuda cemaat bana ne gibi sorular sorabilir bunları düşünerek o şekilde hazırlanıyorum." (PÖ1)

"O günkü derste hangi konuyu anlatacaksam, hangi konu üzerinde duracaksam onu tespit ediyorum. Eksiklerim varsa onları tamamlıyorum. Ona göre kursiyerlerin karşısına çıkıyorum." (PÖ2)

"Muhakkak var. Cami cemaatimiz seviyesi için çok hazırlık yapmaya gerek yok aslında. Ama sizin görevinizi daha istekli, arzulu, bilinçli, planlı, projeli ve samimi yaptığınızı görmeleri çok önemli. Bu karşı tarafta da hocamız üzerine düşeni yapıyor, biz de yapmalıyız mesajını veriyorsunuz." (PUÖ)

Öğreticiler derslere gelirken ders özelinde hazırlıklar yaparak derslere gelmektedir. Herhangi bir sayı gözetmeksizin, derslerde kursiyerlere mahcup olmamak için öğreticiler derslere hazırlıklı gelmeyi önemsemektedir. Mesela tecvid dersi daha çok kural bilmeye dayalı bir ders, tecvid dersine gelirken o ders için ve geçmiş dersler için özellikle konu

tekrarları yaparak bilgileri taze tutmaya çalışmaktadırlar. Ezber dersinde veya yüzünden okunacak yerde ise ezber yapılacak surenin ve yüzünden okunacak o yerin okunuşunu dersten önce tekrar yaparak surenin mealini, ayetlerde öne çıkan kelimeler ve konular üzerine özellikle çalışmalar yapmaktadır. Hatta bu vesile ile ailelerin yıkımına engel olunan durumlar bile olmaktadır. Öğreticiler derslere hazırlanırken ders konularının haricinde nükteli sözler, fıkralar ve mizah içerikli konularda hazırlıklar yaparak derslerin daha verimli ve eğlenceli geçmesine neden olmaktadır. Böylelikle kursiyerler kendilerini daha değerli hissetmektedirler. Bu his kursiyerlerin derslere daha iyi çalışmalarına ve derslerde başarılı olmalarına olumlu katkısı olmuştur. Dersler konusunda kendine güvenen ve uzun yıllar programı yürüttükleri için derslere hiçbir hazırlık yapmadan gelen öğreticiler de bulunmaktadır.

2.2.6. Öğretici Bakış Açısıyla Kursiyerin Kazanımları ve Program Çıktıları

Öğreticilere, program esnasında verdikleri hizmeti değerlendirecek olsalar neler söylemek istedikleri sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir:

> *"Daha iyi yapmak için içimizden çok şeyler geçiyor. Bir şeyler yapmak istiyoruz, daha iyinin olabileceğini. Çünkü eğitim metotlarında en iyi diye bir şey yoktur. En iyi araştırılır, geliştirilir ve değiştirilebilir. Bunu yıllar önceden beri görüyoruz ki Kur'an öğretiminde herkesin bir metodu oluyor. Yaşı çok yüksek olan yani 85 yaşında olup da daha önceden hiç Kur'an-ı Kerim öğrenmemiş olup da şuan Kur'an-ı Kerim'i öğrenmiş olanlar var. Allah o yaşta nasip etmiş. Onların öğrendiğini görünce, başlangıçta ben de onlar derslere gelsinler en azından sevap alsınlar diye düşünürken onların da öğrendiğini görünce gerçekten öğrenmenin yaşının olmadığını bizzat görmüş olduk."* (ÇÖ)

> *"Programı, Kur'an eğitimi olarak görmüyorum. Sabah namazı ile başlıyoruz yatsı namazına kadar devam ediyor. Sabah namazından önce meal ve tefsir dersi oluyor, bu dersleri de sadece anlatım değil soru cevap şeklinde yapıyoruz. Anlamadıkları yerleri sorma imkânı oluyor. Sabah namazından sonra Kur'an-ı Kerim ve tecvit eğitimi veriyoruz. Öğle namazından önce ilmihal ve fıkıh dersimiz oluyor. İkindi namazından önce başkanlığımızın bize vermiş olduğu bir kitap var din görevlisinin 365 günü isimli kitap, o kitabı işliyoruz. Akşam namazından sonra da hiç Kur'an-ı Kerim'i bilemeyenlerin dersi oluyor.*

Camimizin bulunduğu yer itibarı ile burada çalışan sayısı çok fazla ve insanlar çok geç saatte işten geliyor. Geç olmasına rağmen akşam namazından sonra olsun yatsı namazından sonra olsun bir şekilde camiye gelmesini sağlayıp o günkü dersi almalarını sağlıyoruz. İlmihal olsun Kur'an-ı Kerim olsun tecvit olsun biz bu dersleri bir bütün olarak görüyoruz ve derslerimizi gün boyu yapmaya çalışıyoruz." (YÖ)

"Camide cemaat ile imamın arasındaki sevgi ve saygı ortamı çok değiştiriyor. Cemaatin size bakış açısı çok değişiyor. İmam hakkında düşünceleri çok değişiyor. İnsanların camiye gelmesine vesile oluyor. Bazen korkup gelmeyenler oluyor, onları bir şekilde ikna ediyorsun getiriyorsun ve sıkıntı olmadığını görüyorlar. Zaman zaman derslerimize cemaatten neler yapılıyor diye merak edip katılanlar oluyor, biz onları ikna etmeye çalışıyoruz. Yani hiçbir şey sorma ve yapma, sadece yanımızda otur diyoruz alışması için. Ondan sonraki görüşleri çok farklı oluyor, bilmediklerini anladıklarında bazen utanıyorlar. Onların o utancını ve bilmediklerinin bir ayıp olmadığını anlatıyoruz. Bunlar programla cami ve cemaat arasındaki bağı çok güzel oluşturuyor. Böylelikle o kişiler de derslere gelmeye başlıyorlar." (KÖ)

"İnsanlara faydalı olmak ve kitabımızı öğretmek için ve birbirimizi daha iyi tanımak için geçen sene elif be ile başlayan süreç bugün yüzlü sayfalara kadar gelmiş durumdayız." (AÖ)

"Şunu görüyoruz, cemaatimize Fatiha oku diyoruz ilk defa okuyanlar var emin olun çok yanlışları var subhanekede bile bir sürü yanlışları var. Hocam bunları düzettik, artık namaz bana çok huzur veriyor, namazlarımız daha maneviyatlı geçiyor diyorlar. Geç kalmışız hocam diyorlar. Manen daha güç kazanıyorlar bununla beraber bir özgüven oluşturuyor." (PUÖ)

"En azından şu oluyor. Program başında kursiyerleri toplarken bir endişe oluyor, acaba ben yapabilir miyim? diye düşünüyorlar. Önce onları derse oturtturup başlıyorum. O zaman da yapamam diye bir şey yok diyorum. Ben bu işi yıllardır yapıyorum ve senin de bu işi yapacağına garanti veriyorum deyip sizin gibi niceleri bu korkularla başladılar ama onlara da kendilerine inanamadılar. Ama bir yıl sonra Kur'an-ı Kerim'i çok güzel okudular. Bu

tamamen Kur'an-ı Kerim'in mucizesidir. Sen gayret edersen azmedersen o sana kendini gayet öğretir. Okumazsan da kendin kendine unutturur. O kişinin bakışından anlıyorsun zaten ben yapamam ben anlamam düşüncesiyle bakıyor sana, anlıyorsun. Zamanla yapabildiğini görünce ve anlamaya başlayınca onun gözündeki parıltı ve sevinç her şeyi unutturuyor sana. Bir de şöyle oluyor. Cemaat için her cami onun camisi, özel bağlayan bir sebep yoksa. Ama şimdi bizden ders alanların camisi burası. Benim camim diyor. Sahipleniyor camiyi ve sana karşı sevgisi muhabbeti daha farklı oluyor." (GÖ)

"Kursiyerlerden 65-70 yaşında olup da ben Kur'an-ı Kerim'i yapamam ve öğrenemem diyenler vardı, şu anda onlar kendilerince hedef yükseltmişler ve hocam ben yasini ezberleyeceğim diyorlar. Ben burada göreve geldikten sonra bu programı açtıktan sonra başka yerlere giden insanlar yaklaşık bir sene sonra Ankara'dan özellikle beni arayıp hocam bu çocuğumu yazın köye gönderiyorum ona sen bizzat Kur'an-ı Kerim'ini, fıkhını öğret. Bunun gibi birçok telefon alıyorum. Buna ben bizzat şahidim. Biz burada bu programı açmasaydık belki o kişileri kazanamayacaktık." (HÖ)

Öğreticiler her zaman en iyi eğitimi vermek istemektedirler. Ancak zamanla kursiyerlere derslerin hangi metotla nasıl öğretileceği hakkında daha iyi deneyim ve tecrübe kazanmaktadırlar. Öğreticiler söz konusu programı başlatırken, kursiyerlerin yaşları itibariyle çok şeyler öğrenemeyeceğini ancak Kur'an ile vakit geçirmenin sevabını almalarını düşünürken kursiyerlerin beklenenden daha çok başarılı olduklarını söylemişlerdir. Bazı öğreticiler tüm vakit namazlarının öncesini ve sonrasını derslerle doldurmuşlardır. Herhangi bir ders ve konu ayırmaksızın kursiyerlerden de talep olduğu için kursiyerlerin günlerinin dolu bir şekilde geçmesine vesile olmaktadırlar. Öyle ki öğreticiler kursiyerler ile tecvid dersleri yapar duruma gelmektedirler. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın en önemli katkılarından birsi de cami ile cemaat arasında, görevliler ile cemaat arasındaki bağların kuvvetlenmesine olumlu katkıda bulunmasıdır. Mahalle halkının cami ile görevliler arasında bir köprü kurulmasına vesile olmaktadır. Gerek halktan olsun gerek cami cemaatinden olsun, ne dersleri yapılıyor diye merak edip derslere misafir olarak katılıp da öğreticilerin ikna ettikleri kursiyerler olmasına aracılık da etmektedir. Bu sebeple cemaatin camiye, diğer görevlilere ve öğreticilere daha çok kıymet vermesine neden olmaktadır. Mahalle halkının camiyi daha çok benimsemesine vesile olmaktadır. Camilerde cemaatin bilgi seviyesinin

düşük olması bilinen bir durumdur. Öğreticilerin Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatmaları ile dini bilgiler konusunda yetişmesine olanak sağlamaktadır. Dini bilgilerini öğrenmeleri sebebiyle nerelerde hangi hataları yaptığını görmeleri ve söz konusu program aracılığıyla o hatalarını düzelterek dini yaşantılarında ve ibadetlerinde daha doğru, daha huzurlu ve mutlu olmalarına imkân sağlamaktadır. Bilgi kirliliğinin çok fazla olduğu zamanımızda doğru bilgiyi doğru kaynaktan almalarına vesile de olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i okuma ve öğrenme konusunda kendilerinde özgüven eksikliği olan kursiyerlerin okumayı öğrendiklerinde kendilerine güven duyma konusunda yardımcı olmaktadır. Köylerde bu şekilde çalışmalar yapan öğreticilere yaz tatillerinde şehirde oturan o köylüler Yaz Kur'an Kurslarını daha verimli geçireceklerini düşündükleri için çocuklarını göndermek için talepte bulunmaktadırlar.

Öğreticilere, kursiyerlerin, programda elde etmiş oldukları kazanımları aile fertleri ile paylaşmalarını teşvik etme durumları sorulmuştur. Öğreticiler konu hakkında şunları söylemişlerdir.

> *"Özellikle cami derslerinde yetişkin insanların evde ailesiyle, eşiyle, çocuklarıyla hatta torunları ile paylaşım yapmalarını istiyoruz. Öğrendiği bilgileri paylaşan bir dede ve yetişkinlerin geri dönüşümleri muhakkak olumlu oluyor. Özellikle belli bir yaşa kadar Kur'an-ı Kerim'i öğrenmemiş yetişkin cemaatimizde ben bunu gördüm. Emekli olup da başka işi olmayan bu kişilerin cami derslerine katılmanın tadını almış olması, Kur'an okumanın tadına varmış olması çok daha güzel dönüşümleri oluyor. Kimisi burada öğrendiklerini eşine anlattığını kimisi torunu ile beraber harfleri okuduğunu Kur'an-ı Kerim'i okumaya çalıştığını bizlere anlatıyorlar."* (ÇÖ)

> *"Elbette biz zaten söylüyoruz. Derslerde işlediğimiz konuları eşleri ile çocukları ile torunları ile paylaşmalarını söylüyoruz. Nasıl ki burada okuduğumuz dersler sebebi ile bir manevi hava oluşuyor. Bu derslerde öğrendiğimiz bilgileri evimize ailemize aktardığımız zaman o manevi havanın evlerimizde de oluşacağını söylüyoruz."* (YÖ)

> *"Burada duyduklarınızı ve öğrendiklerinizi aileleriniz ile paylaşın diyorum. Çünkü bizim oralara ulaşma imkânımız yok onlar ulaşıyorlar. Mesela bi Mustafa abimizin veya Yüksel abimizin akrabalarının evlerine gidemiyoruz ama*

onlar giriyorlar ve oralarda anlatıyorlar. Yani bu sadece Keçiören'le de sınırlı kalmıyor." (KÖ)

"Bize zaten erkek cemaat geliyor. Bu konuda kadınlar daha da başarılı ve onlar için kurslar çok fazla. Ama erkekler için yok ki. Sadece hafızlık kursları var o da çok az sayıda. Kadınlar genelde bu işi biliyorlar ve bildim havasındalar. Aile içinde bu biraz faydalı. İlk etapta diyorum ki evde hanımın seni çalıştırsın. Öyle bir münasebet başlıyor aralarında ama bu münasebette gizliden gizliye hırsa dönüşüyor, hanım benden daha iyi biliyor diye. Onu geçmem lazım diyor. Aile içinde bir kopukluk var ve yabancılaşma var sosyal medya sebebi ile herkes telefon, tablet vs. meşgul oluyor. Ama bu ders sebebi kadın koca bir araya geliyor ve bir muhabbet hâsıl oluyor. Sen böyle okuyorsun ben böyle okuyorum bir tatlı yarış da oluşuyor da." (GÖ)

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda öğreticiler, kursiyerlere programda öğrenmiş oldukları bilgileri aile fertleri ile paylaşmanın önemini anlatmaktadırlar. Okunan dersler sebebiyle ders ortamında manevi bir havanın oluştuğunu bu manevi havanın evlere taşınması gerektiğini söylemişlerdir. Aile fertlerinin bu manevi havadan etkilenerek daha iyi bir birey olmalarına olumlu katkısının olduğunu düşünmektedirler. Öğreticilerin ulaşma imkânı olmayan bu ortamlara kursiyerler aracılığıyla ulaşabilmektedir. Bu sebeple derslerde öğrenilen bilgiler daha geniş alanlara ulaşarak o ortamda bulunan insanlara bir yarar sağlama hatta o kişilerin de kendi mahallelerinde söz konusu programa katılmalarına vesile olma durumu da olmaktadır. Böylelikle öğreticiler kursiyerlere Müslümanların emri bil maruf nehyi anil münker görevini hatırlatarak derslerde öğrendikleri bilgileri muhakkak aile fertleri ve yakın çevreleri ile paylaşmaları gerektiğini hatırlatmaktadırlar. Kursiyerlerden bazısı da Kur'an-ı Kerim'i yeni öğrendiği için ve aile fertlerinin o kursiyere yardım etmesi ile aile içinde aradaki sevgi ve muhabbetin kuvvetlenmesine vesile olmaktadır. Aile fertlerinin birbirlerine bu yönde destek olmaları aile fertlerinin birbirine olan sadakat ve muhabbetin artmasına vesile olmaktadır. Öğreticiler, kadınların Kur'an kursu konusunda imkânlarının daha geniş olduğu kadın Kur'an Kurslarının daha fazla olduğunu, erkekler için ise bu sayının çok daha az olduğunu düşünmektedirler. Eşi de Kur'an kursuna giden kursiyerleri husumete dönüşmeden evde ilimde yarış moduna sokmaya çalışmaktadırlar. Sosyal medya, telefon vs. aile bağlarının zayıfladığı bu süreçlerde bu dersler sebebi ile soru cevap vs. evde ders tekrarlarının yapılmasını teşvik etmektedirler. Kursiyerlerin eşlerini, kızlarını ve gelinlerinin de bayan Kur'an Kurslarına katılmaları konusunda teşvik etme imkânı bulmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. Tartışma

İnsanların din ile irtibatları, dini davranış ve yaşantıları, yaşamlarını sürdürdükçe devam etmektedir. Kültürel, sosyal ve teknolojik olarak gelişen ve değişen şartlara rağmen din eğitimi kapsamında yaygın eğitimin niteliği ve etkinliği daha önemli hale gelmektedir.

Araştırmamızda, Diyanet İşleri Başkanlığı, eğitim hizmetleri faaliyetlerinden yaygın din eğitimi çerçevesinde 2010 yılında uygulamaya konulan "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı" öğreticilerin ve kursiyerlerin görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik araştırma (görüngübilim) kullanılmıştır.

Bu araştırmada temel amaç, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı öğreticilerin ve kursiyerlerin bakış açısı ile değerlendirerek programla ilgili görüşler ortaya koymaktır. Ortaya konulan bu görüşler ile programın uygulanabilirliğini belirlemek, kullanılan öğretim materyallerinin yeterliliğini değerlendirerek materyallerin katkısını sorgulamak, programda öğrenilen bilgilerin aile fertlerinin dini yaşantısına olan etkisini ortaya çıkarmak, yapılan kurslarda fiziki şartların derslere olan etkisini ortaya çıkarmak ve programın yetişkinlere yönelik verilen eğitimin uygulanmasındaki problemlerini ortaya çıkararak o problemlere çözüm üretmek alt amacını taşıyan bir alan araştırmasıdır.

Onay tarafından hazırlanan, "Cami Eksenli Din Hizmetleri" isimli makalenin[116] hazırladığımız araştırma ile alakalı olduğu söylenebilir. Söz konusu makalede imam-hatipler ve müezzin-kayyımlar tarafından camilerde yürütülen din hizmetleri ele alınmış, Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde bulunan on ilden belli sistem dâhilinde belirlenen camilerde görev yapan 96 imam-hatip ve 56 müezzin-kayyım olmak üzere 152 kişi ile görüşme yapılmıştır. İmam-hatip ve müezzin-kayyımların, cami içi ve cami dışı uyguladıkları dini faaliyetler olarak iki ana başlıkta değerlendirmeler yapılmıştır. Cami görevlileri tarafından yürütülen salt dinî vecibeler yanında, dinî bir anlam yüklenerek yapılan her türlü sosyal ve kültürel faaliyet cami eksenli din hizmetlerinin temelini

[116] Ahmet Onay, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/12 (01 Aralık 2006), 149-175.

oluşturmaktadır. Cami dışı din hizmetleri, dinî ağırlıklı sosyal ve kültürel yardım hizmetleri, mutlu olaylara ilişkin merasimlere katılma veya icra etme, kederli olaylara ilişkin ziyaretler ve merasimlerde bulunma ve dinî telkin ağırlıklı psikolojik yardım hizmetleri sunma olarak dört başlıkta incelenmiştir. Cami içi din hizmetleri ise ibadetlerin yerine getirilmesi, dinî konularda cami cemaatinin aydınlatılması, caminin temizlik, bakım-onarım ve güvenliği ile ilgili işlerin yapılması şeklinde üç başlık halinde özetlemek mümkündür.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı cami içi din hizmetleri olarak değerlendirilse de hazırladığımız çalışmadan da anlaşılacağı üzere cami dışı din hizmetlerini de ilgilendirmektedir. Öğreticiler, cami içi din hizmetleri olarak dini konularda cemaatin aydınlatılması konusundaki faaliyetlerini yürütürlerken cami dışı din hizmetlerinde incelenen dört başlıkta da kursiyerlerin programa katılımını etkileyebilen durumlar söz konusudur. Keza Mamak'taki kursiyerin programa katılımı buna verilebilecek en güzel örnekler arasındadır. Cami dışı din hizmetlerinde, mutlu olaylara ilişkin merasimlere katılma ve icra etme başlığında değerlendirebileceğimiz bu örnek Mamak'taki öğreticinin bir nikâh merasiminde bir kursiyeri camiye ve söz konusu programa davet etmesi, o kursiyerin namaza başlaması ve programa katılması, zamanla öğreticinin görevde olmadığı günlerde onun yerine görev yapabilir duruma kadar gelmesi Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın işlevinin anlaşılmasına yardımcı olabilmektedir.

Son zamanlarda ülkemizde yapılan bazı alan araştırmaları, ilerleyen yaşla birlikte yapılan ibadetlerde gözle görülür bir artışın olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin bunlar arasında, Hasan Dam'ın Samsun bölgesinde 432 yetişkin üzerinde yaptığı araştırmada yaş yükseldikçe hem namaz kılma oranında bir artışın, hem de oruç tutma oranında bir artışın olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu olguyu doğrulayıcı daha pek çok araştırma sonuçları mevcuttur.[117] Çalışma hayatını noktalamış ve emeklilik sürecinde boşlukta kalan yetişkinler camilere biraz daha eğilim göstermektedirler. Bununla beraber genç yaşta olup da dini hassasiyeti olan yetişkinlerin de bu programa katıldıkları görülmüştür. Yetişkinlerin yaşları ilerledikçe dini yönelimlerinin arttığı, bunda insanların kendilerini bir yetişkin olarak yapılandırmaya devam ederken kazanmış oldukları bilgi, tecrübe ve kişisel deneyimlerini yapılandırmada karar aşamasına geldikleri, gündelik hayat koşuşturmalarından kurtulup

[117] Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 2014, 161.

emekli olunca hayata dair daha derin düşünme fırsatının oluşması vb. nedenlerin etkili olduğu tartışılmaktadır.

Bu çerçevede bizim hazırlamış olduğumuz çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, programa katılan kursiyerlerin yaş durumları ele alındığında genellikle orta yetişkinlik ve son yetişkinlik döneminde olan kişilerin katıldığı görülmektedir. Yaş ilerledikçe dini bilgilerdeki eksiklik kendini daha çok hissettirmesi kursiyerlerde bir arayışa dönüşerek programa katılmasına sebep olmaktadır. Kursiyerlerin kendi içinde yaptıkları bu mücadeleler ile birlikte din görevlilerinin programa daveti, kursiyerlerin programa katılımını kolaylaştırmaktadır. Öğreticilerin hassasiyeti bazı kursiyerde çok daha etkili olmuş ve Kur'an-ı Kerim'i öğrenme konusunda hiç umudu olmayan, ben asla öğrenemem diyen kursiyerleri teşvik ederek onların da Kur'an-ı Kerim'i öğrenmelerine yardımcı olmuşlardır. Programa katılımı etkileyen diğer önemli etken ise din görevlilerinin kendilerini bu konuda sorumlu hissetme dereceleri ve yetişkinleri söz konusu programa teşvik etmeleridir. Bununla birlikte öğreticilerin davranışları konusunda iyi durumda olmaları kursiyerlerin kendilerine yakın hissetmelerine böylelikle programa daha kolay katılmalarına katkısı olmaktadır.

Vakit namazlarından önceki vaazlar, Cuma namazında okunan hutbeler cemaat üzerinde etkiler bırakmaktadır. Vaaz ve hutbelerde zaman zaman Kur'an-ı Kerim öğrenmenin, okumanın mükâfatlarından bahsedilmesi cemaati Kur'an öğrenmeye ve okumaya teşvik etmektedir. Bununla birlikte öğreticilerin de söz konusu program için cemaate davetlerini ulaştırarak programın başlamasına veya başlamış program için kursiyer sayısının fazlalaşmasına olanak bulmaktadır.

Program hakkında yaptığımız değerlendirmelerde erkek kursiyerler ile alakalı alanda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bayan kursiyerler hakkında yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere yetişkinlik döneminde gerçekleşen bu programlar kursiyerler tarafından oldukça önemli görülmektedir. Konu hakkında Zengin[118] ve Çınar'ın[119] İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları öğretim programı içerikli hazırlamış oldukları çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmış, kursiyerlerin programa gelme amaçlarının Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, daha iyi okuyabilmek ve programda öğrenmiş oldukları bilgileri aile fertleri ile paylaşmayı hedeflemeleri olmuştur. Bununla birlikte söz konusu bu dersler aracılığıyla toplumda sosyal

[118] Zengin, *Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği*.
[119] Enes Çınar, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018).

ilişkileri canlı tutma ve geliştirme konusunda kursiyerlere olumlu katkılar sunmuştur. O açıdan baktığımızda bizim çalışmamızda benzer sonuçları vermiştir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı ile alakalı alanda sadece bir çalışmaya rastlanılmış ve hazırlanan çalışmada da yalnızca öğreticilerin görüşleri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmada öğreticilerin;

- İlim sahibi oldukları için bilgilerini aktarma noktasında kendilerini sorumlu hissetmelerinden dolayı programı başlatmak istemeleri,

- Söz konusu programı yürüten öğreticilerin bulundukları toplum nezdinde saygınlığının daha çok artmasında olumlu katkılar sağlaması ve öğreticilerin bulundukları alanda halkla ilişkilerinin artmasına olumlu katkılarda bulunması,

- Öğreticilerin görüşleri doğrultusunda, kursiyerlerin sosyal ve toplumsal davranışlarda daha iyi duruma gelmelerine, kendilerine özgüvenlerinin artmasına, daha öncesinde toplum içinde müezzinlik yapma veya namaz kıldırma konusunda çekincesi olanlarının cesaret bulmaları, hiç yapamayanların ise yapabilir hale gelmeleri,

- Öğreticilerin derslere hazırlıklı gelme konusunda, bir kısmının derslere hazırlık yaparak gelmeleri bir kısmının da kendilerini yeterli görerek hazırlık yapmadan gelmeleri,

- Öğreticilerin kursiyerlerden aldıkları geri bildirimlerde kursiyerlerin öğreticiler hakkında memnuniyetleri, okumuş oldukları Kur'an-ı Kerim'i ve diğer dersleri ölçülmeyecek derecede kıymetli olarak görmeleri,

- Öğreticilerin yaygın eğitim çerçevesinde vermiş oldukları bu hizmetle toplumun yaşantısına olumlu katkıda bulunmasına, bulundukları alanda maddi-manevi toplumsal birlikteliğin sağlanmasına, milli birlik ve beraberliğin en önemli paydaşlarını bir araya getirmesi şeklinde görüşlerini sunmuştur.

Yukarıda ifade edilen görüşler Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda yetişkin din eğitimi ile ilgili genellikle ön plana çıkan konulardır. O açıdan düşünüldüğünde bizim

hazırlamış olduğumuz çalışmada da yukarıdaki zikredilen maddeler hakkında benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

- Öğreticiler, program sürecinde gerek derslere kaynaklık eden kitapların gerek dersleri işlemeye aracılık eden materyallerin yeterli olduğunu düşünmektedirler. Bizim hazırlamış olduğumuz çalışmada da materyallerin yeterliliği konusunda benzer sonuçlara ulaşılmış, ancak derslere kaynaklık eden kitaplar konusunda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bizim hazırlamış olduğumuz çalışmada öğreticiler ve kursiyerler Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı kursiyerlerine uygun kitapların hazırlanması gerektiğini düşünmektedirler.

- Camilerde dersler genellikle ayrı mekânlarda olmayıp, cami içerisinde müsait bir alana yapılmaktadır. Derslerin daha verimli ve sıhhatli yapılabilmesi için cami yapılarının elverdiği imkânlarda ayrıca derslikler oluşturulmalı ve ders materyalleri noktasında eksiksiz bir şekilde dizayn edilmelidir. Bu şekli ile ayrı ders ortamlarının hazırlanması hem derslerin verimi açısından hem diğer sosyal faaliyetler; tatlı ikram etme, meşrubat içme vs. açısından kursiyerlerin beklentilerine cevap verme imkânı olacaktır.

Araştırmamızda ortaya koyulan verilere de bakıldığında, camilerde eğitim faaliyetleri ile birlikte sosyal faaliyetlerin de yapılması camiye cemaatin iştirakinin fazlalaştığını doğrulamaktadır. Camide cemaate katılan kişilerin öğreticiler ile daha yakından iletişim kurmaları, cemaatin Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılmasına imkân sağlamıştır. Küçük yerleşim yerlerinde ve kırsal kesimlerde insanlar birbiri ile daha hızlı iletişim sağlamaktadırlar. Bu sebeple köylerde görev yapan öğreticilerin bu programa olan hassasiyetleri ile orada yaşayan hemen herkese ulaşmaktadır. Hatta öyle ki mahalleli ile bağları kuvvetli olan ve öğretme konusunda daha deneyimli olan bu öğreticilere, şehirlerde oturan köylüler Yaz Kur'an kursu için çocuklarını köye getirmektedir. Bununla birlikte köylülerin kendi aralarında kaynaşmasında hissedilir derecede etkileri olmaktadır. Öğreticilerin özverilerinin yanında hanımların da bu konuda girişimci olmaları bu programın daha çok kişiye ulaşmasına neden olmaktadır.

Öğreticilerin cami dışında katıldıkları ortamlarda, Kur'an-ı Kerim'i öğretmeye olan teşvikleri kursiyerin söz konusu programın katılımına önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Öğreticiler haftalık izinlere gittiklerinde yerlerine görev yapabilecek kişileri

yetiştirme imkânına da sahip olabilmektedir. Okuduğu kitaplardan, dinlediği kıssalardan vs. manen duygu yoğunluğu yaşayan kişiler bu yoğunlukla öğreticilerle iletişime geçmektedirler. İşte bu süreçte onlar ile güzel iletişim kurarak Kur'an-ı Kerim'i öğrenmenin faziletlerini anlatarak onları programa kazandırmaktadır. Ayrıca öğreticilerin, ülke gündemini ilgilendiren dini konularda takipte olmaları ve kendilerini bu konuda bilgi olarak hazırlıklı tutmaları gerekmektedir. Kursiyerler, televizyon, sosyal medya, gazete vs. duymuş olduğu soruları derslerde öğreticilere sormaktadırlar. Öğreticilerin sorulan sorulara cevap vermeleri kursiyerler tarafından önemli görülmektedir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na kursiyerler, Kur'an-ı Kerim'i okumayı bilmiyorlarsa Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için, Kur'an-ı Kerim okumayı bilenler ve daha önce öğrenip de unutanlar hatırlamak için veya daha doğru bir okuyuş için hatalarını düzeltmek için katılmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'i okumanın yanında peygamberimizin hayatını konu alan Siyeri-i Nebi bilgileri ve ilmihal bilgilerini artırarak namaz, oruç, zekât ve hacc vs. ibadetleri daha doğru yapmak ve bilmediklerini öğrenmek için de katılmaktadır. Kursiyerlerin başarı durumu yaş ve seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Ancak söz konusu programa katılan kursiyerler gönüllü olarak katıldıkları için programdan kendi seviyelerine göre en iyi şekilde faydalanmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'i okumayı bilmeyip de öğrenen kursiyerler zamanla cemaatin önünde Kur'an-ı Kerim okuyan duruma kadar gelmektedir.

Kursiyerler, dini yaşantılarının daha nitelikli olmasını istemektedirler. Program sebebi ile bir bilgi meclisinin oluşması her bir kursiyeri ayrı ayrı etkilemektedir. Bu ilim meclisinde oluşan manevi atmosfer kursiyerlerin maneviyat ve huzur arayışlarına cevap vermektedir. Bu sebeple kursiyerler söz konusu programa ayrı anlam yüklemiş, dini hayatı yaşama noktasında programın çok önemli olduğunu düşünmektedirler. Böylelikle hayatlarını daha anlamlı daha huzurlu ve daha mutlu yaşadıklarını düşünmektedirler.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda derslerin işlenme sürecinde kursiyerlerin istek ve önerilerinin öğreticiler tarafından karşılanması çok önemli görülmektedir. Yapılan görüşmelerden yola çıkarak, öğreticilerin kursiyerlere dersler esnasında söz hakkı vererek "sizlerin söylemek istediği bir şey var mı?" diye sorular yöneltmektedirler. Kursiyerlere ders esnasında bu şekilde sorular yöneltilmesi, kursiyerler tarafından hoş karşılanmaktadır. Kursiyerler tarafından gelen öneriler öğreticiler tarafından karşılık bulduğunda kursiyerlerdeki aidiyet artmakta ve kendilerini aile ortamında hissetmelerine vesile

olmaktadır. Bazı kursiyerler ileri yaşta olmaları sebebi ile anlama konusunda zorluk yaşamaktadırlar. Öğreticilerin bunu göz önünde bulundurarak konuları anlayacakları düzeyde anlatmaları kursiyerler tarafından memnuniyeti artırmaktadır. Toplumda okuyamama, soru sorma ve öneri getirme konusunda çekinen kursiyeri öğreticiler kendi odalarında ayrı dersler yaparak derslere devam etmelerini sağlamaktadırlar. Öğreticilerdeki bu özveri hem diğer kursiyerler hem de bu problemi yaşayan kursiyerler tarafından takdir ile karşılanmaktadır.

Öğreticiler kursiyerleri sadece dersler yönüyle değil, her yönüyle yetiştirmek istemektedirler. Öğreticiler, kursiyerlerin birbirlerine karşı, ailelerine karşı ve topluma karşı görevlerini derslerde konu alarak işlemektedirler. Bu da kursiyerler tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır. Öğreticilerin kursiyerlerle münasebetlerini ders içi ve ders dışında hoca talebe, abi kardeş durumunu sağlayabildikleri için öğreticiler ile kursiyerler arasındaki diyalog daha samimi olmaktadır. Bu samimiyetin de öğreticilerin kursiyerlerden istek ve taleplerini karşılamak için olumlu katkısı bulunmaktadır. Öğreticilerin dersler esnasında yaptıkları ikaz konuları dersler haricinde de karşılık bulmaktadır. Tüm bunlarla birlikte öğreticilerin istek ve taleplerine karşılık veremeyen kursiyerler de bulunmaktadır. Toplum içinde okuyamama veya derslerini zamanında yapamama gibi durumlar olduğunda öğreticiler kursiyerlerle ayrıca ilgilenerek onların derslerden faydalanmalarına yardımcı olmaktadırlar.

Camiye gelip bir vesile ile Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerde cami ile manevi bağın oluştuğunu veya bulunan bağın daha da kuvvetlendiği görülmektedir. Öyle ki bazı kursiyerler bağların çok kuvvetlenmesi sebebi ile camiyi hayatının merkezine koymaktadırlar. Söz konusu programa katılan kursiyerlerin dini bilgilerinin artması sebebiyle ibadetlerini daha doğru yapabilme ve ibadetlerden zevk almalarına olumlu katkıları olmaktadır. Bununla birlikte ilme ve ilim adamlarına saygı ve sevginin artmasına da etkisi olmuştur.

Kursiyerlerin birçoğu söz konusu programda öğrendikleri bilgileri aileleri ile paylaşma amacı, aile bireylerinin de dini bilgiler bakımından daha iyi bir seviyeye gelebilmeleri içindir. Programa katılan kursiyerler öğrendikleri bilgiler sayesinde davranışlarında iyi yönde değişmeler olmuş, bu bilgileri ailelerine aktarmaları sebebi ile de aile fertlerinin halleri ve tavırlarının da olumlu değişimler olmuştur. Ancak kursiyerlerden bir kısmı da şu anki temas ettiğimiz konuya binaen evde dini bilgiler konusunda aile fertleri arasında en

zayıf olmaları sebebi ile ailelerinin bilgi bakımından gelişmesinden öte söz konusu programda öğrendikleri bilgileri teyit etmek ve daha da pekiştirme amaçlı kendilerini daha iyi geliştirebilmeleri için aileleri ile paylaşmaktadırlar.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerden bazıları çocukluk döneminde birtakım sebeplerle öğrenemediği dini bilgileri öğrenme imkânı bulmuşlardır. Çalışma hayatı sebebiyle, bazı zamanlarda namazları eksik kılma veya namazları terk etme durumuna düşebiliyorlarken, programa katılmalarıyla namaz konusunda daha hassas davranarak namazlarının tamamını cemaatle kılma gayretine girmektedirler. Yeni bilgiler ile karşılaştıklarında hemen kabullenme değil de muhakeme yaparak kabullenmelerine olumlu katkıları olmuştur.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin bazısında toplum önünde konuşamama veya kendilerinde özgüven eksikliği hissetmektedirler. Söz konusu programa katılmaları bu problemi aşmalarına yardımcı olmuştur. Kursiyerlerden bazılarının da hayatlarında anlam veremedikleri sıkkınlık ve bulamışlıktan kurtulmalarına vesile olmuştur. Kendini çok aciz gören ve kendini önemsemeyen kişiler söz konusu programa katılmalarıyla kendine kıymet vermeyi öğrenmiş, kendine güven duyan kişiye dönüşmüşlerdir. Toplum tarafından dışlanmış insanların da söz konusu programa katılmaları ile toplum ile arasında bir bağ kurulmasına vesile olmuş ve daha faydalı bir kişi olmasına vesile olmuştur.

Kursiyerlerin programda öğrendiklerini aile, eş dost ve akraba ortamlarında bilgi paylaşımı yapmaları öğreticilerin ulaşma imkânı olmayan ortamlara kursiyerler aracılığıyla ulaşmaktadırlar. Bu sebeple derslerde öğrenilen bilgiler daha geniş alanlara ulaşmaktadır. Eşi de Kur'an kursuna giden kursiyerleri husumete dönüşmeden evde ilimde yarış moduna sokmaya çalışarak, sosyal medya, telefon vs. aile bağlarının zayıfladığı bu süreçlerde bu dersler sebebi ile soru cevap vs. evde ders tekrarlarının yapılmasını teşvik etmektedirler. Kursiyerlerin eşlerini, kızlarını ve gelinlerinin de bayan Kur'an Kurslarına katılmaları konusunda teşvik etme imkânı bulmaktadırlar. Öğreticiler, peygamberimizin hanımlarına karşı davranışları, çocuklara karşı davranışları, komşu hakları ile ilgili komşularına karşı davranışları, kul haklarına karşı hassasiyeti gibi konularla ilgili ayet ve hadisler ile anlatarak kursiyerlerin anlatıldığı gibi gidip aile fertlerine karşı uygulamalarını ve onlarla paylaşmasını tavsiye etmektedirler.

3.2. Sonuç

Camilerde Kur'an Öğretim Programı'na katılım süreçleri, katılımcılar hakkında genel bilgiler ve yapılan değerlendirmeler hakkında şu sonuçlara varılmıştır:

Kursiyerlerin programa 1 yıl ile 10 yıl arasında devam ettikleri gözlemlenmiştir. Program kendi mahalle camilerinde devam ettikçe katılmak istediklerini dile getirmişlerdir. Hatta bazı kursiyerler iskân ettikleri mahalle camisinde bu programın olmadığını görünce arayış içerisine girerek programın yapıldığı camilerde derslere katılmışlardır.

Öğreticilerden bazıları da yetişkinler ve yaşlılarla iletişim konusunda kendilerini daha başarılı bulmaktadırlar. Programı başlattıkları ilk zamanlara göre bu iletişimi daha iyi seviyeye getirdiklerini söylemektedirler. Hizmet içi eğitimlerde yetişkin ve yaşlılar ile iletişim hakkında programlara yer vererek öğreticilerin de bu konuda daha iyi duruma gelmeleri programın verimliliğini doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir. Kur'an-ı Kerim okutma yanında vaaz verme ve topluma hitap etme konusunda kendilerini daha başarılı bulan öğreticiler de bulunmaktadır. Halkla iletişimin güçlü olması kursiyerlerin programa katılmalarını da kolaylaştırmaktadır. Bazı öğreticiler programı uzun yıllardan beri devam ettirdikleri için program hakkında çok daha iyi tecrübe ve bilgi sahibi olmuşlardır. Bu sebeple herhangi bir hizmet içi eğitime veya kursa ihtiyaç duymamaktadır.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulayan öğreticiler, kursiyerlere faydalı olabileceğine inanmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bir karşılık beklemeden yapabilecekleri tüm fedakârlıkları da yaparak programı sürdürmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Kursiyerlerin, programdan ve kendilerinden beklentilerinin ne olduğunu iyi bilmeleri gerektiğini önemsemişlerdir. Öğreticiler, kılık kıyafette örnekliğin yanında ilmi konularda yeterli olduklarını hissettirmek ve ilmi ile amil olduklarını da kursiyerlere hissettirmeleri manevi bağlarının kuvvetlenmesine olanak verdiğini düşünmektedirler.

Öğreticiler, sabırlı olmanın önemine çok dikkat çekmektedirler. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin çoğu yetişkin ve yaşlı kişilerden oluştuğu için onların öğrenme, anlama ve uygulama süreleri eğitim-öğretim dönemlerindeki kadar hızlı olmamaktadır. Bu sebeple öğreticilerin konuyu daha yavaş hatta tekrar tekrar anlatmalarını gerektirebilmektedir. Bu tekrarlar öğreticiler için motivasyon düşürücü olarak görülse de kursiyerlerin namazlarında daha bilinçli ve huzurlu olduğu, Kur'an-ı Kerim okuyabildikleri, hatimleri yapabildiklerini öğreticiler ile paylaştıkları zaman öğreticiler tarafından çok

memnuiyet verici olarak karşılanmaktadır. Bu geri bildirim, öğreticilerin derslerde motivasyonlarının yükselmesine vesile olmaktadır.

Öğreticilerin bir kısmı, mesleki formasyon konusunda çok iyi olmak gerektiğini düşünmektedirler. Kur'an-ı Kerim okuma becerisinin iyi olması, okuyuşlarda galatlar yapmaması gerektiğini düşünmektedirler. Elif cüzü okuturken sürecin biraz yavaş ilerlemesinden dolayı sıkılarak hemen elif cüzünü bitirme telaşına kapılmadan, harfleri tam kavrayana kadar herhangi bir zaman mefhumu koymadan harflerin tamamen öğrenilmesinden sonra Kur'an-ı Kerim'e geçirilmesini önemsemektedirler. Derslerin kursiyerlerin seviyelerine göre işlenmesi, kursiyerlerin programın genelinden istifadesini fazlalaştıracağını düşünmektedirler. Ayrıca öğreticiler, kendilerinin tefsir, hadis, fıkıh, ilmihal vs. dersler hakkında bilgili olduğu konusunda kursiyerleri ikna etmelerini de önemli görmektedirler.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatabilmek için öğreticilerde, herhangi bir yaş veya görev yılı kriteri bulunmamaktadır. Öğreticilerle yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere de herhangi bir yaş, görev yılı ve görev ayrımı (imam-müezzin) olmaksızın isteyen her öğretici görev yerlerinde Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı başlatabilmektedirler.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı veren öğreticilerin birçoğu göreve başladıkları zamandan beri programı devam ettirmektedirler. Programı, 5 yıldan başlayıp 15 yıl hatta 25 yıldır devam ettiren öğreticiler de bulunmaktadır. Öğreticiler program aracılığıyla bulundukları yerde insanlarla daha kolay iletişim kurabilmekte ve onlarla daha iyi kaynaşabilmektedir. Böylelikle cemaatin öğreticiyi kabullenme süreci de daha kolay olmaktadır. Camide cemaat sayısının artmasına dolayısıyla kursiyer sayısının artmasına olumlu yönde katkıları olmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı her camide bulunmamaktadır. Söz konusu program öğreticilerin kendi talepleri ile başlamaktadır. Göreve başlayan bazı öğreticiler, hemen bu programı başlatmamış ancak gerek kendilerinin cemaate bir şeyler öğretmek istemesi ile gerekse cemaat tarafından gelen taleple ilerleyen süreçlerde sonradan başlayabilmektedir.

Programın hedefleri, amaçları, muhtevasına yönelik görüşler ve kurs öğretim programının yeterliliği hakkında düşüncelerden şu sonuçlara varılmıştır:

Orta yetişkinlik veya son yetişkinlik dönemine ulaşan kişilerin, gerek aile ortamında gerekse eğitim-öğretim sürecinde dini eğitimini tamamlayamadıkları veya eksik kaldığını

düşündükleri bilgileri bu programlar aracılığıyla tamamladıkları görülmektedir. Bu eksiklikleri tamamlamayı Müslümanlığın bir gereği olarak gören kursiyerler de bulunmaktadır. Bazı kursiyerler eğitim-öğretim sürecinde din eğitimlerini almışlardır. Ancak eğitim-öğretim döneminden sonraki yoğunluk ve koşuşturmalarından dolayı yıllar sonra bu bilgileri unutulmaktadır. İşte eğitim-öğretim sürecinde yanlış öğrenilmiş bilgilerin ve aradan uzun süreler geçmesi sebebiyle unutulan bu bilgilerin düzeltilmesi ve tekrar hatırlatılması noktasında kursiyerlere söz konusu program aracılığıyla güzel imkânlar sunulduğu görülmektedir. Kursiyerlerden bazıları camilerin dinimizdeki ve toplumuzdaki işlevlerinin farkındalığını bilerek gerekli ihtimamı göstermiş ve camilerde yapılan bu derslere katılarak ibadetlerini ve yaşantılarını daha planlı ve anlamlı hale dönüştürmenin gayreti içerisine girmişlerdir.

Bilgi birikimlerini muhafaza etmek isteyen ve üzerine yeni bilgiler eklemek isteyen kursiyerler kendi çabaları ile çalışmalarını sürdürmektedirler. Çalışmalarını sürdürürken doğru bilgiye ulaşma noktasında endişeye kapılanlar olmuştur. Teknoloji çağının getirmiş olduğu kolaylıklar, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Bilgiye ulaşma konusunda takip edilen televizyon kanalları ve sosyal medya kanalları farkında olmadan kendi ideallerini deklare edebilmektedir. Bununla birlikte camilerin dışındaki oluşumların programlarına katılma imkânı bulanlar olmuştur. Zamanımızın getirmiş olduğu bu kolaylıklar beraberinde dez avantaj olarak bilgi kirliğinin artmasına da neden olmuştur. Vatandaşlarımız, bilgi kirliliğin fazlalaştığı bu zamanda doğru bilgiye uluşmak için arayış içerisine girmektedir. İşte bu süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bulunan camilerde öğreticiler tarafından sürdürülen Camilerde Kur'an Öğretimi Programı ön plana çıkmış ve bu ihtiyacı karışılmak konusunda ulaşılan öğretici ve kursiyerlere göre başarılı bulunmaktadır.

Bazı kursiyerler, ülkenin geçmişinde yaşanan bazı olaylar sebebi ile dini eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Geçmişte yaşanan bu olayların şu an din eğitimi için olmadığını dile getirmişler ve eksik kaldıkları konularda öğreticilerden destek aldıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca din eğitiminin hiçbir engel olmadan yapabilmenin imkânından faydalandıklarını söylemişlerdir. Kursiyerlerden bazıları, yalnız başına öğrenmek yerine bir öğretici nezaretinde ve toplu olarak ders halkasında yapılan eğitimin daha verimli ve nitelikli olduğunu dile getirmiştir. Toplu halde yapılan dersler, anlaşılması açısından daha iyi olduğunu söylemiş, ders sonunda hocaya yöneltilen farklı sorularla konun daha iyi anlaşıldığına ve pekiştiğine dikkat çekmiştir.

Bir camide, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın başlaması öğreticilerin Kur'an öğretimi konusunda hassasiyet ve istekleri olduğu içindir. Öğreticiler daha önce kırsalda görev yaptıkları süreçte bayanlardan Kur'an öğrenme konusunda talep geldiğinde, onların bu taleplerine cevapsız kalmamışlar; öğreticiler eşlerinden yardım alarak bayanlara eşleri ile birlikte Kur'an öğretiminde bulunmuşlardır. Öğreticilerden bazılarının da eşleri Kur'an öğretimi konusunda yetersiz olduğu için erkek öğretici olarak bayanlara Kur'an öğretiminde bulunmuşlardır. Bayan Kur'an kurslarının olduğu mahallelerde, bayanlardan Kur'an-ı Kerim'i öğrenme talebi geldiğinde öğreticiler, bayanları bayan Kur'an kurslarına yönlendirerek bu talebin karşılanmasına yardımcı olmuşlardır. Ancak büyük yerleşim yeri olmasına rağmen bazı yerlerde bayan Kur'an kursu bulunmamaktadır. Bu yerlerde öğreticiler ayrıca çalışmalar yaparak bağlı bulundukları müftülükler aracılığıyla bayan öğreticiler tarafından bayanların Kur'an öğretimini yapabilecekleri alanlar oluşturmuşlardır.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı kursiyerlerin, öğreticileri sadece namaz kıldırırken görmeleri yerine birlikte bilgi ve fikir alışverişi yapabildikleri bir ortamda bulunmalarına imkân vermektedir. İmam cemaat ilişkisi, hoca talebe ilişkisine dönüşmesi sebebiyle aralarında yaş farkı gözetmeksizin saygı ve sevginin pekişmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Öğreticinin kursiyerlerle, kursiyerlerin kendi aralarında bağlarının güçlenmesine vesile olmaktadır. Güçlenen bağlar sebebiyle aile ziyaretlerinin yapılmasına böylelikle birbirlerinin veya mahallenin özel günlerinden haberdar olma imkânı sağlamaktadır. Bu ziyaretler aracılığıyla öğreticilerin mahallenin gençlerine ulaşmasını daha kolaylaştırır hale de getirmektedir. Şehir dışlarına geziler veya piknikler düzenleyecek kadar cemaat arasında kaynaşmaya vesile olmaktadır. Mahalleli tarafından, cami görevlilerinin sadece beş vakit namaz kıldırıyorlar şeklinde bir kanaat oluşmasına engel olarak Kur'an öğretiminin devam ettiğini görerek, öğreticilerin dedelerini okuttuğu torunlarının camiye karşı cami görevlilerine karşı kanaatlerinin olumlu olmasına vesile olmaktadır.

Aktif olan görevliler Camilerde Kur'an Öğretimi Programı vesilesiyle de mahalle halkına ulaşmanın kolaylaştığını söylemişlerdir. Mahalle halkı ile daha fazla iletişim sağlayan öğreticiler camilerin sadece namaz kılınan yerler olmaktan çıkarıp halkın sosyalleştiği alanlara dönüştürmektedirler. Bayanlar ve erkekler için ayrı ders mahalleri oluşturmak, mahalle ihtiyacını karşılayacak kreşler açmak, yardım etmek isteyen kişileri gerçek ihtiyaç sahipleri ile buluşturmak, bu faaliyetlerin öğreticiler aracılığıyla yapılması camilerin insanların sosyalleştiği alanlara dönüşmesine vesile olmaktadır.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten öğreticiler, bu programı bugüne kadar verdikleri gibi bugünden sonra da tüm görev yerlerinde vermeyi düşünmektedirler. Bağlı bulundukları ilçe müftülüklerine bilgi vererek programı başlatmaları, program ve disiplin yönünden hem kursiyerler hem de öğreticiler açısından daha iyi olmaktadır. Programı başlatmak için prosedür konusunda hiçbir zorluk ve sıkıntı olmamaktadır. Programı uygulamak isteyen öğreticiler bağlı bulundukları ilçe müftülüklerine dilekçe vererek programı başlatabilmektedirler. Programın başlatılabilmesi için kursiyer konusunda herhangi bir sayı şartı bulunmamaktadır. Bir kursiyer ile de program başlatılabilmektedir. Öğreticilere söz konusu programı yürütmelerinden dolayı ek ders ücreti verilmektedir. Ancak ek ders ücretinin alınabilmesi için kursiyer sayısın en az 15 olması gerekmektedir. Ek ders ücreti alımında bu şekilde sayı şartının bulunması bazı öğreticileri olumsuz etkilemektedir. Kursiyer sayısı 15 olmayan öğreticiler söz konusu programa devam etmemektedirler. Cemaati daha kalabalık 2 öğretici bulunan camilerde bir öğreticinin sayıya ulaşıp da diğer öğreticinin ek ders için yeter sayıya ulaşamaması öğreticilerin motivasyonlarının düşmesine hatta programın kapanmasına neden olmaktadır.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı yürüten öğreticilerin geneli başkanlık tarafından hazırlanmış müfredatı yeterli bulmuşlar ve söz konusu programı hazırlanan müfredata göre uygulamaktadırlar. Program esnasında derslere dâhil olan kursiyerlere de onların seviyelerine göre uygulamalar yapmaktadırlar. Öğreticilerden az kısmı ise hazırlanan müfredata uymayıp tamamen kursiyerlerin durum ve seviyelerine göre programı yürütmektedirler.

Ders saatlerinin toplamda 100 saat olması ve haftada 3 gün 2 saat olması öğreticileri sınırlandırdığını düşünmektedirler. Öğreticiler; ders saatlerinin daha fazla olması ve haftanın her günü ders yapabilme imkânın da resmi mevzuata göre de mümkün olmasını beklemektedirler. Öğreticiler; ilmihal ve Siyeri-i Nebi derslerini Yaz Kur'an kursu için hazırlanmış kitaplardan işlemektedir. Öğreticiler, derslerin daha verimli ve düzenli işlenebilmesi için hazırlanmış müfredata uygun olarak Camilerde Kur'an Öğretimi Programı için ayrıca bir ders kitabı düzenlenmesini beklemektedirler.

Program sürecinde öğreticiler ve kursiyerlerin öğrenme ve öğretme durumları, neler öğrendiği ve öğrenilenlerinin muhtevası hakkında şu sonuçlara varılmıştır:

Camilerde Kur’an Öğretimi Programı, öğreticilerin programın önemini anlatarak kendi çabaları neticesinde herhangi bir seviye gözetmeksizin tüm cami cemaatini davet etmesi ile başlamaktadır. Programa katılan kursiyerler arasında az da olsa seviye farklılıkları oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim’i hiç bilmeyenler, önceden öğrenmiş ama unutmuş olanlar ve önceden öğrenmiş ve Kur'an-ı Kerim’i okumayı bilenler. Öğreticiler bu seviye farklılıkları ile birlikte programı devam ettirmektedirler. Kursiyerler, öğreticilerin becerilerine bağlı olarak derslere devam etmektedirler. Programa, elif cüzü ile başlayan kursiyerler bir an evvel Kur’an-ı Kerim’e geçip Kur'an-ı Kerim’i okumanın gayreti içerisindedirler. Kur'an-ı Kerim’i okuyuş konusunda daha da iyi olanlar tecvid dersini teorisi ve uygulaması ile birlikte almaktadırlar. Kur'an-ı Kerim derslerinin yanında ilmihal derslerini de almaktadırlar. Böylelikle İslam ahkâmının bilinmesi ve uygulanmasına dair dersleri de almaktadırlar. Siyer-i nebi derslerinin devam etmesi ile birlikte İslam tarihinin belli bir kısmıyla, peygamber efendimizin hayatına dair bilgiler edinme imkânı bulmaktadırlar.

Programa, istikrarlı bir şekilde devam edip derslerine güzel çalışan kursiyerlerin başarılı oldukları görülmektedir. Programa katıldıkları cami tek görevli ise o camilerde müezzinlik de yapmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim’i okuma ve ezberleme, namazın sıhhati için gereken ahkâm konusunda yeterli seviyeye gelen kursiyerler, öğreticilerin uygun gördükleri zamanlarda mihrapta namaz kıldırmaktadırlar. Hatta o ki öğreticilerin haftalık izine gittiği zamanlarda camide namaz kıldırma, camiyi açıp kapatma görevini de yerine getirmeleri ders motivasyonu açısından ve diğer kursiyerlere teşvik olma açısından örnek teşkil etmektedir.

Daha önce tanışıklığı bulunmayan kursiyerler, vakit namazlarına katılmaları sebebiyle birbirleri ile tanışma fırsatı bulmaktadırlar. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı’na katılan kursiyerlerin aynı ortamda bulunmaları ve aynı hedefte olmaları sebebi ile tanışıklıktan öte aralarında bir kaynaşmaya neden olmaktadır. Bu kaynaşma zamanla kursiyerler arası aile ziyaretlerinin başlamasına vesile olmaktadır. Bu aile ziyaretlerinin olması, ailenin iskân ettikleri alanda bağlarının güçlenmesine, iyi günde ve kötü günde beraber olma konusunda hassasiyetler oluşturmaktadır. Toplumda yardımlaşmaya olumlu yönde etkisi olup düğün ve taziyelerde veya aile içi geçimsizliklerde birbirlerinden daha iyi haberdar olma imkânı sunmaktadır.

Oluşan bu aile ortamının sıcaklığı sebebi ile toplumda konuşamayan veya soru soramayan bireylere ders esnasında toplumda soru sorma veya konuşma konusunda destek sağladığı da görülmektedir. Dersler konusunda iyi olan kursiyerlerin zayıf olan kursiyerlere

yardımcı olması aralarındaki manevi bağın güçlenmesine de neden olmaktadır. Programa başlamadan önce aile fertleri arasında problem olan konular, Kur'an Kerim okumanın olumlu etkisi ile problem olan şey ya kursiyer tarafından terkediliyor veya aile fertleri tarafından artık problem olarak görülmekten vazgeçilmektedir. Böylece aile fertleri arasında bağların kuvvetlenmesin neden olduğu görülmektedir. Bilgi konusunda kendini eksik hisseden kursiyerler; kendilerini cahillikle itham etmektedirler. Kendilerini bilgisiz olarak düşündükleri için ibadetlerde özgüven problemi yaşamaktadırlar. Yaptıkları ibadetlerin kabul edilmediğini düşünmektedirler. Bu düşünceye sahip olan kişilerin Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılmalarıyla bu düşünceden sıyrıldıkları görülmektedir. Bilgi birikiminin arttığını gören kursiyerler ibadetlerinde daha bilinçli ve daha huzurlu olduklarını dile getirmektedir. Söz konusu programa katılarak bilgi birikimini fazlalaştıran kursiyerlerin taziye vs. bulundukları meclise manevi bir hava katar duruma geldikleri görülmektedir.

Kurs öğretim programında ve programın yürütüldüğü yerlerde materyal yeterliliği hakkında düşüncelerden şu sonuçlara varılmıştır:

Öğreticiler, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulama sürecinde kursiyerler için kullandıkları araç-gereçler yeterli olmakla birlikte çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Kitap olarak, Kur'an-ı Kerim ve elif cüzü, ilmihal dersleri ve siyer-i nebi dersleri için Dinimi Öğreniyorum kitapları kullanılmaktadır. Diğer araç gereçler ise yazı tahtası, rahle, kalem, silgi ve her camide bulunmamakla birlikte projeksiyon cihazıdır. Kursiyerler, kendilerine sunulan araç-gereç imkânları konusunda memnuniyetlerini dile getirmektedirler. Derslerini işleme konusunda rahle ve yazı tahtasının olması tüm kursiyerler için hemen hemen yeterli olmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve elif cüzü kitaplarında seviyeleme imkânı olmadığı için ve bu derslerde kursiyerler kitaplardan kendi seviyelerine göre faydalandıkları için bu kitaplarda bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak ilmihal derslerinde kullanılan Dinimi Öğreniyorum kitabı Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın müfredatı ile farklılıklar göstermektedir. Dinimi Öğreniyorum kitabı Yaz Kur'an Kursları için hazırlanmış bir kitap olduğu için, öğreticiler kendi müfredatına uyan kısımları ile ilmihal ve siyer-i nebi derslerini Dinimi Öğreniyorum kitabından işlemektedirler.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlerin seviyeleri ve müfredata göre ilmihal ve siyer-i nebi kitaplarının hazırlanması kursiyerlerin derslerden istifadelerinin olumlu yönde artıracağı düşünülmektedir. Camilerde yapılan dersler genellikle ayrı bir derslik de olmayıp, kursiyerlerin tamamının rahat bir şekilde yerleşebildiği, camilerin müsait

alanlarında yapılmaktadır. Ancak bazı camilerde öğreticiler imkânlar oluşturarak camilerin yapılarının elverdiği imkânlarda ayrı derslikler oluşturmuştadır. Ayrı bir derslik oluşturmakla birlikte o dersliği kursiyerlerin ihtiyaçlarına yönelik dekore etmeleri kursiyerleri ayrıca memnun etmektedir. Bu dersliklerde dersler ile birlikte diğer sosyal faaliyet imkânları da oluşmaktadır. Tatlı ikram etme, meşrubat içme vs. bu imkânlar sebebiyle kursiyerlerin programa devamını artırmakta ve programdan istifadeyi en üst seviyeye çıkardığı kursiyerlerle birlikte öğreticiler tarafından da dile getirilmiştir.

Eğitim-öğretim materyalleri arasında projeksiyon cihazı da kullanılmaktadır. Bazı camilerde yapılan derslerde projeksiyon cihazı kullanılmaktadır. Dersler esnasında projeksiyon cihazının kullanılmasının gerekli olmadığını düşünen kursiyerlerin yanı sıra projeksiyon cihazı kullanarak ders işleyen kursiyerlerin genelinde, kursiyerlerin toplu ders yapmasına imkân sağladığı için ve ayrıca görselliği de kolaylaştırdığı için derslerde projeksiyon cihazının kullanılmasını gerekli görmektedirler. Bazı öğreticiler eğitim-öğretim materyallerini geliştirme konusunda özel çaba içine girmişlerdir. Bir öğretici elif cüzündeki harfleri kursiyerlerin öğrenmelerini kolaylaştıracak şekilde brandalara bastırarak dersleri o brandalar üzerinden vermektedir. Kursiyerlerin Kur'an-ı Kerim'i öğrenmelerini kolaylaştıran bu uygulama, kursiyerler tarafından olumlu karşılanmış ve uygulama hakkında memnuniyetlerini dile getirmişlerdi. Başka bir öğretici de sosyal medya alanında haberleşme aracı olarak kullanılan bir uygulamada, yarınki okuyacakları derslerin video kayıtlarını paylaşarak öğrenme konusunda güçlük çeken kursiyerlerin videoyu tekrar tekrar dinleme fırsatı bularak derse daha hazırlıklı gelme imkânına sahip olmaktadırlar.

Programda kullanılan temel materyaller yazı tahtası, kalem, silgi ve rahledir. Kitap olarak da Kur'an-ı Kerim ve Dinimi Öğreniyorum kitabıdır. Öğreticiler bu materyallerin yeterli olduğunu düşünmektedirler. Materyal kullanımında projeksiyon kullanımının faydalı olduğunu düşünen öğreticiler de vardır, faydalı olmadığını düşünen öğreticiler de bulunmaktadır.

Öğreticiler derslere gelirken, hazırlıklı olarak gelmeyi önemsemektedirler. Dersler özelinde, konular özelinde hazırlık yaparak derslere gelmektedirler. Derslerde konu olan ayetlerin mealleri ve tefsirleri üzerinde konuşmalar yapmak kursiyerlerin yetişmelerine ayrıca etkili olmaktadır. Hatta konuşmalar vesilesi ile bir aile, dağılmanın eşiğinden dönmesinin örnekleri bile görülmüştür. Bu sebeple öğreticilerin derslere hazırlıklı gelmesi derslerin keyfiyetine olumlu katkılar sağlamaktadır. Kursiyerler öğreticilerine daha çok

güvenmekle birlikte kendilerini daha değerli hissetmektedirler. Öğreticilerin, derslere nükteli sözler, fıkralar ve mizah içerikli konuşmalar yapması kursiyerlerin ders ve moral motivasyonlarına olumlu katkılar sağlamaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı konusunda uzun yıllar tecrübesi olup derslere herhangi bir hazırlık yapmadan gelen öğreticiler de bulunmaktadır.

Öğreticiler ve kursiyerlerin bakış açılarıyla programın kazanımları ve programın çıktıları hakkında şu sonuçlara varılmıştır:

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na devam eden kursiyerlerin birlikte vakit geçirme sebebiyle ve aynı amaç ile aynı ortamda bulunmaları sebebiyle aralarında ayrı bir muhabbet oluşmaktadır. Bu muhabbet sebebi ile kursiyerler arasında aile ortamı sıcaklığı oluşturmakta ve aile ziyaretlerine uzanan bir sevgi ortamı oluşmaktadır. Birbirlerine aile ziyaretlerinde bulunan kursiyerlerin, bulundukları alanlarda otokontrol oluşmasına vesile olmuş birbirlerinin sevinç ve üzüntülerini paylaşmalarına olanak sunmuş ve birbirlerine ihtiyaç duyduğu konularda birbirlerine destek olmaktadırlar. Böylelikle bulundukları toplumda, mahallede, sitede etrafı ile etkileşim halinde olan bir aile konumunda olmasına yardımcı olmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan Kursiyerler, Kur'an-ı Kerim'i okuma, ilmihal bilgilerini geliştirme imkânı bulmalarından dolayı yapmış oldukları ibadetlerde kendilerini daha huzurlu hissetmektedirler. Bu huzur sebebi ile namaz kılma konusunda hassasiyet oluşmaktadır. Namazlarını evde kendi başlarına kılan kimseler cemaate katılma konusunda ayrı bir gayrete girdikleri görülmektedir. Namazlarını çok nadir kılan kişilerin namaza başlamalarına, namazlarını bazen kılıp bazen terk eden kişilerin namazlarına daha hassasiyet göstererek namazlarını tamamını kılmaya teşvik ettiği görülmektedir. Programa devam eden kursiyerlerin çoğu sabah namazı da dâhil olmak üzere tüm namazlarını cemaat ile camide kılmak için ayrıca gayret etmektedirler. Söz konusu programa katılan kursiyerler ilmi meleke kazanmaları sebebiyle namaz öncesi ve namaz sonrası vakitleri daha iyi ve nitelikli olarak değerlendirme imkânına sahip olmuşlar, camiyi sadece namaz kılınan bir mekân olmaktan öte ilmi faaliyetlerin de yapıldığı bir mekân olarak gören bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Cuma geceleri, mübarek gün ve geceler vs. önemli günleri daha iyi takip etme ve değerlendirme konusunda daha hassas duruma gelmektedirler. Camilere girerken itikâf niyetine girerek namazlardan istifadeyi daha fazla artırmak vs. uygulamalar ile kursiyerlerin ibadet konusunda daha hassas olmalarına olanak sunmaktadır.

Bazı kursiyerlerin de camiyi hayatlarının merkezine koyarak, günlerini namaz vakitlerine göre planladıkları görülmektedir.

Öğreticilerin programı yürütme konusundaki tecrübeleri, bilgileri kursiyerler tarafından yeterli görülmektedir. Öğreticiler tarafından sadece dini konularda değil sosyal hayat ve yaşam ile alakalı yaptıkları bilgi paylaşımları kursiyerlerin öğreticilere olan bağlılıklarını daha da artırmaktadır. Bu sebeple kursiyerler eğitim için başka yer veya kurum arama ihtiyacı duymamaktadırlar. Kursiyerlerin geneli yaşlılık düzeyinde oldukları için müfredatı kendilerine uygun görmektedirler. Öğreticilerin yanında kursiyerlerin kendi aralarında bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunmaları ders ortamını daha verimli ve zengin hale getirmektedir. Yani kursiyerler her yönü ile öğreticilerini yeterli buldukları için başka bir yer veya kurum arama ihtiyacı duymamaktadırlar.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyer, aileleri tarafından daha güven veren ve daha hoş karşılanan bir duruma gelmektedir. Davranış konusunda kendisine dikkat eden kursiyerler, eşleri tarafından daha önceki tepki verilen konularda eşleri tarafından daha ılımlı hale gelmişlerdir. Söz konusu programın en önemli katkılarından biri ise programa katılan kursiyerlerin eşlerini, çocuklarını Kadın Kur'an Kurslarına torunlarını ise Yaz Kur'an Kurslarına yönlendirmeleri olmuştur. Kursiyerlerin programa devam etmeleriyle uyguladığı şeyi teşvik etmesi onlarda daha etkili olmuş eşi, çocukları ve torunlarının da Kur'an Kurslarına katılmalarına vesile olmuşlardır. Böylelikle aile içerisinde ayır bir manevi havanın oluşmasına olumlu katkıları olmuştur.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerler, program esnasında öğrendikleri bilgileri aileleri ile birlikte çalıştıkları ortamlarda ve diğer ortamlarda da paylaşmaktadırlar. Çalıştıkları ortamda dini bir konuyla ile ilgili bilgilenme ihtiyacı olduğunda hocalara daha kolay ulaşma imkânı sağlamış bununla birlikte kursiyerin programa ve hocasına olan sadakatinin arttığı gözlenmektedir. Bazı kursiyerler öğreticilerin izin günlerinde onların yerine görev yapabilir hale gelmişler, bu vesile ile programa katılan kursiyerlerin derslere daha iyi çalışmaları için bir motivasyon, programa katılmayanlar için teşvik edici duruma gelmişlerdir. Programa katılan kursiyerin gerek iş ortamı olsun gerek diğer ortamlar olsun dini konularda daha ilgili olduğu ve etrafına destek veren daha faydalı bir birey olmuşlardır.

Öğreticiler, kursiyerleri en iyi şekilde yetiştirmek istemektedirler. Eğitim metodu olarak da kendilerinin her daim gelişim sürecinde olduklarını düşünmektedirler. Öğreticiler bazı kursiyerlerin yaşları sebebi ile çok başarılı olamayacaklarını düşünseler de o kursiyerlerin ciddi çalışmalar yaparak programdan çok fazla istifade ettiklerini görmüşlerdir. Bazı öğreticilerin programı günün tamamına yaymasıyla kursiyerlerin durumu o kadar iyi düzeye gelmektedir ki tecvid ve makam dersleri yapabilir hale gelmektedir.

Bazı kursiyerlerin, öğreticilerin izine çıktığı günlerde onların yerine görev yapabilir hale gelmeleri, mahalleli ve cemaat nezdinde programa katılmaya ve namaz vakitlerinde insanları namaza teşvik etmektedir. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın en önemli yanı ise halk ile camiinin, cemaat ile görevlilerin arasındaki bağların kuvvetlenmesine olumlu katkıda bulunmasıdır. Görevlilerin sadece namaz kıldıran kişiler olduğunun düşüncesinin yıkılmasına vesile olmaktadır. Görevliler, caminin hocası olmaktan çıkıp mahallelinin hocası olma durumuna gelmişlerdir. Cami cemaatinin bilgi seviyesinin düşük olduğu düşünülmektedir. Bu program sebebiyle cami cemaatinin biraz daha bilgilenerek ibadet ve yaşantılarını daha huzurlu ve mutlu yaşamalarına vesile olmaktadırlar. Programın yürütülmesi için gayretli olan öğreticilere köylerde görev yapsalar bile insanları şehirlerden köye Yaz Kur'an kursu için çocukların göndermek isteyen kişiler de olmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı vesilesiyle öğreticiler mahalle halkı ve cemaat tarafından daha kıymetli hale gelmektedirler.

3.3. Öneriler

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi faaliyetleri arasında bulunan Kur'an öğretim hizmetlerinin daha etkin ve verimli olabilmesi için mevcut Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda yapılması gerekenleri aşağıda belirtilen başlıklar halinde önerebiliriz:

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılım süreçleri hakkında öneriler:

Diyanet İşleri Başkanlığı, il veya ilçe müftülükleri aracılığıyla Camilerde Kur'an Öğretimi Programı ile alakalı din görevlilerine bilgilendirmeler yaparak kendi camilerinde bu programların açılmasını teşvik edebilir. Öğreticilerin davranışlar konusunda iyi temsilde bulunmaları her konuda güzel etkide bulunacağı gibi kursiyerlerin öğreticilere yakınlaşmasını kolaylaştıracağı ve böylelikle programa katılmalarını kolaylaştıracağı

öğreticilere hatırlatılabilir. Programın ilçe müftülükleri düzeyinde takip edilmesinin daha verimli sonuçlar almaya imkân vereceği düşünülmektedir.

Vakit namazları öncesi yapılan vaazlarda, Cuma günü namaz öncesi yapılan vaazlarda ve Cuma hutbelerinde Kur'an-ı Kerim'i öğrenmenin ve okumanın faziletleri, ilmihal bilmenin gerekleri hakkında konular seçilebilir ve cemaate anlatılabilir. Böylece insanların iç dünyalarında muhakeme yapmalarına hem de Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılımın artmasına olumlu yönde etki sağlanabilir.

Din görevlilerinin, cami dışında katıldıkları cemiyetler ve ortamlarda Kur'an öğrenmenin ve okumanın faziletlerinden bahsetmeleri ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'ndan bahsetmeleri, Kur'an öğrenmek isteyen ve dini konular hakkında eksikleri olan kişilerin programa katılımlarına teşvik edici olabilir.

Camilerde sabah namazı buluşmaları, "çocuğunu al camiye gel" faaliyeti, sabah namazından sonra yapılan çorba ikramları vs. namazlarda cemaat sayısının fazlalaşmasına neden olmaktadır. Cemaat sayısının artması sebebiyle öğreticilerin daha çok kişi ile irtibata geçmesine böylelikle programa katılımın artırmasına imkân sağlamaktadır. Bu tür faaliyetler daha fazla yapılarak namazlarda cemaat sayısının artması böylelikle daha çok kişiye ulaşarak kursiyer sayısının artması sağlanabilir.

Camilerde Kur'an Öğretim Programı'nı başarı ile uygulayan öğreticilere il, ilçe müftülüklerince onure edici, teşvik edici plaketler vs. ödüller verilebilir.

Mahalle halkının camiye gelmesini farklı metotlarla kolaylaştırmak gerekmektedir. Aktif olan öğreticiler önderliğinde bayanlar ve erkekler için ders mahalleri oluşturmak, kreşler açmak ve yardım etmek isteyen insanlara aracılık ederek yardımın yerine ulaşmasına vesile olmak onların camiye gelmesini kolaylaştırabilir. Camilerde görevlilerin gerek müftülükler gerek Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bu tür faaliyetler yapmaya teşvik edilmesi, cemaat sayısının artmasına dolayısı ile söz konusu programa katılımın artmasına vesile olabilir.

Müftülükler, ilçelerde bayan Kur'an kursları açarak bayanların da dini eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak bazı yerlerde talep olmasına rağmen bayan Kur'an kursları açılmamıştır. Öğreticiler bu süreçte devreye girerek bayanların taleplerini, bağlı oldukları müftülüklere ileterek bayanların da Kur'an öğretimi yapabilecekleri alanlar

oluşturulmasına aracı olabilirler. Böylece kurs alma imkânı olan bayanlar aracılığıyla Camilerde Kur'an Öğretimi Programı da tanıtılarak programa ilgi artırılabilir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'na katılan kursiyerlere başarı belgesi veya katılım belgesi verilmesi kursiyerlerin motivasyonları açısından katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Programın hedefleri ve amaçlarına yönelik öneriler:

Görevde bulunan İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyımların zamanla okuyuşlarında bozulmalar veya dönüşmeler olabilmektedir. Bu durum Camilerde Kur'an Öğretimi Programı yapan öğreticileri için de söz konusu olmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev sürelerini göz önünde bulundurarak imam-hatipler ve müezzin kayyımlar için Kur'an-ı Kerim ve diğer mesleki bilgiler için hizmet içi eğitimler düzenlemesi bu açıdan faydalı olabilir. Hizmet içi eğitim esnasında Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulayan öğreticiler hem kendileri arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı açısından faydalı olabilir hem de diğer görevliler ile bir araya gelmeleriyle söz konusu programa başlatma konusunda teşvik edici olabilir.

Öğreticilerin, yetişkin ve yaşlılarla iletişimlerinin güçlü olması gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple programı icra eden öğreticiler ile birlikte diğer görevlilere de hizmet içi eğitimler yapılırken söz konusu iletişim hakkında derslere yer verilmesi programın yapıldığı cami sayısının, kursiyer sayısının hatta cemaat sayısının artmasına da vesile olabilir.

Öğreticilerin dersleri işlemeleri esnasında sadece müfredatı takipte kalmayıp dersleri hikmetli sözler, şiirler ve kıssalar ile zenginleştirmeleri öğreticileri de daha donanımlı hale getireceğinden kursiyerlerin daha iyi seviyede yetişmelerine katkı sağlayabilir.

Eğitim-öğretimde rol model olmak eğitici ve öğreticiler için çok önemlidir. Bu sebeple öğreticilerin fedakârlıkları ile birlikte sadece namazı kıldırıp ayrılan veya dakikasında derse girip çıkan kişi olmak yerine onlarla birlikte daha fazla zaman geçirip onların gönül dünyaları ile irtibat kurmak öğreticilerin kursiyerler üzerinde etkilerini artırabilir. Bu bakımdan öğreticilerin her daim toplum önünde olmaları sebebiyle kılık kıyafet, davranış, ahlak ve ilmi ile amil olma konularında topluma ve kursiyerlere daima örnek olması önem arz etmektedir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nda kursiyerlerin başarılı olmalarında öğreticilerin sabırlı olmaları çok önemlidir. Öğreticiler, kursiyerlerin yaş durumlarından dolayı konuları daha anlaşılır ve tekrar tekrar anlatmak zorunda kalabilirler. Ayrıca öğreticilerin ülke gündeminde bulunan dini konuları takip etmeleri de gerekmektedir. Kursiyerler öğreticilere gündem hakkında sorular yöneltmektedirler. Öğreticilerin sorulara cevapsız kalması kursiyerler tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Bu sebeple öğreticilerin ülke gündeminde bulunan dini konuları takip edip sorulara cevap verebilmek için hazırlıklı olmaları kursiyerlere daha çok faydalı olabilmelerine katkı sağlayabilir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı öğreticilerin kendi inisiyatifleri ile başlatılan bir programdır. Bazı bölgeler ve yerlerde İmam-Hatipler ve Müezzin-Kayyımlar hatta Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında olumsuz kanaatler söz konusu olabilmektedir. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı işte bu süreçte hayati bir öneme sahiptir. Sözü edilen bölgelerde bu programın uygulanmasına daha fazla önem verilerek, program sürecinde programa katılan kursiyerler ve onların yakınları ve aileleri aracılığıyla olumsuz kanaatleri düzeltme; cami, din görevlileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında daha doğru malumatlar verme imkânı oluşturabilir.

Dini eğitimlerinin eksik olduğunu düşünen veya tamamlayamadıklarını düşünen orta yetişkin ve yaşlılık döneminde olan kişilerin, toplumumuzun hemen her kesiminde olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Camilerde Kur'an Öğretim Programı'nın hemen her camide veya en azından her mahallenin bir camisinde bulunması gerekmektedir. Böylelikle daha çok kişiye ulaşma imkânı sağlanabilir.

Din eğitimi konusunda eğitim ihtiyacı olan kişiler arayış içerisine girmektedirler. Zamanımızın getirmiş olduğu kolaylıklar sebebiyle bilgiye ulaşmak da kolaylaşmıştır. Bu kolaylık bilgi kirliliğin artmasına neden olmuştur. Bu sebeple doğru bilgiyi doğru kaynaktan ulaştırma konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'na görevler düşmektedir. Gerek camilerde verilen vaazlar ve hutbeler yoluyla, gerek televizyon kanalı veya sosyal medya kanallarıyla vatandaşlarımıza Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulandığı duyurularak en azından arayış içerisinde olan vatandaşlarımıza ulaşmaya çalışılabilir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı öğreticiler, bağlı bulundukları ilçe müftülüklerine dilekçe vererek başlatabilmektedir. Programın başlatılabilmesi için çok prosedür olmaması uygulanabilirliği açısından faydalı görülmektedir. Programı yürüten

öğreticilere ek ders ücretlerinin ödenmesi, öğreticileri teşvik etmektedir. Ancak ek ders ödemesi yapılabilmesi için kursiyer sayısın en az 15 olması gerekmektedir. Kursiyer sayısı 15 olmayan öğreticiler ek ders ücreti alamamaktadırlar. Kursiyer sayısı 15'e ulaşmayan, hatta 11-12 de kalan öğreticiler programı devam ettirmekten vazgeçebilmektedir. Bu sebeple öğreticilere ek ders ödenmesi konusunda kursiyer sayısının daha alt bir sayıya çekilmesi, öğreticileri daha çok teşvik edebilir. Böylelikle daha fazla camide söz konusu programın uygulanması sağlanabilir.

Öğreticilerin geneli programın haftada 3 gün 2 saat olarak ek ders ücreti karşılığı toplamda 100 saat olmasını yeterli görmemektedirler. Haftanın 5 günü yapılmasına uygun olan ve toplam ders saati daha fazla olan bir programın hazırlanmasını istemektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, öğreticilerin yapmış olduğu bu talebi değerlendirerek toplam ders saatini tekrar gündeme alarak talepleri karşılaması, sürecin daha verimli hale getirilmesine katkı sağlayabilir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı için hazırlanan müfredatta zaman zaman değişen koşullara göre güncellemeler yapılıp yeni tarihli olarak duyurular yapılması hem program açısından daha güncel olmaya hem de öğreticilerin müfredatı daha çok önemsemelerine olumlu katkılar sağlayabilir.

Programda öğrenme ve öğretme durumlarının muhtevasına yönelik öneriler:

Söz konusu programa istikrarlı bir şekilde çalışarak devam eden kursiyerlerin başarılı oldukları görülmektedir. Kur'an-ı Kerim okuma ve ezberleme, namaz kıldırma konusunda yeterli seviyeye gelen kursiyerlere önce müezzinlik yaptırarak (Haşr suresi 22-24, Bakara suresi 258-286) onları iyi bir seviyeye ulaştırmak, sonra öğreticilerin uygun gördüğü zamanlarda da namaz kıldırmalarına imkân sağlamak, hem kursiyerin kendi motivasyonu açısından hem de diğer kursiyerlere teşvik açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, öğreticiler tarafından yeterli seviyeye geldiği düşünülen kursiyerlerin, öğreticilerin haftalık izine gittiği zamanlarda camiyi açma kapama ve namaz kıldırma noktasında yardımcı olması, öğreticinin izine gittiği zamanlardaki oluşacak boşluğun dolmasına da yardımcı olmaktadır.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulanmasının o bölgelerde bulunan insanların toplumsal bağlarının güçlenmesine yararlı etkisi bulunduğu için gerek Diyanet İşleri Başkanlığı gerek müftülükler ve gerekse öğreticiler olarak, her mahallede ve hemen

her camide söz konusu programın başlatılması ve devam ettirilmesi için daha çok çalışma yapılması sağlanabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı hakkında öğretici ve kursiyerleri teşvik amaçlı broşürler bastırarak, söz konusu program vesilesiyle kendilerinde bilgisizlik sebebiyle özgüven problemi bulunan kişilerin programa katıldıktan sonra bu problemlerini nasıl çözdükleri ve böylece nasıl bulundukları meclise manevi hava katan bir duruma geldikleri gibi güzel örnekler tanıtılabilir, anlatılabilir. Ayrıca Diyanet TV de Camilerde Kur'an Öğretimi Programı hakkında öğreticilerin ve kursiyerlerin görüşlerine yer veren tanıtıcı, bir program yapılması düşünülebilir.

Derslerin işlenmesi için camilerde bulunan araç-gereçler kursiyerler tarafından genellikle yeterli görülmektedir. Ancak ilmihal ve siyer-i nebi dersleri için Camilerde Kur'an Öğretim Programı'nın yetişkin kursiyerlerinin seviyelerine ve programın müfredatına uygun hazırlanmış bir kitap bulunmamaktadır. Söz konusu programın kursiyerlerinin seviyelerine uygun ve müfredatına uygun kitaplar hazırlanması kursiyerlerin programdan istifadesini artırabilir.

Programın icrası camilerde uygun alanlarda yapılmaktadır. Programın icrası için camilerde imkânların el verdiği düzeyde bir mekân veya dersliklerin oluşturulması kursiyerlerin derslere daha iyi adapte olmalarını ve programdan istifadeyi daha üst seviyeye çıkarabilir.

Eğitim-öğretim materyalleri arasında bulunan projeksiyon cihazı, kursiyerlere toplu ders yapma imkânı sağladığı için ve görselliği kolaylaştırdığı için kursiyerlerin geneli tarafından gerekli görülmektedir. Temin konusunda maliyetli olduğu için Diyanet İşleri Başkanlığı veya müftülükler tarafından çok desteklenme imkânı olmasa da öğreticilerin, cemaatin kalabalık olduğu namazlarda konunun önemini dile getirerek cami özelinde imkân oluşturması sağlanabilir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı icra eden öğreticilerin, kursiyerleri için geliştirecekleri özel yöntemlerin, kursiyerlerin programdan istifadesini artıracağı düşünülmektedir. Bir öğreticinin elif cüzündeki harfleri bir branda üzerine basarak dersleri işlemesi veya başka bir öğreticinin bir sosyal medyada bir haberleşme uygulaması ile yarın ki dersin video kayıtlarını paylaşması kursiyerler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bunun gibi uygulamaların olması veya bu uygulamaların geliştirilmesi konusunda öğreticiler yönlendirilebilir böylelikle kursiyerlerin derslerdeki başarısına olumlu yönde katkı sağlanabilir.

Öğreticiler ile kursiyerler arasında soru-cevap veya öneri sunma, iletişimin başka bir yöntemi olmuştur. Bu yöntemi kullanarak kursiyerler ile iletişime geçen öğreticiler, kursiyerlerin programa ve camiye olan bağlılıklarını gözlemlemektedirler. Öğreticilerin bu iletişim yöntemini derslerinde canlı tutmaları halinde programa katılan kursiyerlerin derslerden istifadelerinin artacağı ve programa katılımlarının devamlı olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Acar, Rüştü. *Basamak teorilerine göre ilk yetişkinlik döneminde (21-30 yaş) dini gelişim ve eğitim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008.

Akyürek, Süleyman. "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/18 (01 Haziran 2005), 175-192.

Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

Bayraktar, M. Faruk. "Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Planı". *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. ed. Veysel Uysal. 207-247. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

Buyrukçu, Ramazan. *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*. Kızılay, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 4.

Cebeci, Suat. *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Kızılay, Ankara: Akçağ, 1. baskı.

Creswell, John W vd. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 4. Basım, 2018.

Çağırıcı, Mustafa. "Kur'an Kursu". *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. 26/423-426, 2002.

Çamdibi, Hasan Mahmut. *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.

Çınar, Enes. *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

Dam, Hasan. *Din Eğitimi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Basım, 2018.

Demir, Ömer. "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Hasan Dam. 213-236. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2., 2019.

Duman, Ahmet. *Yetişkinler Eğitimi*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 1999.

Emiroğlu, Vedia. *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*. Ankara: Başkent Yayınevi, 1989.

Güç, Ahmet. *Dinlerde Mabed ve İbadet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005. Basım, ts.

İstanbul Üniversitesi. "Eğitim Sosyolojisi". Erişim 03 Ağustos 2021. https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/egitim_sosyolojisi/1/index.html

Kararmaz, Sabri. *Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Uygulamasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2017.

Kılavuz, M. Akif. "Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi". *Etkili Din Öğretimi*. ed. Şaban Karaköse. İstanbul: Tidef Yayınları, 3., 2010.

Kılavuz, M. Akif. *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.

Kılavuz, M. Akif. "Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12/1 (2003), 18.

Kılavuz, M. Akif. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

Kılavuz, M. Akif. "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002), 59-72.

Koç, Ahmet. "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitim". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi İstanbul* 8 (2001), 149.

Koç, Mustafa. "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/12 (01 Haziran 2002), 287-304.

Korkmaz, Mehmet. "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. thk. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Köylü, Mustafa. *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları, 2000.

Köylü, Mustafa. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 3. Basım, 2014.

Köylü, Mustafa. "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel, 6. Basım, 2015.

Kurt, İhsan. *Yetişkin Psikolojisi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008.

Kurt, İhsan. *Yetişkinler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın, 2000.

Mehmedoğlu, Yurdagül. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.

Miser, Rıfat. "'Küreselleşen' Dünyada Yetişkin Eğitimi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 35/1-2 (ts.).

Onay, Ahmet. "Cami Eksenli Din Hizmetleri". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/12 (01 Aralık 2006), 149-175.

Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2008.

Önkal, Ahmet - Bozkurt, Nebi. "CAMİ - TDV İslâm Ansiklopedisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ağustos 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/cami

Pehlivan Ağırakça, Gülsüm. "Camide Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Hasan Dam. 200. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Basım, 2018.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Selçuk, Muallâ. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. baskı.

Semiz, Hatice. *Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi*. Rize: Rize Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011.

Söylemez, Talha. “Talha SÖYLEMEZ: Yetişkinlik Dönemi ve Orta Yetişkin Dönemi Eğitim ve Din Eğitimi”. *Talha SÖYLEMEZ* (blog), 30 Ağustos 2012. http://talhasoylemez.blogspot.com/2012/08/yetiskinlik-donemi-ve-yetiskinlik.html

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 6. Basım, 2012.

Tosun, Cemal. *Din ve Kimlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı. “Camilerde Kur’an Öğretimi Programı”. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2010. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Yemenici, Ahmet. “İslam Ahlakının Eğitim Müfredatına Aktarım Sorunu”. *Eğitim ve Ahlak Şûrası: “Mehmet Akif İnan Hatırasına”*. ed. Musa Kazım Arıcan - Mehmet Akif İnan. Eğitim-Bir-Sen Yayınları: 59. Ankara: Eğitim-Bir-Sen, 2015.

Yıldırım, Adem. *Eleştirel Pedagoji: Ivan Illich ve Paulo Freire’nin eğitim anlayışı üzerine*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2013.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Basım, 2005.

Yılmaz, Hüseyin. “Cami Eksenli Din Eğitimi”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Zengin, Hatice. *Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur’an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

Zengin, Zeki Salih. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 11/2 (01 Haziran 2011), 1-24.

Zengin, Zeki Salih. “Din Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi”. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. 13-28. Ankara: Grafiker Yayınları, 3., 2018.

Zengin, Zeki Salih. “İslam Dinin Tarihsel Gelişimi: İslam’da Eğitim ve Öğretim”. *Din Eğitimi El Kitabı*. 13-37. Ankara: Grafiker Yayınları, 5., 2017.

“321-5215464198793928767-5._nite.pdf”. Erişim 05 Kasım 2021. Erişim 05 Kasım 2021. https://itunesu-assets.itunes.apple.com/itunes-assets/CobaltPublic/v4/3e/37/ae/3e37aed7-7d65-9d7c-7c6d-4231223d55b7/321-5215464198793928767-5._nite.pdf

“Camilerde Kur’an Öğretimi Haftasonu Kur’an Kursları Programı - 2019.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Camilerde%20Kur'an%20%C3%96%C4%9Fretimi%20Haftasonu%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20Program%C4%B1%20-%202019.pdf

“Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği.pdf”. Erişim 24 Şubat 2022. Erişim 24 Şubat 2022. https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kur'an%20E%C4%9Fitim%20ve%20%C3%96%C4%9Fretimine%20Y%C3%B6nelik%20Kurslar%20ile%20%C3%96%C4%9Frenci%20Yurt%20ve%20Pansiyonlar%C4%B1%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.pdf

“Gelişim Psikolojisi”. Erişim 21 Şubat 2022. https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/gelisim_psikolojisi/12/index.html

“Gençliğe Yönelik Kuran Kursları Öğretim Programı (YENİ-2021).pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Gen%C3%A7li%C4%9Fe%20Y%C3%B6nelik%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(YEN%C4%B0-2021).pdf

“İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları - 2019.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/%C4%B0htiya%C3%A7%20Odakl%C4%B1%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Programlar%C4%B1%20-%202019.pdf

“İşitme Engellilere Yönelik Kur’an Kursları Özel Öğretim Programı - 2021.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/%C4%B0%C5%9Fitme%20Engellilere%20Y%C3%B6nelik%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96zel%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202021.pdf

“Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(4-6%20Ya%C5%9F)%20-%202018.pdf

“Kur’an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) - 2021.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Kur'an-%C4%B1%20Kerim%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(Uzaktan%20E%C4%9Fitim)%20-%202021.pdf

“Kuruluştan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı (Tarihçe-Teşkilat-Hizmet ve Faaliyetler) (1924-1997)”. Türkiye Diyanet Vakfı, 1999. Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

“Mültecilere Yönelik Kur’an Kursları Temel Öğretim Programı - 2019.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/M%C3%BCltecilere%20Y%C3%B6nelik%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20Temel%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202019.pdf

“Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur’an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) - 2017.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/%C3%96rg%C3%BCn%20E%C4%9Fitime%20Devam%20Edenlere%20Y%C3%B6nelik%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20E%C4%9Fitim%20Program%C4%B1-1%20(Okuma%20Salonlar%C4%B1)%20-%202017.pdf

“Yatılı Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programı - 2017.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Yat%C4%B1l%C4%B1%20Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202017.pdf

“Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programı - 2018.pdf”. Erişim 24 Kasım 2021. Erişim 24 Kasım 2021. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202018.pdf

EKLER

EK 1. Fotoğraflar

Programın Uygulandığı Cami Örneği

Cami İçi Mekânlardan Öğretici ve Kursiyer Örneği

EK 2. Kursiyerler İle İlgili Görüşme Soruları

Kursiyerler İle İlgili Görüşme Soruları

Araştırmanın temel sorusu: Öğreticiler ve kursiyerlerin gözüyle Camilerde Kur'an Öğretim Programı, programın hedefleri, konuları, ön gördüğü öğrenme-öğretme durumları ve değerlendirme yaklaşımları bir bütün olarak ne anlama gelmektedir?

Sorular:

1) Bize kendinizi kısaca tanıtmak ister misiniz?
2) Kur'an Öğretim Programına katılma kararını nasıl aldınız? Katılma kararı sürecinizde neler etkili oldu?
3) Bu program sizce neden önemli, program hakkında neler söylemek istersiniz?
4) Kur'an-ı Kerim öğrenme ortamında kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
5) Bu programa ne zamandan beri katılmaktasınız? Süreç hakkında neler söylemek istersiniz?
6) Kursta öğrenmiş olduğunuz bilgileri aile fertleri ile paylaşma gereksinimi duyuyor musunuz? Paylaşıyorsanız olumlu etkileri nelerdir?
7) Kurs süresince hangi araç-gereçler verilmektedir ve yeterli buluyor musunuz? Eklenmesini düşündüğünüz araç-gereç var mı?
8) Kuran öğretimine devam süreciniz, cami ile manevi bağınıza nasıl etkisi oluyor?
9) Dini öğrenmek için başka yerlere veya kurumlara gitme ihtiyacı hissediyor musunuz?
10) Öğreticiler derslerde sizlerin dersle ilgili istek ve önerilerini dikkate alıyor mu?
11) Kuran öğretim programına gelmeden önceki süreç ile geldikten sonraki süreci kıyas etmeniz halinde kursa katılmanızın sizlere ne gibi kazanımları oldu?
12) Başka önerileriniz var mı? (Çok teşekkür ederiz, size yönelttiğimiz sorular dışında özellikle eklemek istediğiniz bir konu var mı?)

EK 3. Öğreticiler İle İlgili Görüşme Soruları

EK-2

Öğreticiler İle İlgili Görüşme Soruları

Araştırmanın temel sorusu: Öğreticiler ve kursiyerlerin gözüyle Camilerde Kur'an Öğretim Programı, programın hedefleri, konuları, ön gördüğü öğrenme-öğretme durumları ve değerlendirme yaklaşımları bir bütün olarak ne anlama gelmektedir?

Sorular:

1) Bize kendinizi kısaca tanıtmak ister misiniz?
2) Kendinizi hangi alanda daha başarılı buluyorsunuz? Mesleki gelişiminiz açısından Kur'an öğretiminde herhangi bir eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?
3) Kurs esnasında verdiğiniz hizmeti değerlendirecek olsanız neler söylemek istersiniz?
4) Kur'an öğretim programından kursiyerlerin beklentileri hakkında neler söylemek istersiniz? Kursiyerleri, beklentilerini gerçekleştirme konusunda başarılı buluyor musunuz?
5) Kursiyerlere, kursta elde etmiş oldukları kazanımları aile fertleri ile paylaşmalarını teşvik ediyor musunuz?
6) Kurs süresince öğrenme ortamı, araç-gereç ve kitaplar anlamında nelere yer veriyorsunuz? (Öğrenme ortamı, projeksiyon, masa, sandalye, tahta vs.)
7) Kur'an öğretiminin yürütülmesinde öğreticilerde hangi yeterlilikler olmalı?
8) Kursun açılması için gereken şartlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
9) Kursiyerler derslerle ilgili istek ve önerilerinizi dikkate alıyorlar mı?
10) Derslere girmeden önce özellikle yapmış olduğunuz hazırlıklar hakkında neler söylemek istersiniz?
11) Kur'an öğretimi programını ne zamandan beri vermektesiniz? Süreç hakkında neler söylemek istersiniz?
12) Kurs esnasında, hazırlanan herhangi bir program takip ediyor musunuz?
13) Erkek öğretici olarak bayan kursiyerlerden talep gelmesi durumunda nasıl bir yol izliyorsunuz?
14) Kuran öğretim programı mahalle sakinleriyle iletişim kurmanızda size ne gibi katkılar sağlamaktadır?
15) Başka önerileriniz var mı? (Çok teşekkür ederiz, size yönelttiğimiz sorular dışında özellikle eklemek istediğiniz bir konu var mı?)

EK 4. Bilgilendirilmiş Onam Formu

EK-1

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Emrah GENÇER tarafından yürütülen "Öğreticilerin ve Kursiyerlerin Bakış Açısı İle Camilerde Kuran Öğretimi" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkına sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size yönelik soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

a. Araştırmanın Amacı: Kurumlarca uygulamaya konulan her program hem sürekli sorgulanmaya hem de belli bir süre sonra geliştirilmeye ihtiyacı vardır. İşte bu doğrultuda camilerde daha çok yetişkinlere yönelik "Camilerde Kur'an Öğretim Programı" içerikli bir alan araştırması ile kurslarda öğrenim gören yetişkinlerin ve eğitimi veren öğreticilerin deneyimleri üzerinden, yetişkinlerin eksikleri tamamlama ve kursiyerleri eğiticilik yönüyle bir bütün olarak uygulamaya konulan programın işlevselliği, müfredat konuları ve kursiyerlerin talepleri tespit edilmesi düşünülmekte ve bu tespitler üzerinden de öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

b. Araştırmanın İçeriği: Öğreticiler ve kursiyerlerin gözüyle "Camilerde Kur'an Öğretim Programının" hedefleri, konuları, ön gördüğü öğrenme-öğretme durumları ve değerlendirme yaklaşımları ile bir bütün olarak ne anlama geldiğini ihtiva etmektedir.

c. Araştırmanın Nedeni: ☐ Bilimsel araştırma **X** Tez çalışması

d. Araştırmanın Öngörülen Süresi:8 ay

e. Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 18

f. Araştırmanın Yapılacağı Yer: Ankara

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)
Adı-Soyadı:.....
İmzası:
(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin;
Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)
Adı-Soyadı:.....
İmzası:

Not: *Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.*

Araştırmacının
Adı-Soyadı: Emrah GENÇER
İmzası:

EGEBAYEK Form 2
Y.T. / REV. : 01.2013/ 00

EK 5. Etik Kurulu Proje Onay Belgesi

EK 6. Enstitüye Araştırma İçin İzin Dilekçesi

EK 7. Enstitünün Ankara İl Müftülüğüne İzin Dilekçesi

EK 8. İlçe Müftülüklerine İzin Yazısı